

Complet

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XIX NR. 1-2 IANUARIE-FEBRUARIE 1960

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XIX Nr. 1-2
IAN.-FEBR.
1960

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raianul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

REDACȚIA : *La început de an* 5

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. dr. GH. TILEA : <i>Predică la 1 ianuarie</i>	9
Pr. SABIN VERZAN : <i>Omilie la Duminica dinaintea Botezului Domnului</i>	12
Pr. I. PAROCESCU : <i>Predică la Duminica XXIX după Rusalii</i>	17
Pr. VICTOR POPESCU : <i>Predică la Duminica lui Zaheu</i>	20
Pr. D. FECIORU : <i>La Sfinții Trei Ierarhi</i>	23
Pr. GH. GH. IONESCU : <i>La Întîmpinarea Domnului</i>	28
Pr. I. PIȘLARU : <i>La Duminica Vameșului și a Fariseului</i>	31
Sfîntul ANDREI CRITEANUL : <i>La Duminica Vameșului și a Fariseului</i> , trad. de Pr. Ol. N. CĂCIULĂ	35
Pr. GRIGORE N. POPESCU : <i>Material omiletic</i>	41

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. MATEI PIȘLARU : <i>Sfinții Părinți despre muncă</i>	43
I. D. ȘTEFĂNESCU : <i>Pictura religioasă</i>	48
Diac. prof. EM. VASILESCU : <i>Căile ce duc la virtute, după înțelepciunea indiană (III)</i>	59
Pr. SABIN VERZAN : <i>Citeva probleme ale teologiei qumranite și Creștinismul primar</i>	66
Asistent CONST. C. PAVEL : <i>Familia preotului</i>	<u>79</u>

Prof. prof. I. KOZLOV : <i>Reflecții la studiul liturgicii</i> , trad. de mag. ANATOLIE ZAREA	87
Pr. prof. PETRU REZUȘ : <i>Păstoriții și duhovnicul lor</i>	94
I. G. BULAT : <i>Știri noi despre Sfântul Calinic de la Cernica</i> :	98
<u>M. BĂDIUȚEANU : <i>I.P.S. Mitropolit Nicolae Krutițki despre lucrarea Sfinților Îngeri</i></u>	<u>106</u>
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU : <i>Dimbovicioara, vechi afluent al Dimboviței, la poalele dealului Mitropoliei</i> :	113
Prof. MIRCEA GEORGESCU : <i>Biserica curții domnești din Tirgoviște</i>	118
STELIAN METZULESCU : <i>Un document heraldic</i>	129

CRONICĂ

CRONICAR MUZICAL : <i>Bicentenarul lui Haendel</i>	142

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

C. B. : <i>Romanoslavica (Asociația slaviștilor din Republica Populară Română, București 1958. Vol. I, 291 pp. ; vol. II, 287 pp. ; vol. III, 355 pp.)</i>	145

LA ÎNCEPUT DE AN

În după amiaza zilei de 7 ianuarie 1960, preoții Capitalei, profesorii Seminarului și Institutului Teologic din București au fost primiți în Sala Sinodală din Palatul Patriarhal, de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, în prezența Prea Sfințiților Episcopi Antim Tirgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, Vicari Patriarhali, și a prea cucernicilor părinți consilieri și inspectori bisericești din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor.

Cuvîntul ocazional a fost rostit de p. c. preot Gheorghe Didicescu, slujitor la biserica Sf. Gheorghe-Nou, care — după ce a înfățișat unele aspecte ale strădaniilor preoțimii din Capitală și din Arhiepiscopia Bucureștilor, pe tărîm pastoral și cetățenesc — a prezentat Arhipăstorului Bisericii Ortodoxe Romine, la acest început de an, respectuoase urări de sănătate și fericire, pentru a putea conduce Biserica, clerul și pe credincioșii ei, pe căile sfințeniei și ale iubirii de oameni, ale păcii și înfrățirii tuturor popoarelor.

Răspunzînd reprezentantului clerului, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a rostit cuvîntarea care urmează, o cuvîntare-program pentru orientarea preoțimii în activitatea sa pastorală și socială în anul pe care îl începem.

*«Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Prea Cucernici Părinți Profesori, Consilieri și
Inspectori Bisericești,
Cucernici Părinți și iubiți colaboratori,*

Cuvîntul care s-a rostit astăzi în numele Cucerniciilor Voastre, constituie dovada că în orice zi din an, sufletul omenesc se poate deschide pentru mărturisiri, poate face prezentarea critică a unei activități și poate formula legăminte pentru osteneli viitoare.

Activitatea desfășurată de preoțimea ortodoxă romină în anul care s-a încheiat a fost frumoasă, rodnică și plinuitoare, plină de bucurii

duhovnicești, atît pentru cei care au împlinit-o, cît și pentru cei care au îndrumat-o, pentru ierarhia superioară bisericească. Vor fi, poate, și astăzi în rindurile clerului ortodox unele elemente care privesc cu neîncredere directivele Sfîntului Sinod pentru așezarea vieții noastre bisericești pe vechi făgașuri tradiționale, croite totuși pe măsura înnoirilor care au schimbat în acești ani din urmă, fața întregii țări. Dar elementele acestea, al căror număr s-a subțiat tot mai mult cu trecerea anilor, n-au izbutit să abată corpul preoțesc ortodox român de pe drumul trasat de Conducerea supremă a Bisericii noastre, astfel că astăzi putem încheia bilanțuri de activități îmbucurătoare, fie că ne referim la îndatoriri pastorale propriu zise, fie că avem în vedere contribuțiile preoțești la propășirea vieții obștești.

Cu ani în urmă, am pus în fața preoțimii noastre imperativul unui apostolat de tip nou, întemeiat pe principii evanghelice. Pornind de la încredințarea că Dumnezeu trebuie conceput mai ales în funcție de relațiile Sale față de om, și apreciind că iubirea de oameni constituie esența întregii învățăături creștine, am cerut preoțimii ortodoxe române să-și reconsidere țelurile misiunii și să pună în centrul preocupărilor sale de fiecare zi năzuințele cele mai arzătoare ale omului simplu de pretutindeni, adică libertatea de manifestare, egalitatea în drepturi, dreptatea socială și pacea. Indemnurile mele au fost ascultate — și dacă astăzi putem privi cu mulțumire spre înfăptuirile preoțești de pînă acum, taina izbînzilor trebuie căutată aci, în această sfințită solidaritate dintre preoțime și Căpetenia Bisericii noastre strămoșești.

Între țelurile misiunii preoțești, la loc de cinste, am pus slujirea păcii, pacea și înfrățirea tuturor popoarelor. Inimii mele i-a fost totdeauna scump visul mesianic al profețului Isaia, cînd săbiile vor fi prefăcute în brăzdare de pluguri, iar lăncile în seceri, cînd nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și războiul nu va mai fi cunoscut de nimeni.

Mingiindu-mi speranțele în așezarea lumii pe temeliiile păcii, Providența a vrut ca printre cele dintîi acte ale patriarhatului meu să se numere participarea la consfătuirea panortodoxă de la Moscova, în cadrul căreia — la 17 iulie 1948 — a fost adoptat «Apelul către creștinii din toată lumea», un document de însemnătate istorică pentru cauza sfințită a păcii și înfrățirii popoarelor. Stă scris în acest Apel: «Nimeni nu mai contestă că imperialismii mici și mari, teroriștii de tot felul, dictatorii și dușmanii omenirii și-au însușit rolul satanic de instigatori și pregătitori ai unei noi și nebuine exterminări a genului uman, care va avea drept rezultat sfîrșitul oricărei culturi, civilizații și chiar al vieții. Noi însă să ne unim în numele Împăratului Păcii, Domnul nostru Iisus Hristos, și să facem zid împotriva tuturor atentatelor și acțiunilor îndreptate împotriva păcii, iar prin unitatea noastră evanghelică, prin rivna și evlavia noastră puternică și nestrămutată, să facem cu neputință orice tendință și plan

pentru un nou incendiu militar pe pământul încă proaspăt și umed de sînge și lacrimi, de suferințe și morminte».

De atunci încoace, oamenii Bisericii — cu deosebire, ai Bisericii Ortodoxe de Răsărit — au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a înlătura din lume primejdia izbucnirii unui nou război. Ei au bătut la ușa conștiințelor, au frămîntat sufletele oamenilor și au trezit în inimi dorul nestins pentru o lume în care să nu mai fie cunoscută vărsarea de sînge și pustiirile aduse de război.

Acțiunea oamenilor Bisericii își are însă o arie limitată. Noi ne mișcăm în hotarele vieții sufletești a oamenilor. Instrumentele noastre de luptă sînt de ordin moral. Pentru aceea, cînd a luat ființă Mișcarea mondială pentru apărarea păcii, slujitorii cultelor religioase — și între ei, ierarhii și preoții Bisericii Ortodoxe Romine — s-au alăturat cu entuziasm Comitetelor naționale pentru apărarea păcii, și au sprijinit toate inițiativele îndreptate spre dezarmare și prietenie între popoare. Crezul nostru în biruința păcii și în înlăturarea războiului ca mijloc de rezolvare a diferendelor internaționale a dobîndit în felul acesta garanția materială a succesului deplin. Cînd milioane de oameni se pronunță cu hotărîre pentru apărarea păcii, nimeni nu se poate îndoii că forțele păcii vor înfrînge războiul și era înfrățirii popoarelor își va deschide porțile pentru istoria veacurilor ce vor să vină.

Cel mai de seamă eveniment, de răsunset internațional, al anului pe care l-am încheiat, îl constituie, fără îndoială, planul guvernului sovietic pentru dezarmarea generală și totală, prezentat în fața Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, în ziua de 18 septembrie, de premierul Nichita Sergheevici Hrușciiov. Niciodată, pînă acum, în istoria milenară a omenirii, un conducător de popoare n-a avut o inițiativă de natura acesteia, formulată de conducătorul sovietic în momentul în care țara sa a cucerit cele mai înalte culmi ale științei și dispune de cele mai perfecționate arme pentru ducerea războiului. Dar tocmai în aceasta stă însemnătatea și valoarea morală a planului sovietic pentru dezarmarea generală și totală. Conștient de pustiirile uriașe pe care le-ar putea aduce un nou război mondial, în care ar fi folosite arme atomice, bombe cu hidrogen și arme-rachetă cu încărcătură atomică, Nichita Sergheevici Hrușciiov cere să se treacă fără întîrziere la dezarmarea generală și totală, singura soluție care poate asigura un viitor fericit omenirii întregi. Exprimăm recunoștința noastră caldă față de omul și țara în numele căreia au fost făcute aceste propuneri înțelepte, dovadă a umanismului de care este călăuzit Nichita Sergheevici Hrușciiov și întreaga Țară a Sovietelor.

În Occident, unii reprezentanți ai Bisericii, unelte rușinoase în minile fabricanților de arme, încearcă să acrediteze ideea că bomba atomică și, în general, toate armele de distrugere în masă sînt un instrument al minții lui Dumnezeu pentru pedepsirea unei omeniri păcătoșite. Orice

conștiință creștină respinge însă această exegeză de inspirație satanică, și se gîndește nemijlocit la porunca divină, cunoscută de toate religiile lumii, care spune: «Să nu ucizi»!

«Să se prefacă săbiile în brăzdare de pluguri și lăncile în seceri», iată dorința cea mai arzătoare a oamenilor simpli de pretutindeni. Aceasta este și dorința credincioșilor Bisericii noastre. Ca slujitori luminați ai acestei Biserici, avem datoria să ieșim în întimpinarea dorințelor legitime ale păstoriților noștri și să le cultivăm, după indemnul sfînt al Mintuitorului Hristos, care a spus: «iubiți-vă unii pe alții, precum și Eu v-am iubit pe voi»!

Puține zile au trecut de la începutul anului nou. Ne putem face, deci, urări, ca și cînd ne-am afla în ziua sa cea dintîi. Urările mele pentru preoțimea Capitalei, și pentru preoțimea din întreaga țară, le-aș înmă-nunchia în aceste cuvinte: Doamne, Dumnezeuul nostru, Împărate al păcii și a toată milostivirea, fii cu noi! Luminează cugetele conducătorilor de popoare să caute căile păcii și să le afle! Trezește în sufletele celor împătimiți de duhul satanic al uciderii, adevărul despre unitatea neamului omenesc și încălzește-le inimile cu flacăra iubirii de oameni! Dă-ne tăria să luptăm pentru pacea și fericirea semenilor noștri de pretutindeni! Binecuvîntează cununa anului în care am intrat, cu frumoase roduri în ogorul ostenelilor noastre duhovnicești! Ajută-ne să putem munci, fiecare după priceperea sa, pentru înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romîna! La mulți ani!».

REDACȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

PREDICĂ LA 1 IANUARIE

Luca I, 20-22

În prima zi a anului nostru civil, Biserica sărbătorește trei lucruri laolaltă: tăierea împrejur a Mântuitorului, pe Sfântul Vasile cel Mare și Anul nou. Normal ar fi ca acum să putem vorbi despre toate, dar vremea nu ne dă răgazul priincios și de aceea vom vorbi despre praznicul tăierii împrejur și vom face, în treacăt, și câteva însemnări ocazionale, legate de anul care începe.

Pagina noastră evanghelică citită astăzi, căci despre ea va fi mai ales vorba, se începe cu cuvintele bine venite, de altfel, și pentru sărbătoarea Anului nou: «Apoi păstorii s-au întors la turme, preamărind și laudând pe Dumnezeu, pentru toate câte auziseră și văzuseră, precum li se vestise» (Luca II, 20). Sînt cuvinte de început și Dumnezeu să dea ca și începutul de acum al altui an să fie cu bine și cu mai mari nădejdi și realizări pe parcurs!

«Au auzit și au văzut!». Iată vorbe care ne țin în luminoasa și liniștita atmosferă a sărbătorilor Nașterii Domnului. Și azi, de Anul nou, ascultăm iarăși deslătările mesajului ceresc, rostit deasupra peșterii Betleemului și trimbițat mereu peste veacuri de Sfînta noastră Biserică: «pace pe pămînt, bună voire între oameni!». Și azi, în prima zi a anului, sîntem deopotrivă plăcut înfiorați de freamătul repetat al cuvintelor marii noastre charte evanghelice, cuvinte de pace și armonie în lume, între oameni, între popoare. Sînt cuvinte poruncite de cer, sînt nădejdi nutrite de milioane și milioane de oameni, și ele se vor împlini pentru realizarea unuia și aceluiași ideal: cel al păcii și al bunei înțelegeri, al binelui social de a sta frații împreună. Au auzit marele eveniment al întrupării Fiului lui Dumnezeu și au privit la măreția acestui neasemnat eveni-

ment ; dar au auzit și cele legate îndeosebi de acest eveniment : au auzit cuvinte garante ale păcii și înțelegerii între oameni, cuvinte încredințătoare de fericire și bună stare pentru toată suflarea omenească. Să credem deci că s-a întrupat pe lume Fiul lui Dumnezeu, și că această întrupare a Lui este pentru împăcarea dintre Dumnezeu și om și dintre credincioși, sub razele de aur ale celei mai altruiste și spontane iubiri, iubirea omenească îndumnezeită. Acestea ne sînt gîndurile și mai ales rugăciunile, azi cînd facem un nou și încrezător pas pe cărările încă unui an.

Sărbătorim, dar și prăznuim : sărbătorim un nou început de an, cu nădejdi sporite ; prăznuim însă a opta zi de la nașterea Mîntuitorului, ziua tăierii Lui, după trup, împrejur, după datina vremii, după cerințele Legii. «Cînd s-au împlinit opt zile, — citim în Sfînta Evanghelie —, și a fost să-L taie împrejur, i-au pus numele Iisus, cum a fost numit de înger, mai înainte ca să se zămislească în pîntece» (Luca II, 21). Unul din cele treizeci și trei de versete evanghelice, iată tot cuprinsul evanghelic al praznicului nostru de acum. Aceasta nu ne micșorează însă cu nimic prăznuirea, fiindcă putem să ne întregim cunoașterea și din alte izvoare, din cel ritualistic, spre pildă, și chiar și din alte locuri evanghelice. Mîntuitorul, prin Întrupare, a luat toate cele omenești, în afară de păcat. El S-a supus tuturor cerințelor rituale ale Legii, între care și tăierii împrejur, a opta zi de la naștere, ca toți cei de parte bărbătească din sînul poporului ales ; la patruzeci de zile a fost prezentat la templu, pentru rîscumpărare ; de sărbătorile mari anuale a mers cu regularitate la templu în Ierusalim, în cadrul familiei și apoi singur, lucruri la care, în parte, se referă și pagina evanghelică citită azi. Un alt lucru însă, mai mare decît toate celelalte, ne interesează pe noi, din cele citite și auzite. Este vorba de numele dat Pruncului cu acea împrejurare a tăierii Lui împrejur, nume dat de Dumnezeu, nu de către oameni, și anunțat prin înger, numele de Iisus, care, după spusa Sfîntului Evanghelist Matei (I, 20-21), I-a fost dat «înainte ca să se zămislească în pîntece.» Și aceasta la gîndul că «El va mîntui poporul Său de păcate». Cu alte cuvinte, tot astăzi mai prăznuim și ziua numelui lui Iisus, nume care înseamnă «Mîntuitorul» (Matei, *loc. cit.*, și Luca II, 11). Prăznuim numele lui Iisus, care este «Hristos Domnul» (Luca II, 11). Prăznuim și însăși ziua credinței noastre. Acest nume a fost și a rămas unic, iar vestea punerii lui a răscolit și a ridicat în picioare întreg Ierusalimul de atunci. Cine este Acesta căruia I s-a dat numele care, după spusa profeților, era rezervat singur alesului și unsului Domnului, care avea să păstorească peste tot Israelul, cel duhovnicesc și de mai apoi îndeosebi ? Acest nume era știut de mulți, de mai-marii templului în primul rînd, dar era tănuț în sururile religioase ale templului, pînă la sosirea mult așteptatului Mesia. Cine ar fi îndrăznit să-l pună altcuiva în afară de Acesta ? Iată deci mărturia nedesmițită, că Pruncul a opta zi tăiat împrejur, după relatarea paginii noastre evanghelice de astăzi, este însuși Fiul lui Dumnezeu și Mîntuitorul lumii. Iată încredințarea că religia noastră este dum-

nezeiască, că este religia mîntuirii, că am fost chemați la mîntuire și, prin aceasta, la luptă împotriva păcatului, pentru desăvîrșirea morală a vieții noastre omenești.

În cuvîntarea de la Nașterea Mîntuitorului, Sf. Grigorie Teologul, cu mîntea la evenimentele din prima parte a vieții Mîntuitorului în primul rînd, îndemna creștinătatea să călătorească prin toate vîrstele lui Iisus. Ba chiar să mergem laolaltă cu El pînă la capătul drumului Lui pămîntesc și să ne facem imitatori ai Lui (cap. XVIII). Să ne facem, așadar, și părtași ai tăierii Lui împrejur, dar nu trupește, ci duhovnicește, fiindcă acum a trecut umbra Legii și a venit Harul. Să tăiem, adică, jurîmprejur, tot păcatul din sufletul nostru, să rupem și să smulgem din rădăcină toate cele care acum nu mai pot și nu mai trebuie să crească în noua plantație a Duhului, umblînd întru înnoirea vieții, după spusa Sfîntului Apostol. Ritualul cel vechi nu ni se mai potrivește, de vreme ce sîntem oameni noi. Toate la cîte S-a supus Mîntuitorul, ne învață Sfîntul Grigorie Teologul (poemul despre cele două Testamente și despre arătarea lui Hristos, vers. 70-71), li s-a spus ca om și în locul oamenilor. Nu a mai rămas nici o datorie. Suma cuvenită Legii Vechi, pentru slujba ei de doică într-o întregă epocă a omenirii, i-a fost plătită integral, chiar dacă la urmă, iar cînd a venit vremea să-și dea duhul, ca slujnică prea bătrînă ce era, el a luat asupra-și și orice cheltuială pentru înmormîntarea ei după cuviință.

În sfîrșit, pagina evanghelică citită azi, în prima zi a anului nostru omenesc, mai include și cîteva elemente biografice, singurele date certe pe care le mai avem, privitoare la viața Mîntuitorului, din momentul tăierii împrejur și pînă la ieșirea la misiunea Lui evanghelică. Și le vom aminti și pe acestea. Este vorba, pe scurt, de momentul întîmpinării sau de momentul prezentării Pruncului Iisus la templu, la patruzeci de zile de la naștere, după datină, pentru răsкупărare, ca parte bărbătească în general afierosită templului și lui Dumnezeu, și mai este vorba de momentul învățării în templu, la vîrsta de doisprezece ani. Incolo, în afară de spusa în genere a Sfîntului Luca (II, 52), că «Iisus sporea cu înțelepciunea, creștea cu trupul și har avea la Dumnezeu și la oameni», nu mai știm nimic despre El, pînă în momentul ieșirii la misiune, la vîrsta de treizeci de ani. Tot acest gol evanghelic s-a căutat a fi umplut, la vreme, de o serie de scrieri evlavioase apropiate de vremurile acelea, scrieri bune de citit, dar nu cu autoritate în materie de credință și de informație creștină, pozitivă, numite «evanghelii apocrife».

Acesta este, în cîteva cuvinte, cuprinsul paginii evanghelice rînduită de Biserică a fi citită în prima zi a anului.

Cu credință în Dumnezeirea Mîntuitorului și cu credință în biruința păcii și înfrățirii între popoare, cu aceste merinde pornim acum pe calea încă unui nou an al vieții noastre și al vieții omenirii, an pentru care, noi preoții și toate Bisericile din lume ale Mîntuitorului, ne rugăm să fie înscris în istoria omenirii, cu litere de aur, ca anul păcii în întreaga omenire. Amin!

Pr. dr. GH. TILEA

OMILIE LA DUMINICA DINAINTEA BOTEZULUI DOMNULUI

Marcu I, 8

Creștinii de pretutindeni prăznuiesc, odată cu sfârșitul și începutul fiecărui an, unele dintre cele mai însemnate sărbători ale Bisericii. N-au trecut decît cîteva zile de la Nașterea Domnului, și iată că Biserica noastră se pregătește iarăși, pentru prăznuirea unei alte sărbători, atît de mult prețuită de noi, Botezul Domnului. Nu s-au stins încă ecurile cîntării îngeresti: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire» (Luca II, 14), și iată, astăzi, glasul aspru al înaintemergătorului ne amintește cuvintele proorocului: «Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui» (Marcu I, 3), pregătindu-ne ca și pe cei ce odinioară veneau la el, în pustiul iudaic, pentru sărbătoarea Botezului Domnului. Nu sînt decît cîteva zile de cînd am prăznuit începutul noului an și de cînd Domnul, după datina Legii, a fost tăiat împrejur, și astăzi stăm în pragul praznicului dumnezeiesc al Botezului Domnului nostru Iisus Hristos.

Duminica de astăzi este duminica dinaintea Botezului Domnului. Prin Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi în auzul nostru, Biserica ne amintește faptele și cuvintele ultimului dintre proorocii Vechiului Testament, Sfîntul Ioan Botezătorul, înaintemergătorul și proorocul care fusese ales de Dumnezeu să boteze în apele Iordanului pe Domnul nostru Iisus Hristos.

Prin aceasta, Biserica ne pregătește și pe noi pentru întîmpinarea cu vrednicie a Botezului Domnului, așa cum odinioară, Sfîntul Ioan Botezătorul pregătea pe cei ce veneau la El pentru întîmpinarea împărăției cerurilor, care trebuia să fie întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos.

Căuțind așadar să pătrundem și să înțelegem cuvintele Sfintei Evanghelii de astăzi, nu vom face altceva decît să ne pregătim și noi pentru primirea cuviincioasă a marelui praznic al Botezului Domnului.

Dacă sărbătorile Crăciunului ne amintesc despre începutul viețuirii Mîntuitorului printre oameni, Botezul Domnului înseamnă începutul activității Sale publice. Iată pentru ce Biserica ne-a pus astăzi înainte «începutul Evangheliei lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu». Acestea sînt primele cuvinte ale Evangheliei de astăzi, și în același timp primele cuvinte ale Sfintei Evanghelii după Sfîntul Marcu. Cuvintele acestea sînt însuși titlul Evangheliei după Sfîntul Marcu. Sfîntul Evangelist își propune, așadar, să ne arate în ce constă «Evanghelia lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu». Venind în lume, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a adus vestea cea bună, adică Sfînta Evanghelie, care ne vorbește despre întreita lucrare a Sa: lucrarea de Învățător, de Preot și de Cîrmuitor. Sfîntul Evangelist Marcu istorisește în scrierea sa, însăși viața și faptele Domnului nostru Iisus Hristos, adică lucrarea mîntuitoare săvîrșită de Mesia cel mult așteptat de omenirea supusă păcatului. De aceea, Evanghelia pe care a scris-o Sfîntul Marcu este «a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumne-

zeu», iar Sfântul Marcu nu este decît vasul ales, prin care Duhul Sfînt ne-a făcut cunoscute viața și lucrările Domnului nostru Iisus. Vestea cea bună, Evanghelia pe care ne-o va dezvălui Sfîntul Marcu, este așadar cuvîntul și învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Cuvintele: «Fiul lui Dumnezeu», adăugate de Sfîntul Marcu în titlul Evangheliei sale, ne arată că Evanghelia este ultima expresie a Revelației dumnezeiești. Dacă «odinioară Dumnezeu, în multe feluri și în multe chipuri a vorbit... prin prooroci..., în zilele acestea mai de pe urmă, ne-a grăit nouă prin Fiul pe care L-a pus moștenitor a toate» (Evrei I, 1). Așa dar, Legea Vechiului Testament nu era decît umbra darului și, deci, trebuia desăvîrșită (vezi Matei V, 17).

Înainte de a începe să descrie activitatea Domnului nostru Iisus Hristos, Sfîntul Evanghelist Marcu, ca de altfel toți Sfîntii Evangheliști, ne înfățișează în cîteva cuvinte pe Sfîntul Ioan Botezătorul, care avea menirea să pregătească ieșirea la propovăduire a Domnului nostru Iisus Hristos. Sfîntul Evanghelist Marcu ni-l înfățișează pe Sfîntul Ioan Botezătorul, prin cuvintele proorocului Maleahi, care — prin darul profeției — scrisese despre el acestea: «Iată, Eu trimit îngerul Meu înaintea feții Tale, care va pregăti calea Ta» (III, 1). Venirea lui Mesia pe pămînt este evenimentul cel mai însemnat din istoria mîntuirii noastre. Toți proorocii și dreptii Vechiului Testament au așteptat cu înfrigurare împlinirea primei vești bune dată oamenilor, îndată după căderea în păcat (Facere III, 15). Dumnezeu a ales dintre toate neamurile pămîntului pe poporul biblic, pentru ca din sinul său să Se nască Mesia; lumea întregă aștepta împlinirea acestei făgăduințe dumnezeiești. Pentru aceasta, cînd a venit plinirea vremii, Dumnezeu a pregătit în chip deosebit pe oameni, pentru întîmpinarea Domnului nostru Iisus Hristos.

Sfîntul Ioan Botezătorul a fost ales dintre toți fiii lui Israel, pentru pregătirea «căilor Domnului», adică pentru pregătirea oamenilor, în vederea ieșirii Domnului nostru Iisus Hristos la propovăduire.

La iudei, profeții se bucurau de mult respect, iar Ioan Botezătorul era socotit, pe bună dreptate, ca unul dintre cei mai mari profeți. Viața sa aspră și dreaptă, cuvintele sale inspirate aminteau de marii profeți ai Vechiului Testament. Faptul că despre el grăise însuși profetul Isaia (XL, 3), era menit să sporească prestigiul de care se bucura în ochii fiilor poporului ales. Iată pentru ce Dumnezeu îl alesese tocmai pe el să pregătească începutul activității publice a Domnului nostru Iisus Hristos.

Sfîntul Ioan Botezătorul ne este descris de Sfîntul Evanghelist Marcu, prin cuvintele proorocului Maleahi, ca fiind îngerul lui Dumnezeu. Cărțile noastre de slujbă îl cinstesc pe înaintemergătorul Domnului nostru Iisus Hristos cu numele de «înger în trup», lăudînd astfel viața modestă și aspră pe care o ducea acesta în deșertul iudaic. Sfîntul Marcu însă se gîndește la rîlul de înaintemergător al Sfîntului Ioan. El a fost trimis de Dumnezeu înaintea feții Domnului, adică în lumea care trebuia să-L primească pe Mîntuitorul, între fiii lui Israel, pe care trebuia să-i pregătească pentru primirea Mîntuitorului.

În această lume, Sfântul Ioan Botezătorul trebuia să vestească apropiata ivire a lui Mesia, împlinindu-și astfel chemarea profetică de care se învrednicise.

Întreaga activitate a Sfântului Ioan Botezătorul n-ar fi avut nici un rost dacă ea n-ar fi însemnat pregătirea contemporanilor săi pentru primirea Domnului nostru Iisus Hristos. El era ultimul prooroc al Vechiului Testament, adică ultimul bărbat inspirat de Duhul Sfânt, care trebuia să vorbească despre venirea lui Mesia, întrucît, în curînd, însuși Mesia avea să Se arate și deci, orice profeție mesianică devenea de prisos.

Cuvintele profetului Isaia s-au împlinit cu prisosință în persoana și lucrarea Sfântului Ioan Botezătorul. Glasul Sfântului Ioan a răsunat într-adevăr în pustiul iudaic, unde și-a desfășurat activitatea sa profetică. Aici, în pustie, pe malurile Iordanului, veneau la Sfântul Ioan Botezătorul «Ierusalimul și toată Iudeea și toată împrejurimea Iordanului» (Matei III, 6).

Predica Sfântului Ioan Botezătorul este scurtă dar cuprinzătoare: «Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui». A găti calea Domnului, înseamnă a împlini poruncile lui Dumnezeu, a trăi potrivit învățăturilor profetice, în scopul primirii cu vrednicie a Domnului nostru Iisus Hristos. Căile Domnului nu erau bătătorite de fiii poporului ales; aceștia s-au închinat în nenumărate rînduri altor dumnezei; ei au călcat în nenumărate chipuri Legea Vechiului Testament, cu toate că Dumnezeu le vorbea neîncetat prin prooroci; Sfântul Ioan, ca un adevărat profet, îi cheamă și el pe contemporanii săi să îndrepte cărările lui Dumnezeu, adică să părăsească căile pierzaniei, ale întunericului și ale răului, și să pășească pe urmele lui Avraam și ale celorlalți patriarhi și profeți care au păzit legămîntul încheiat cu Dumnezeu, adică legea celor 10 porunci.

Sfântul Marcu arată, în continuare, în ce a constat mai îndeaproape lucrarea de înaintemergător a Sfântului Ioan Botezătorul: «Așa a fost Ioan, botezînd în pustie și propovăduind botezul pocăinței, întru iertarea păcatelor». Evanghelia Sfântului Marcu este cea mai scurtă dintre toate Sfintele Evanghelii. Cel de al doilea Evangelist redă în puține cuvinte o bogată activitate proorocească desfășurată de Sfântul Ioan Botezătorul. În Evanghelia Sa, Iisus mai mult lucrează decît vorbește; dacă Sfinții Evangheliști Matei și Ioan pun accentul pe predica Mîntuitorului, Sfântul Marcu subliniază și istorisește îndeosebi faptele și minunile Mîntuitorului. Tot astfel face el și cînd vorbește despre activitatea Sfântului Ioan Botezătorul. Sfântul Luca redă pe larg predica Prodromului (vezi III, 3-22); Sfântul Marcu însă, spune numai în cîteva cuvinte în ce a constat activitatea Sfântului Ioan Botezătorul. Cititorul sau ascultătorul cuvintelor Sfântului Marcu înțelege însă din plin care a fost activitatea Sfântului Ioan, desfășurată în pustiul iudaic.

Prin cuvintele: «Așa a fost Ioan, botezînd în pustie și propovăduind botezul pocăinței întru iertarea păcatelor», Sfînta Evanghelie de astăzi ne introduce în miezul activității înaintemergătorului. Prin botezul pe care-l practica Sfântul Ioan pe malurile Iordanului, «căile Domnului»

erau și mai mult îndreptate. Botezul Sfântului Ioan nu era un botez prin care se iertau păcatele, ci prin care oamenii practicau pocăința, se lepădau de spiniile patimilor, — cum spune Eutimie Zigabenu —, unul dintre cei mai mari filcuiitori greci ai Evangheliei noastre. Botezul lui Ioan are importanță, — după cum spune el însuși (Marcu I, 8) —, numai întrucât el pregătea pe oameni în vederea primirii Sfintei Evanghelii. Botezul Sfântului Ioan este botezul pocăinței, un botez menit să întoarcă pe oameni de pe calea păcatului pe calea virtuții; el nu este botezul iertării păcatelor, căci această putere n-o are decât Taina Sfântului Botez, întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos.

«Și au ieșit la el tot ținutul Iudeei și toți cei din Ierusalim și se botezau de către el, în apa Iordanului, mărturisindu-și păcatele». Taina darului proorocesc al Sfântului Ioan ajunsese pînă departe, în satele și cetățile Iudeei. Din toate părțile, oamenii se îndreptau spre locurile unde propovăduia Sfântul Ioan Botezătorul, chiar din Ierusalim, cetatea sfântă în care se afla templul sfânt și care era considerat ca centrul religios al lumii iudaice. Din vremea lui Maleahi, în Israel nu se mai ridicase nici un profet (I Macabei IV, 46; XIV, 41). Nu este deci de mirare că oamenii auzind despre noul profet care-și trăia zilele în pustie, veneau să-i asculte cuvintele. Toți erau pătrunși de îndemnul spre pocăință al marelui profet și inimile le erau pătrunse de cuvintele de foc pe care Prodromul le rostea, fără nici o încercare de a ascunde vreunul din păcatele vremii sale, determinînd mulțimile să-și mărturisească păcatele și să se boteze, spre pocăință.

Infățișarea exterioară a profetului, hainele cu care era îmbrăcat, contribuiau într-o mare măsură la izbînda predicii sale: «Ci Ioan era îmbrăcat cu veșmînt de păr de cămilă, avea cîngătoare de piele împrejurul mijlocului și mîncea lăcuste și miere sălbatică». Sfântul Ioan Botezătorul trăise cei mai mulți ani ai săi în pustie; aci deprinsese obiceiul să se îmbrace simplu, sărăcăcios, să ducă o viață aspră, să-și as-tîmpere foamea cu ceea ce-i olerea natura săracă a deșertului. Tot așa a trăit multă vreme și profetul Ilie (IV Regi I, 8). Luxul, risipa și îmbuibărea îi erau străine profetului de pe malurile Iordanului. Nu odată s-a ridicat el împotriva acestor păcate de care se făceau vinovați circumitorii poporului din vremea lui, îndeosebi Irod, care din pricina aceasta l-a și ucis (Matei XIV, 10).

Numai auzirea numelui Sfântului Ioan stîrnea panică în rîndul celor ce, prin răpirea drepturilor celor umili, duceau o viață de risipă și de huzur. Chipul aspru și ținuta sobră a Botezătorului, îmbrăcămintea sărăcăcioasă, erau ca o aspră muștrare adresată celor ce se îmbogățeau prin asuprairea celor mulți.

Cuvintele sale completau această muștrare tăcută, făcută parcă prin ținuta sa aspră: «Cel ce are două haine, să dea celui ce nu are, și cel ce are de mîncare, să facă asemenea» (Luca III, 11). «Orice vale să se umple și orice munte și orice deal să se coboare; căile cele strîmbe

să se facă drepte... Iată, securea stă la rădăcina pomilor ; deci, orice pom care nu face fruct bun, se taie și se aruncă în foc» (Luca III, 5, 9).

Înțelesul acestor cuvinte ale Sfântului Ioan n-au putut să scape lui Irod și slujitorilor săi, și pentru aceasta nu i-au cruțat viața.

Sfântul Ioan Botezătorul era însă conștient că el nu este decît un înaintemergător, un prooroc care gătește căile Domnului. Pentru aceasta, predica sa se încheie prin aceste cuvinte : «Vine în urma mea Cel ce este mai tare decît mine, Căruia nu sînt vrednic să mă plec și să-I dezleg cureaua încălțămintelor. Eu v-am botezat pe voi cu apă ; El însă, vă va boteza cu Duhul Sfînt». În aceste cuvinte este vorba de Domnul nostru Iisus Hristos, care la puțin timp după predica Sfântului Ioan Botezătorul, se va ivi pe malurile Iordanului, spre a primi botezul, ca după aceasta, să-și înceapă activitatea de Învățător. Mîntuitorul este Fiul lui Dumnezeu întrupat, pe cînd Sfîntul Ioan Botezătorul nu este decît un prooroc, un «înger», un trimis al lui Dumnezeu. Odată cu activitatea Sfântului Ioan Botezătorul, se va încheia o etapă în istoria mîntuirii, etapa pregătitoare, și va începe etapa în care mîntuirea se va înfăptui prin lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos. Sfîntul Ioan, ultimul prooroc al Vechiului Testament, cel cinstit în tot pămîntul Iudeei, nu este vrednic nici să dezlege cureaua încălțămintelor Domnului nostru Iisus Hristos. În vechime, această treabă nu era făcută decît de sclavi. Sfîntul Ioan Botezătorul nu se simte vrednic nici măcar să fie robul lui Iisus Hristos. Dar nu numai persoana Mîntuitorului era cu mult mai presus decît aceea a Sfântului Ioan Botezătorul, ci și lucrarea sa. Botezul lui Ioan era botezul pocăinței, un botez care nu era decît preînchipuirea Botezului desăvîrșit al Domnului nostru Iisus Hristos, botezul prin Duhul Sfînt : «De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre întru împărăția lui Dumnezeu» (Ioan III, 5) — i-a spus Mîntuitorul fariseului Nicodim. arătînd prin aceasta necesitatea Botezului pentru mîntuire. Botezul lui Ioan nu este necesar pentru mîntuire, cum este Botezul Domnului nostru Iisus Hristos. Botezul lui Ioan a avut un rost trecător ; el a fost menit să pregătească pe oameni pentru primirea lui Mesia ; botezul lui Iisus este permanent, el nu va putea să fie înlocuit cu nici un alt botez. Botezul lui Ioan este botezul pocăinței, pe cînd botezul Domnului nostru Iisus Hristos este botezul iertării păcatelor. Botezul lui Ioan cere pocăință, al lui Iisus, credință (Marcu XVI, 15-16).

Amintindu-ne de lucrarea și predica Sfântului Ioan Botezătorul, Sfînta Evanghelie a zilei de astăzi urmărește să ne pregătească pentru primirea marelui praznic al Bisericii noastre : Botezul Domnului, așa cum prin Evanghelia din duminica dinaintea Nașterii Domnului ne-a pregătit pentru întîmpinarea dumnezeiescului Prunc, care trebuia să se nască în ieslea Betleemului.

Cuvintele predicii Sfântului Ioan Botezătorul, ca și faptele sale atît de prețuite de însuși Domnul nostru Iisus Hristos, trebuie să ne fie îndreptar pentru zilele care ne mai despart de praznicul Epifaniei. Întîmpinarea praznicului Epifaniei trebuie să fie făcută prin întoarcerea de la

faptele rele, prin «îndreptarea căilor Domnului», cum ne îndeamnă Sfântul Ioan Botezătorul. Să ne străduim a fi ca pomii care fac roade bune și să fugim de păcate, împotriva cărora s-a ridicat cu tărie Sfântul Ioan Botezătorul. Făcînd astfel, vom primi cu conștiința împăcată praznicul Epifaniei, iar cuvintele lui Dumnezeu Tatăl: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit» (Luca III, 22), ne vor răsuna în auz ca o veste bună, prin care Dumnezeu Își manifestă prezența în viața și în strădania noastră spre dobîndirea împărăției cerurilor, pe care a propovăduit-o Sfântul Ioan Botezătorul. Amin!

Preot SABIN VERZAN

PREDICĂ LA DUMINICA XXIX DUPĂ RUSALII

«Oare nu zece s-au curățit? Dar cei nouă unde sînt?» (Luca XVII, 17)

Izvor de învățături nescicate este Sfînta Evanghelie de la care ne adăpăm noi creștinii; izvor de învățături mereu proaspete și vii; făclie luminoasă pe calea vieții noastre pămîntești. Urmarea acestor învățături ne asigură nouă moștenirea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt și în cer. Ne asigură o viață frumoasă printre oameni.

În cuvîntul evangheliei, pe care l-am auzit astăzi, este vorba despre una din multele minuni săvîrșite de Domnul Hristos, pentru tămăduirea ranelor noastre sufletești și trupești și mai ales pentru eliberarea noastră din robia întunericului cauza tuturor suferințelor omenești.

În hotarul dintre Galileia și Samaria, pe cînd Mîntuitorul, urmat de ucenicii Săi, Se apropia de un sat, L-au întîmpinat zece bărbați leproși. Zece bărbați care în loc de a fi bune brațe de muncă în societate, în loc de a fi bucurie și sprijin familiilor lor, erau o povară și un pericol pentru întreaga societate. Zece bărbați alungați dintre oameni, pentru că sufereau de lepră, de îngrozitoare boală care-l mîncă pe om de viu, care nu se vindecă și este foarte molipsitoare. În nefericirea lor, leproșii se adunau de obicei în cete și-și purtau osînda prin locuri retrase, departe de așezările omenești. Morți printre vii!

Dar auziseră și ei despre Iisus, Cel ce tămăduia bolnavii, alunga duhurile necurate și învia morții. Și iată-L! Tocmai trecea prin părțile acelea, urmat de ucenici și de mulțime; speranța le încălzește în inimi și

le rouează, prind curaj! Cînd este de față divinusul Invățător, nu li se poate întîmpla nimic rău, nimeni nu-i va alunga cu pietre.

Se apropie cît pot mai mult, și strigă de la distanță: «Iisuse, Invățătorule, miluește-ne!», — cuvinte care exprimau toată durerea lor, dar și toată nădejdea, ultima lor nădejde că numai El îi va putea tămădui.

Iar bunul Invățător nu trece mai departe. Prea mare era durerea și prea era fierbinte rugăciunea!

«Mergeți și vă arătați preoților!» — adică; duceți-vă și luați de la ei atestarea că v-ați curățit — le-a răspuns Domnul Hristos. Și, într-adevăr, «mergînd ei, pe cale s-au curățit». Ce minune și cîtă bucurie! Să fii iarăși om prinrte oameni, să nu mai fii hăituit, să te întorci sănătos în mijlocul celor dragi, să simți din nou fericirea de a trăi! Și cît de firesc ar fi fost ca toți să se întoarcă și să mulțumească Celui ce le-a ascultat ruga fierbinte și le-a dat această fericire! Dar, n-a făcut-o decît unul singur — și acela samarinean, om neștiutor al legii, omul cel mai simplu din ceata foștilor nefericiți.

Multe și frumoase sînt învățăturile duhovnicești pe care le putem desprinde din această evanghelie, dar cred că nu vom greși dacă vom spune că cea mai de seamă dintre ele este învățătura despre mulțumire, despre recunoștință.

Ce este recunoștința? Este o aleasă podoabă a sufletului omeneșc, o floare sădită în conștiința noastră, floare pe care o pretindem vie la toți oamenii, dar care adesea este ofilită la noi. Recunoștința este mărturisirea sinceră, prin grai și faptă, a iubirii față de cel ce ne-a ajutat în necaz. A fi recunoscător înseamnă a nu uita binele făcut nouă de cineva. Așa cum este cunoscută în istoria raportului dintre oameni, recunoștința este una dintre cele mai frumoase însușiri ale firii omenești. Ca virtute nu lipsește din nici o religie, din nici o epocă, de la cele mai înapoiate triburi sălbatice, pînă la cele mai civilizate popoare. Omul nerecunoscător jig-nește pe binefăcător, dar trezește și indignarea celor din jur. Și, invers, un gest frumos, o faptă eroică născută din recunoștință, au provocat și provoacă totdeauna respectul și aprobarea entuziastă a oamenilor. Recunoscătoare sînt și animalele și fiarele mai înzestrate, un cîine pe care-l îngrijești, o fiară căreia i-ai legat rana, îți pot dovedi recunoștința lor, cu prisosință. Animalele din gospodăria noastră nu așteaptă numai să primească; ele ne și dau tot ceea ce pot. Dar oare ar fi o greeșală dacă vom spune că și florile, livezile și lanurile zîmbesc omului care le îngrijește cu mîna drăgăstoasă, iscusită și harnică? Și cît de bogat este rodul recunoștinței lor!

Omul stăpînit de sentimentul mulțumirii pentru binefăcător dovedește «omenie», dovedește curăție sufletească, dovedește că a meritat binele și se învrednicește de daruri mai înalte: «Scoală și du-te, credința ta te-a mîntuit!».

Pe întinsul scumpei noastre patrii sînt presărate nenumărate altare și monumente, mărturii ale recunoștinței omului credincios pentru binefacerile primite de la Dumnezeu și de la oameni. Biserici zidite de voievozi și popor, drept mulțumire lui Dumnezeu pentru izbînda împotriva vrăjmașilor cotropitori, cimitire ale eroilor, monumente înălțate în memoria celor ce și-au închinat viața binelui obștesc, luptători politici, oameni de știință, de litere, de artă, etc.

Cui datorăm noi recunoștință, dragii mei? Noi datorăm recunoștință în primul rînd lui Dumnezeu. Și sîntem recunoscători lui Dumnezeu, dacă-L iubim; iar a-L iubi pe Dumnezeu înseamnă a face voia Lui. Voia lui Dumnezeu este dragostea și pacea.

Creștinul nu poate spune că este recunoscător lui Dumnezeu dacă nu are recunoștință față de oameni. «Mulțumiți tuturor pentru toate... mulțumiți celor ce vă fac bine și rugați-vă pentru dinșii» — spune Sfîntul Apostol Pavel. Recunoștința noastră trebuie să se îndrepte către părinți, către dascălii noștri, către toți înaintașii care, prin rîvna și priceperea lor ne-au pregătit condiții de viață mai bună. Ea trebuie să se îndrepte mai cu seamă față de societate și de organizația ei. Cetățeanul conștient de foloasele pe care le trage din conviețuirea în cadrul unei organizații de stat nu așteaptă numai să i se dea. Folosind toate condițiunile de bună viețuire pe care i le oferă organizația obștească, este dator să contribuie și el la eforturile pentru bunăstarea tuturor. Astfel, își creează stima celor din jur, este considerat folositor celorlalți oameni.

Iată, iubii mei, care este sentimentul nobil pe care a vrut să-l întărească Mîntuitorul în inimile noastre, atunci cînd a întrebat cu durere: «Oare, nu zece s-au curățit? Dar cei nouă unde sînt? Cum nu s-au găsit să se întoarcă, să dea slavă lui Dumnezeu decît numai străinul acesta?». Este sentimentul recunoștinței. Cuvintele acestea sînt o dejană aspră la adresa tuturor celor ce dovedesc prin nerecunoștință că sînt nevrednici de alte binefaceri. Un învățat indian spune: «Din toate cîte poartă pămîntul, nimic nu este mai uricios decît omul nerecunoscător».

Prin dragostea noastră față de Dumnezeu, prin cuvîntul și fapta noastră față de oameni, să arătăm că sîntem recunoscători; așa cere legea firii zidită în noi, așa cer oamenii, așa ne poruncește Domnul Hristos. Amin!

Pr. I. PAROCESCU
Biserica Bucur

PREDICĂ LA DUMINICA LUI ZACHEU

«Și iată, un bărbat cu numele Zacheu, care era mai mare peste vameși și era bogat, căuta să vadă cine este Iisus...» (Luca XIX, 1-10)

Am aflat din Evanghelia citită astăzi despre un vameș cu numele Zacheu, care a trăit pe timpul Mântuitorului. Într-o bună zi, acest Zacheu, care era mai mare peste vameși, și era bogat, a căutat să vadă cine este Iisus. Noi vrem să înțelegem pentru ce s-a născut în el această dorință. De aceea, vom încerca să-l aducem aproape de noi și de sufletul nostru, căci numai dacă înțelegem ce l-a făcut să aibă această dorință, vom ști cu adevărat cine a fost Zacheu.

El era unul din marii slujbași ai imperiului roman, avînd sarcina să încaseze birurile de la oameni și mai ales puse mai apăsătoare pe poporul evreu, care era în vremea aceea sub stăpînire străină. Peste sufletul lui se așezase straturi de păcate, prin nedreptățile pe care le făcuse oamenilor, apăsîndu-i mereu în jos.

Tot omul caută să privească mai departe și adîncurile îl duc mereu înainte, îndemîndu-l să facă lucruri frumoase și nepieritoare, prin care să fie de folos semenilor săi și să-și asigure din partea generațiilor viitoare o amintire frumoasă, care să fie ca un imbold și exemplu pentru viitorime. Măreția omului se măsoară după măreția gîndurilor pe care omul le are, și încearcă să le înfăptuiască. Toate faptele mari trec în patrimoniul comun al omenirii, de care se folosesc și alții.

Zacheu acesta, multă vreme n-a avut acest gînd, ci, după cum ni-l înfățișează Evanghelia, se mulțumea să se simtă fericit că este mai mare peste vameși, și că era bogat. Păcatul lui Zacheu era pentru că făcuse din această dregătorie un mijloc de stăpînire peste oameni, peste semenii săi. Zacheu avea în mîinile sale soarta supușilor săi și era mîndru că viața lor depinde de el. Averile care îl făceau bogat, înțelegem că nu le strînsese prin muncă, ci prin nedreptățile făcute ca mai mare peste vameși, luînd ceea ce se cuvenea altora și punînd biruri grele, ca să-i aducă lui cit mai multe avuții. Noi știm din Evanghelie că bogăția nu aduce fericire, ci că este cauza atîtor ispite și păcate. Am învățat că bogăția schimbă în om dreapta judecată, că-l face să-și hrănească sufletul cu lucruri care sînt bune numai pentru trup; că dacă sîntem bogați, dorim să muncim cit mai puțin; că bogăția ne ușurează și ne împinge la satisfacerea atîtor plăceri, care pot să ne ducă la păcat; că prin bogăție unii cad în păcatul asupraii semenilor lor; că putem face din oameni sclavi și să le luăm viața și libertatea. Bogatul din Evanghelia n-a mai putut să înțeleagă suferința lui Lazăr flămînd, care gemea bolnav la poarta palatului său, în care el petrecea în desfătări și risipă. Dar, oricît de bogați am fi și oricît de mare ne-ar fi puterea peste oameni, cînd ea se întemeiază pe nedreptate, presimțim că aceste bunuri prin care noi ne credem

fericiți, sînt pieritoare și dorim să aflăm alt mijloc al fericirii noastre, care să dăinuiască mai mult decît bunurile acestea pieritoare.

Zacheu ajunsese să înțeleagă aceste adevăruri, și de aceea el căuta să afle alte drumuri care să-l ferească deplin și pentru totdeauna, de aceea el căuta să vadă cine este Iisus.

Cînd Mîntuitorul a trecut prin Ierihon și Zacheu a văzut că mulțimile îl întîmpinau în mare număr, el era încredințat că numai prin Iisus poate găsi acum o adevărată fericire. Numele lui Iisus îi era cunoscut din învățăturile Sale, care îi ajunseseră pînă la inimă, din minunile săvîrșite, din iubirea de oameni cu care se aplecase asupra tuturor, din bunătate și cu multă înțelegere pentru cei păcătoși. Zacheu nu a alergat din curiozitate înaintea Mîntuitorului, ci din încredințarea că prin Iisus el găsește acum o nouă cale a vieții sale. În inima lui Zacheu începuse o luptă care nu se mai putea opri decît printr-o împăcare deplină cu el însuși, și prin certitudinea unei vieți interioare statornice. Era acum pe un drum nou și din care nu se mai putea opri. Trecerea lui Iisus prin Ierihon era un prilej fericit de întărire a credinței și nădej-dilor lui, de a găsi o lumină călăuzitoare prin recunoașterea Aceluia prin care alțița găsiseră potolirea și limpezirea nevoilor lor sufietești.

Un om puternic și bogat, cunoscut de oamenii în mijlocul cărora trăia, nu s-ar fi urcat într-un pom numai din curiozitate, ca să vadă un trecător întimplător. O asemenea purtare ar fi scăzut autoritatea lui, și mîndria lui ar fi fost micșorată. Toate aceste socotințe au căzut, pentru că Zacheu era acum stăpînit de dorință puternică, încît n-a mai ținut seama de ele. Evanghelia ne lămurește că el era mic de stat și că nu putea să vadă altfel pe Iisus, din cauza mulțimii, decît suindu-se într-un pom, dar noi întrevedem mai departe ce se petrecea în gîndul lui, și că numai această nevoie îl ducea să caute prin orice mijloc să vadă cine este Iisus.

Înțelegem, deci, că era de ajuns, într-un oraș ca Ierihon, să se audă că Iisus va trece pe acolo, ca oamenii să-L primească în mare număr. Aceștia duceau mai departe numele lui Iisus, îmbogățindu-l cu toate nădej-dile pe care ei le așteptau să fie împlinite de Iisus. Din acești oameni făcea parte și Zacheu. Și de aceea, așa mic cum era, a căutat să-L vadă, «alergînd înainte și urcîndu-se într-un sicomor».

Intre Iisus și Zacheu, fără să-și vorbească, legăturile erau de mai înainte stabilite. Intre suflétele înrudite, înțelegérite se fac fără ca oamenii să-și vorbească. Privirea și gesturile sînt uneori mai grăitoare decît cuvintele. Și ce putea să fie mai grăitor pentru Iisus, ca să cunoască gîndul lui Zacheu, decît gestul pe care acesta îl făcuse, ca să se suie într-un sicomor? De aceea, «cînd Iisus a trecut pe la locul acela, cău-tînd în sus, a rostit către el: «Zacheu, grăbește-te și dă-té jos, căci astăzi trebuie să rămîn în casa ta», și el s-a dat jos degrabă și L-a primit cu bucurie». Astfel, Mîntuitorul Iisus Hristos răsplătește acum năzuințele frumoase și curate ale lui Zacheu, spunîndu-i: «astăzi trebuie să rămîn în casa ta».

De acum încolo, Iisus va rămîne pentru totdeauna în sufletul lui Zacheu, ca să desăvîrșească împlinirea frumoaselor și noilor lui dorințe. Zacheu, și el nu va mai părăsi pe Iisus, pe care altădată îl dorea. Acum îl vedea și va rămîne cu El în veci. Fericirea aceasta a fost fără de margini pentru Zacheu, și de aceea L-a primit în casa sa cu bucurie.

Totdeauna sentimentele puternice, fie durerea, cît și bucuria, nu rămîn în noi ascunse, ci se citesc pe fața noastră și în tot ce facem. Cei aproape de noi ne ghicesc gîndurile, iar noi simțim nevoia să prelungim în afară ceea ce simțim puternic. Prin gesturi, prin cuvinte, prin cîntece sau lacrimi, prin acte de dărnicie și de binefaceri, sîntem înclinați să prelungim în afară bucuria noastră. Cînd Iisus i-a spus lui Zacheu să se dea jos din pom și acesta L-a văzut în casă, Zacheu și-a dat seama că stă în fața Fiului lui Dumnezeu, a Mîntuitorului sufletului său, că se găsește în fața Domnului și trebuie să stea cu respect, cum stă totdeauna cel mai mic în fața celui mai mare, cel ajutat și sprijinit în fața binefăcătorului său.

Mîntuitorul nu i-a cerut nimic lui Zacheu, nu i-a făcut nici un îndemn, nu i-a dat nici un sfat, însă el însuși a simțit nevoia unui mare act de dărnicie cu care să consfințească și să întrupeze marea lui bucurie. De aceea, îl vedem spunîndu-îi lui Iisus: «Jumătate din averea mea o dau săracilor».

Desigur că niciodată, din marea lui avere, Zacheu nu făcuse cuiva un asemenea dar. Însă niciodată Zacheu nu avusese o mai adîncă mulțumire, care să-l împingă la acest gest de dărnicie. El simțea că viața pe care o va duce de acum înainte, face mai mult decît jumătate din averea lui, prin care, pînă acum, nu gustase o asemenea zi fericită ca aceasta. Conștiința lui era acum întru totul renăscută, și dacă, de bucurie dăduse jumătate din averea lui, se simțea obligat să repare orice nedreptate făcută de el, ca o ispășire pe care dreptatea dumnezeiască i-o cerea, căci Zacheu adaugă: «Și dacă am năpăstuit cu ceva pe cineva, întorc împătrit».

Asemenea lui Zacheu trebuie să facă orice creștin. Cînd creștinul vine să-și mărturisească păcatele, nu se mulțumește numai cu mărturisirea lor și primirea iertării, ci dorește să primească pedeapsa pe care ar fi meritat-o, dacă n-ar fi ispășit păcatul prin cîință. Actele de dărnicie, ca și îndatoririle pe care creștinii simt nevoia să le îplinească la taina spovedaniei, izvorăsc din același adînc al inimii lor, ca și din inima lui Zacheu, care cerea să răscumpere împătrit ceea ce el săvîrșise pe nedrept.

Zacheu se înalță astfel pe trepte înalte, ca să se desprindă cît mai mult de lumea în care el săvîrșise atîtea nedreptăți și strînsese atîtea averi, și să se apropie mai mult de înălțimile cerești, de unde să vadă mai bine cine este Iisus.

În noianul de gînduri și de ispite ce pot să treacă prin mințile noastre, dacă ne lăsăm în voia lor întîmplătoare, sîntem ca și pierduți, căci

ele ne vor purta acolo unde noi nu vrem să ajungem. Ispitele pot pune stăpînire pe noi, și prin puterea lor seducătoare și plăcerea care le însoțește, vor face din noi o jucărie a lor. Dar dacă ne alegem un gînd puternic, spre care să privim neîncetat, care durează mai mult decît toate și este legat de ceva mareț, atunci toate gîndurile mărunte se pierd, așa cum dispar la umbra unui copac mare și bine înfrunzit, micile ierburi, lipsite de soare și căldură. Zacheu ajunsese acum să găsească încotro să-și îndrepte toate gîndurile lui, iar acelea care îl țînuseră legat de avere și de putere, să se depărteze de el.

Am putea spune că întîlnirea dintre Zacheu și Iisus se desăvîrșea cu hotărîrea pe care Zacheu și-o luase, ca să nu uite niciodată de venirea lui Iisus în casa lui, și niciodată să nu uite nedreptățile pe care le făcuse, cînd avea cugetul înăbușit de averi și de dorința de a fi stăpîn nedrept peste alții.

Fericitul Augustin, după ce a primit în inimă chemarea lui Iisus, s-a întors în patria sa africană, ca să slujească sufletelor ispitite și căzute în păcat, rugîndu-se pentru mîntuirea lor. Maria Magdalena, cînd L-a cunoscut pe Iisus și a ascultat învățătura Lui dumnezeiască, s-a simțit atît de fericită, încît, din umilință, a vărsat pe picioarele Domnului vasul plin cu mir, și, din fericire, a șters cu perii capului ei picioarele Domnului. Cînd Maria Egipteanca a primit chemarea Domnului Iisus, ea a lăsat toate deșertăciunile vieții și toate plăcerile pe care le găsea în bogăție și în lux, și s-a îndreptat cu pelerinii creștini care plecau din Alexandria spre Ierusalim să se închine la mormîntul Domnului.

Dumnezeul nostru, Tatăl cel ceresc, și Domnul Iisus, Fiul Său, așteaptă pe orice creștin să-și întoarcă sufletul și privirea spre Iisus Hristos, care S-a pogorît pentru mîntuirea noastră, iar pe cruce a suferit pentru curățirea noastră de păcat și se roagă neîncetat prin Biserica Sa, privind spre noi cu aceeași dragoste ca și spre Zacheu.

Preot VICTOR POPESCU

LA SFINȚII TREI IERARHI

Prăznuim astăzi pe Sfinții Trei Ierarhi, — Trisfetitele, cum spune poporul —, pe Vasile cel Mare, pe Grigore de Dumnezeu Cuvîntătorul și pe Ioan Gură de Aur. I-am prăznuit și deosebit pe fiecare : pe Vasile — la

inceput de an ; pe Grigore — la 25 ale acestei luni, iar pe Ioan — acum trei zile, la 27. Astăzi îi prăznuim din nou pe toți la un loc.

Vreți să știți pricina ? Pricina o aflăm dacă deschidem filele istoriei și citim în ele fapte petrecute cu nouă sute de ani în urmă.

Ascultați :

În zilele împăratului de la răsărit, Alexie Comnenul, pe la anul 1081, neînțelegere mare s-a iscat între creștinii acelei vremi. Unii spuneau că Sfântul Vasile este mai mare și mai cu cinste înaintea lui Dumnezeu, pentru că este mai adânc în cugetare, pentru că a pătruns cu mintea chiar în inima lucrurilor lumii, pentru că viața lui este la fel cu viața îngerilor, pentru că este amarnic cu păcătoșii, pentru că este hotărît la cuget, în sfârșit pentru că nu-i stăpînit de nimic din cele pămîntești. În schimb, pogorau pe marele Ioan, fiindcă ar fi oarecum potrivnic lui Vasile, pentru că ierta prea lesne pe păcătoși și-i îndemna la pocăință. Alții înălțau pe Sfântul Ioan Gură de Aur și spuneau că învățătura lui este mai apropiată de inima omului, că este iertător cu păcătoșii și că prin dulceața graiului său, îndreaptă pe toți și-i înduplecă la pocăință. Mai spuneau aceștia că stă mai presus decît marele Vasile și Grigore, atît prin mulțimea cuvîntărilor sale cele dulci ca mierea, cît și prin puterea și adîncimea cugetării. Alții înclinau spre dumnezeiescul Grigore, că adică i-ar fi întrecut pe toți prin înălțimea și frumusețea scrierilor sale.

Neînțelegerea aceasta între creștini ajunsese atît de mare, încît credincioșii se împărțiseră în trei cete : unii se numeau ioaniteni, alții vasiliteni și alții grigoriteni, după numele celor trei sfinți.

Dar sfinții nu puteau îngădui o ruptură ca aceasta. Nu puteau îngădui ei, ca tocmai numele lor să fie pricină de stricare a păcii ; de aceea, s-au arătat întîi unul cîte unul, apoi toți trei la un doc, unui episcop înțelept, care păstorea pe acea vreme cetatea Evhaitelor, anume Ioan, și i-au grăit așa :

«După cum vezi, noi la Dumnezeu una sîntem și nici o împotrivire sau vrajbă nu este între noi. Fiecare din noi, la timpul său, îndemnați de Duhul Sfînt, am scris învățături pentru mîntuirea oamenilor. Cum ne-a insuflat Duhul Sfînt, așa am învățat. Nu este între noi unul întîi și altul al doilea. De chemi pe unul, vin și ceilalți doi. Drept aceea, scoală-te de poruncește celor ce se învrăjbesc, să nu se mai certe pentru noi. Că nevoința noastră — și cît am fost vij și după ce am răposat — a fost aceasta, ca să împăcăm pe oameni și să aducem în lume pacea și unirea. Împreunează-ne dar cu prăznuire într-o singură zi, ca să înștiințezi cu aceasta pe creștini că noi în fața lui Dumnezeu una sîntem !».

Iar minunatul acela bărbat, Ioan Episcopul Evhaitelor, după ce se sculă, a făcut întocmai cum i-au poruncit sfinții. A spus mulțimii cuvintele auzite, a potolit pe cei ce se învrăjbeau și a rînduit în ziua de 30 ale lunii ianuarie, în o zi ca aceasta, prăznuirea tuturor acestor sfinți la un loc, ca să se arate că treimea aceasta de sfinți are aceeași cinste înaintea Treimii celei de o ființă și nedespărțită. Tot el a împodobit slujba lor cu canoane, cu tropare și cu cuvinte de laudă, așa cum li se cădea.

Să împletim și noi, iubiți credincioși, la un praznic ca acesta cuvinte de laudă în cinstea acestei treimi de sfinți, nu pe cât li se cade, ci pe cât putem. Să-i lăudăm cu toții : preoții să laude pe preoți ; credincioșii pe păstori ; dreptii pe pildele dreptății ; păcătoșii pe ocrotitori ; învățații pe cei ce au descifrat tainele firii ; făcătorii de pace pe cei ce au luptat pentru înfăptuirea păcii. Cu toții împreună să întimpinăm cu laude pe acești dumnezeiești ierarhi, ca să ne fie păstori, dascăli, povățuitori și pilde.

Veniți dar, binecinstitorilor creștini, să lăudăm treimea cea pămîntească a dumnezeieștilor ierarhi : pe Ioan, cel cu rostul de aur, pe Vasile, cel ce poartă numele împărăției, și pe Grigore, cel numit cu numele Teologiei.

Sînt trei cu numele și cu ființa, dar unul cu duhul, cu credința și cu dragostea. S-au născut din părinți diferiți și în locuri diferite, — unul în Cezareea, altul în Nazianz, iar altul în Antiohia —, dar toți sînt fiii aceluiași Părinte, Tatăl cel ceresc, fiii aceleiași patrii, Patria cerească. Au studiat la școli deosebite — doi în Cezareea și Atena, al treilea în Antiohia —, dar cu toții, ca studenți, au cunoscut numai două căi : școala și biserica. Ca teologi, au ajuns icoană de studenți creștini, pildă peste veacuri. Toți trei au fost întîi la învățătură : Vasile era socotit profesor pe cînd era student ; Grigore a fost rugat să rămînă la Atena, în locul dascălului său ; iar despre Ioan, Libaniu, celebrul retor, întrebat fiind pe cine socotește vrednic să-i urmeze la catedră, a răspuns : «Pe Ioan».

Toți trei, în diferite centre de cultură ale imperiului roman, la Atena, în Cezareea Capadochiei sau în Antiohia, ierarhii noștri sînt, ca studenți, pildă de silință la învățătură, pildă de viață creștină, pildă de prețuire a culturii și științei.

Ne învață dar acești mari ierarhi ai Bisericii să iubim știința și să luptăm împotriva ignoranței, a obscurantismului și a tuturor acelor care, în numele lui Hristos, cultivă obscurantismul, întunericul gîndirii.

Toți trei, după terminarea studiilor, au părăsit zgomotul orașului. S-au dus să stea de vorbă cu florile cîmpului, cu păsările cerului, cu izvoarele munților — Vasile și Grigore în munții Pontului, Ioan în munții Antiohiei —, ca să le spună și firea de Urzitorul firii, ca să-L înțeleagă mai bine pe Dumnezeu, și înțelegîndu-L mai bine, să-L iubească și mai mult. Și dragostea de Dumnezeu i-a împins la dragostea de om. Nu că pînă acum n-ar fi iubit pe om, ci că de acum iubesc și mai mult pe om, îl iubesc așa de mult, că-și dau și viața pentru om, așa cum le-a poruncit Hristos, Stăpînul lor.

Și pentru a-și împlini menirea, Dumnezeu îi urcă pe cele mai înalte scaune episcopale ale lumii. Pe Vasile, pe scaunul episcopal al Cezareii Capadochiei, iar pe Grigore și pe Ioan pe scaunul episcopal din capitala lumii, pe scaunul de la Bizanț. Ii urcă pe aceste scaune, ca de la înălțimea lor să răspîndească lumina cunoștinței lor pînă departe, pînă peste veacuri, pînă la noi, ca să ne fie pildă și ca păstori.

Ca ierarhi, au avut tot două căi : Biserica și viața. S-au uitat bine la tot ce se petrecea în jurul lor, în Biserică și în viață, și au dat răspuns întrebărilor puse de Biserică și de viață.

Viața, lumea din jurul lor, striga după dreptate. Și la acest strigăt au căutat Vasile, Grigore și Ioan. Au văzut suferințele, mizeriile, nenorocirile poporului. Au văzut că mizeria se întinde ca o pecingine. Au văzut că pământul se strinsese în mîinile unui număr mic de bogați, iar poporul, în întregimea lui, trăia într-o sărăcie fără margini. Au văzut oameni înlănțuiți, cu fruntea înlierată, cu urechea spintecată, cu capul ras pe jumătate — robii — acoperind cîmpiile și ogoarele bogăților. Au văzut împilarea crîncenă a săracilor și tirania bogăților. Au văzut că omul nu mai era socotit om, frate și chip al Ziditorului, ci vită de jug, pus să muncească din zi și pînă-n noapte. Au văzut că sărăcia creștea și mai mult, din pricina impozitelor tot mai mari, puse tot pe cel sărac. Acestea le-au văzut la țară, pe întinsele ogoare. La orașe, mizeria nu era mai mică. Bogații dormeau sub acoperișuri de aur, locuiau în case, adevărate orașe, cu fel de fel de camere și galerii, iar marea majoritate a populației n-avea cu ce să-și facă un acoperiș de două birne; era silită să doarmă vara sub cerul liber, iar iarna să-și facă culcuș în bălegarul vitelor, sau lîngă zidurile băilor, ca să se poată încălzi. Bogații întindeau mese de argint, încărcate cu toate bunătățile, iar săracii nu aveau un codru de piine. Unii aruncau prisosul recoltelor în mare, ca să nu se micșoreze prețul grîului, iar alții erau amenințați de moarte, din pricina foametei. De multe ori, săracii erau siliți, de foame, să-și vîndă bogaților copiii, rodul sînului lor, în schimbul rodurilor sînului pămîntului.

Sfinții noștri ierarhi, pe care-i prăznuim astăzi, au văzut această nedreptate și au sărit cu cuvîntul și cu fapta în ajutorul poporului sărman. În predicile lor, strigau bogăților să-și împartă averile lor celor nevoiași. Bogații — spuneau ei — nu sînt proprietarii averilor lor, ci administratorii lor. De aceasta li s-au și încredințat lor de Dumnezeu: să le chivernisească bine, spre binele tuturor. Și Sfinții Trei Ierarhi au dat ei pildă mai întîi. Și-au vîndut averile lor și le-au împărțit la săraci.

Dar ce puteau însemna averile lor, față de suferința generală? O picătură față de un ocean. În entuziasmul lor nobil, doreau ca toți să le urmeze pilda. Bogații rămîneau mai departe stane de piatră. Cînd Sfinții Trei Ierarhi văd atîta împietrire, cînd îi văd pe bogați atît de nesimțitori, revolta lor nu mai cunoaște margini și nu se sîieșcă să-și numească de-a dreptul hoți și să-și amenințe cu cumplite amenințări.

Dar nici amenințările n-au slujit la nimic. Atunci au început Sfinții Trei Ierarhi, de unii singuri, să repare nedreptățile pe care le puteau repara.

Astfel, Sfîntul Ioan Gură de Aur preface în bani obiectele de aur ale patriarhiei și împarte banii la săraci, de cum se urcă pe scaunul patriarhal. Din averea Bisericii hrănește pe săraci, pe văduve, pe orfani și pe nepuțincioși. Zidește azile pentru bătrîni, spitale pentru bolnavi, case de odihnă pentru străini.

La rîndul său, Sfîntul Vasile cel Mare a creat, ca nimeni altul, în eparhia sa instituiții pentru îmbunătățirea soartei celor nevoiași. La fiecare protopopiat, cum am spune noi astăzi, a înființat cîte o casă de

săraci, pentru săracii din satele protopopiatului. Iar în centrul eparhiei sale, lângă Cezareea, a ridicat un întreg șir de clădiri, un oraș al dragostei creștine, în care fiecare suferință omenească își găsea alinarea sa.

Așa au răspuns Sfinții Trei Ierarhi la strigătul lumii după dreptate, după un trai mai bun, mai omenesc.

Dar lumea, viața, mai slobozea un strigăt în afară de strigătul după dreptate: strigătul după pace. Lumea dorea pace, pentru că pacea înseamnă viață.

Și Sfinții Trei Ierarhi răspund și acestui strigăt. Ei prețuiesc pacea și luptă pentru pace. «Scumpă pace — exclamă Sfântul Grigore Teologul—, cât este de dulce numele tău! Iubită pace, pe care o dau poporului meu și pe care poporul mi-o dă mie! Tu, pace, ești esența proprie a Dumnezeirii, pentru că Dumnezeu, în Sfintele Scripturi, Se numește Dumnezeul păcii. Pace înfloritoare, bun neprețuit, pe care toată lumea îl laudă, și pe care, din nefericire, atât de puțini știu să-l păstreze!».

La rîndul său, Sfântul Ioan Gură de Aur rostește: «Noi peste tot locul cerem pace, pentru că nimic nu este egal ei. De aceea, cerem pace în rugăciuni, în biserici, în litanii și chiar în salutările noastre de fiecare zi. Pentru ce? Pentru că pacea este mama tuturor bunătăților. Dacă nu este pace, toate celelalte sînt de prisos. Atît de mare bun este pacea, încît făcătorii de pace sînt numiți fii ai lui Dumnezeu. Deci, dacă făcătorii de pace sînt fiii lui Dumnezeu, atunci tulburătorii păcii ai cui fii sînt? Nu sînt oare fiii diavolului?»

Astăzi, mai mult ca oricînd, popoarele lumii doresc pacea, acest bun scump inimii Sfinților Trei Ierarhi. Astăzi, mai mult ca oricînd, popoarele lumii strigă ca un singur om: Pace! Vrem Pace! Dorim pace, căci pacea înseamnă viață!

De aceea astăzi, mai mult ca oricînd, Sfinții Trei Ierarhi ne poruncesc să luptăm pentru pace, ca să fim fiii lui Dumnezeu.

În palide cuvinte v-am înfățișat o picătură din oceanul vieții și gîndirii Sfinților Vasile, Grigore și Ioan, pe care-i sărbătorim astăzi. Au strălucit cu 1600 de ani în urmă. Sf. Vasile pleacă la Stăpînul cel iubit în ziua întîia a anului 379; Sfântul Grigore în anul 390, iar Sfântul Ioan, care încheie treimea, la 407, în ziua Înălțării Sfintei Cruci. Da, au strălucit cu multe sute de ani în urmă, dar cuvintele lor sînt tot atît de luminoase ca și atunci cînd le-au rostit. De aceea, Biserica îi numește dascăli ai lumii și stîlpi ai Bisericii. Ei sînt stîlpii credinței noastre, ei sînt dascăli noștri, povățuitorii noștri, păstorii noștri.

Drept aceea, vă rugăm pe voi, sfinților, să ne ajutați ca să împlinim în viața noastră învățăturile pe care ni le-ați dat. Ajutați-ne să ducem viață curată și nepătată, așa cum ați dus voi și ca învățăcei, și ca ierarhi. Ajutați-ne să prețuim știința, care ne luminează sufletele și ne deschide drumuri noi în viață, ca să scăpăm de întuneric. Ajutați-ne ca să lucrăm

ca și voi, fiecare după puterea noastră, la alinarea suferințelor celor din jurul nostru și la buna stare a semenilor noștri. Ajutați-ne, în sfârșit, să aducem pace între oameni și popoare, acest bun atât de scump inimii voastre. Ajutați-ne să înfăptuim acestea, ca așa să slăvim pe Stăpînul vostru și al nostru, Hristos Domnul, Căruia se cuvine slava, cinstea și puterea în vecii vecilor. Amin!

Pr. D. FECIORU

LA ÎNTÎMPINAREA DOMNULUI

(2 februarie)

Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, venind în lume pentru mîntuirea celor ce vor crede în El, a trăit în toată realitatea și cu toate amănuntele ei, viața noastră pămîntească. El S-a bucurat și îndurerat ca și noi oamenii. N-a fost cruțat de nimic, nici chiar de ispitirea celui rău. Numai dumnezeirea Sa și lipsa de păcat L-au deosebit de noi, oamenii muritori. El a trăit pentru noi din viață omenească și Sfînta Evanghelie ne este mărturie tuturor frămîntărilor și manifestărilor Sale.

Intr-adevăr, Mîntuitorul Hristos, Cel prezis de veacuri de atîți profeți și așteptat cu atîta nerăbdare de multe generații de oameni credincioși, S-a născut din Fecioara Maria, în Betleemul Iudeei, în condiții foarte modeste și sărăcăcioase, luînd trup omenesc. Prin întruparea Sa, Hristos, izvorul credinței noastre, a îndumnezeit firea omenească și a adus pe pămînt nu numai dragostea, dar și cuvîntul păcii și smereniei. Acum cerul și pămîntul, care erau despărțite prin neascultarea și căderea omului în păcat, și-au dat mîna și împreună dănuiesc triumful iubirii lui Dumnezeu pentru toți oamenii.

La opt zile după aceasta, îl găsim supunîndu-se prescripțiunii legii Testamentului Vechi, prin primirea tăierii împrejur, nu pentru că avea nevoie de ea, ci tocmai ca să ne încredințeze că S-a născut cu trup omenesc, dar fără păcat, și să ne dea tuturor pilda cea mai vie de supunere.

Iar sărbătoarea de azi ne pune în față un alt eveniment din viața Mîntuitorului Hristos. Azi, Fecioara Maria aduce pe Pruncul Iisus în templu, pentru a-L închina înaintea lui Dumnezeu, la 40 de zile de la naștere, vine să primească binecuvîntarea preoților și pentru a împlini regulile curăției statornicite de Legea Veche.

Să-mi îngăduiți dar, cu prilejul acesta, să vă înfățișez faptele care împodobesc această sărbătoare, precum și importanța ei.

*

Cu mulți ani înainte de a Se naște Domnul nostru Iisus Hristos, împăratul Egiptului, Ptolomeu Filadelful, a strâns în palatul său 70 de bătrâni învățați ai poporului iudeu, pe care i-a îndatorat să traducă Legea cea Veche din limba ebraică, care nu mai era înțeleasă, în limba greacă, care era atunci limba curentă, vorbită de multe popoare. Intre aceștia era și bătrînul, dreptul și temătorul de Dumnezeu Simeon, căruia i-a revenit obligația de a traduce profeția lui Isaia. Ajungînd cu lucrul pînă la versetul : «Iată, Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu, și va fi numele Lui Emanuel, iar după naștere va rămîne iarăși fecioară», bătrînul Simeon a rămas nedumerit, socotind că aceasta este peste rînduiala firii. În timp ce gîndea astfel, un glas de om nevăzut i se adresează, spunîndu-i : «Nu vei vedea moartea pînă nu vei lua în brațe și nu vei vedea pe Hristos Domnul» (Luca II, 26).

Aceasta s-a împlinit întocmai, deoarece viața Dreptului Simeon s-a prelungit cu mulți ani peste măsura vieții omenești, așteptînd totdeauna în biserică, împlinirea celor zise lui de Domnul, și el s-a învrednicit de a lua în brațe pe Emanuel, născut din Fecioara Maria.

Astfel, bătrînului Simeon i se deschid ochii, vocea lui stinsă reînviază și, luminat sufletește, rostește cuvintele : «Acum liberează pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace, că văzură ochii mei mîntuirea Ta, care ai gătit-o înaintea feții tuturor popoarelor, luminează spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel» (Luca II, 29-32).

El rostește cuvintele acestea într-o adîncă prefacere a ființei sale. Alături de dreptul Simeon, era și o altă bătrînă, proorocița Ana, fiica lui Fanuil, din neamul lui Asir, care cerceta mereu templul și care petrecea numai cu posturi și cu rugăciuni, slujind lui Dumnezeu ziua și noaptea și numărînd la acea vreme 84 de ani de neîntinată văduvie, după ce trăise numai 7 ani cu soțul său. Venind și aceasta în ceasul acela, a dat slavă Domnului și a grăit pe Dinsul tuturor celor ce așteptau izbăvirea în Ierusalim (Luca II, 36-38).

Cine ar putea să ne zăgrăvească în culori vii bucuria acestor doi bătrîni, a lui Simeon și a proorociței Ana, bucuria aceea care iluminează chipul omenesc și dă cuvîntului haina însuflată a profeției ?

Ce negrăită frumusețe în această uitare de sine, cită neasemănată modestie și cită hotărîre liniștită în așteptarea sfîrșitului, după ce a apucat nespasă, nepieritoare fericire !

Acești bătrîni, de-abia văd Pruncul mititel, în vîrsta cea după trup, necoaptă și nevinovată. În nimbul de dumnezeiască lumină ce-I încununa fruntea, în chipul cu răsfrîngerii supracerești al lui Iisus, ei întrevăd însă întronarea împărăției celei fărăde sfîrșit, prin înnoirea harului sfințit, prin legătura păcii și a dragostei.

Pentru acești doi oameni, venirea Mântuitorului prețuia mai mult decât toată Legea și decât toți profeții Vechiului Testament. Se socotesc chiar pe ei de prisos și pot liniștiți să și moară, găsind alinarea că s-au învrednicit numai să privească pe Domnul.

Simeon se roagă cu pietate «să-l slobozească» Domnul acum, la adânci bătrînețe, căci el altceva mai bun nu mai are de așteptat. Se socotește pe sine în adevăr de prisos, când cel mai de trebuință, când plinirea tuturor celor neplinite s-a arătat.

Dumnezeu i-a ales pe acești doi bătrâni din noianul lumii vechi și i-a însemnat pentru credința și pietatea lor, iar Biserica îi pune azi ca pe mărturiile cele cinstite, într-o lume care a avut profeți și i-a nesocotit, îndemnul pentru mîntuire, și l-a strivit cu călcîiul nepăsării, glasuri care au răsunat în pustie. Ei au trecut la cele veșnice cu strigătul pe baze, că «Slobozitorul» și «Slavă» tuturor a venit.

Acești doi sînt ca o sîntă legătură către lumea dragostei creștine ce se arăta. Ei au devenit creștini prin botezul dragostei către Domnul, căci între cei mulți chemați, dar puțini aleși, ei au apucat calea temerii celei adevărate de Dumnezeu, a rugăciunii și a postului, și s-au învrednicit să fie martori după osebită făgăduință, prin duh de sus, ai venirii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Acestea sînt faptele care au dat naștere acestei sărbători mari, «Întîmpinarea Domnului», numită așa de la primirea Mîntuitorului lumii în brațele dreptului Simeon, și de la cuvintele profetice cu care acesta îl întîmpină.

Sfînta Fecioară Maria știa că Fiul său este Mîntuitorul lumii, și totuși L-a adus la biserică, ca să-L închine lui Dumnezeu, supunîndu-se Legii, pentru a Se da pe Sine pildă.

De asemenea, tot pentru plinirea Legii, Sfînta Fecioară, la 40 de zile după ce a născut pe Domnul, a mers la biserică, pentru curățirea hotărîtă prin Lege a se face, cu toate că ea, înainte, ca și după naștere, era tot așa de curată. Prin urmare, Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu s-a supus Legii numai pentru ca noi să ne silim a duce viața noastră, după făgăduința Legii, prin împlinirea căreia se dobîndește mîntuirea.

Sărbătoarea «Întîmpinării Domnului» are o importanță foarte mare pentru noi creștinii, pentru că din ea dobîndim învățături prețioase pentru viața noastră. Figura dreptului Simeon și a proorociței Ana sînt figuri rare și deosebit de plăcute în istoria credinței noastre, prin statornicia credinței lor și realizarea unor nădeji trăite timp îndelungat. Ceea ce se impune în chip deosebit, este faptul împlinirii Legii de către dătorul Legii celei noi și de către Prea Curata Maica Sa.

Știm că virtutea copilariei Mîntuitorului a fost ascultarea de părinți și împlinirea Legii. El ține întru toate «rînduiala Legii» (Luca II, 21), căci n-a venit să strice Legea, ci să o desăvîrșească (Matei XV, 17). Sfînta Scriptură ne îndeamnă și ne obligă să respectăm legile cu sfințenie (Matei XXII, 21; Romani XIII, 1-7; I Petru II, 11-17). Ascultarea

și împlinirea legilor este una din cele dintii și mai mari datorii morale ale creștinului. Pentru noi, Legea este porunca, este religia.

De aceea, să folosim exemplele frumoase pe care ni le oferă această sărbătoare, în persoana figurilor bătrînului Simeon, a proorociței Ana, și mai ales în persoana Burului Iisus, care Se supune Legii, El, care este întemeietor de Lege. Să ținem deci Legea și să săvîrșim numai cele cuprinse în Lege. Legile sînt necesare bunei rînduiei a vieții omenești. Orice om de bună credință este convins că nu se poate trăi în societate, fără legi. Ele sînt ca țărnițele și ca digurile care asigură curgerea firească a apelor. Legile garantează pacea și dreptatea, bunuri care sînt folositoare întregii omeniri.

Săvîrșind toate acestea, vom putea dobîndi acea liniște dumnezeiască de care s-a învrednicit dreptul Simeon, și la împlinirea vieții noastre, ca și el, fericiți vom exclama: «Acum liberează pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, că văzură ochii mei mîntuirea Ta». Amin!

Preot GH. GH. IONESCU

LA DUMINICA VAMEȘULUI ȘI A FARISEULUI

Despre cunoașterea de sine

«Precum cel ce se cunoaște pe sine va cunoaște toate, așa cel ce nu se cunoaște pe sine, nu va cunoaște nimic din toate»

(Sf. Ioan Hrisostom)

Doi oameni — două înfățișări; două mentalități — două lumi. Cine socotește că Mîntuitorul a ales doi oameni: un fariseu și un vameș, cu nume expresive, acela se înșeală, căci Sfînta Evangheligie nu le spune numele, ci numai poziția sau apartenența lor socială. În locul lor poți fi tu — cel care ascuți, cel care vorbește, oricine și oricînd.

Aceste două exemplare nu sînt surprinse și înfățișate în preocupările lor zilnice, în profesiunea lor, și nici în anturajul lor, ci în locul sfînt de retragere și reculegere, singuri, acolo unde omul se manifestă numai după voința cugetului, nestîngheriți de nici o conveniență a mediului. Doi oameni pe care Mîntuitorul ni-i arată în biserică, în ceasul de meditație, în convorbirea lor intimă cu inima lor și cu Dumnezeu. Clipe sublime și sfinte!

Ceea ce, în sfârșit, stă acum sub semn de întrebare, este faptul că în starea lor de reculegere și autoprivire, acești doi oameni sînt ca doi poli opuși în ceea ce privește competența în exercițiul rugăciunii. Unul este din tagma fariseilor, adică cei care reprezentau autoritate în cunoașterea Sfintei Scripturi și în împlinirea comandamentelor ei morale, iar altul era dintr-o categorie socială, care prin specificul preocupării zilnice, era ispitit la nedreptate și lăcomie. Pentru vameș, rugăciunea era o clipă mai rară și fugară, ca un fulger care, pentru o clipă doar, vedește adîncul nopții. Fariseul era ca o plantă îndreptată mereu spre lumină. Faptele lui erau mereu îndreptate după litera Legii.

Cine n-ar fi ispitit să creadă că acești doi oameni, în liniștea și tăcerea templului, aducînd fiecare jertfa sufletului său pe altarul tămîierii, jertfa fariseului nu va fi mai bine primită? Dar aici se petrece ceva asemănător cu ceea ce auzeam în copilăria noastră, din basme, despre fata babei și fata unchiașului: că lada uneia era urită, veche și prăfuită pe dinafară, iar înlăuntru ascundea frumuseți uimitoare; iar lada alteia, poleită pe dinafară, ascundea înlăuntru uriciunea jivinelor.

Dar să nu pierdem din vedere pe cei doi oameni. Ce zic: pe cei doi oameni? Ci, pe cele două chipuri, cele două înfățișări în care se împarte lumea de totdeauna, din punct de vedere al psihologiei religioase. Nu este vorba doar de doi oameni care au fost și nu mai sînt, ci de oglinda propriei noastre vieți, categorisindu-ne singuri și de la sine, într-o parte sau alta.

Nu este vorba aici de o măsură a credinței religioase, ci de o înfățișare morală, cu prelungiri și corespondențe în viața socială. Tipologia omului fariseu este aceeași în toate împrejurările și aspectele vieții.

Am putea spune chiar că, dacă în raportul său intim și neforțat cu Dumnezeu, el se prezintă așa, cu atît mai mult el nu se va desmîni în raporturile cu semenii.

Mai este necesar să cunoaștem și să adîncim sensul pildei de astăzi, întrucît — după cum vom vedea —, influența celor două chipuri este covârșitoare în progresul moral-social. Anticipăm, nu fără importanță, că tipul fariseului este inaccesibil acestui progres moral. El este un om static, și chiar negativ pe drumul înălțimilor morale.

Altfel nici n-ar fi explicabil pentru ce Mîntuitorul a ales aceste două chipuri, știut fiind că divinul observator, cu sensibilitatea Sa suprafirească n-a ofensat omul, ci a biciuit păcatul din om, ca un ser pe care doctorul îl introduce în organism, nu pentru combaterea acestuia, ci pentru a urmări microbul cuibărit în el.

Cuvîntul «fariseu» vine de la un verb ebraic, și care înseamnă: a separa, a osebi. Fariseii, ei singuri se socoteau deosebiți de restul lumii. De altfel, ați auzit din însăși gura acestui fariseu: «Mulțumescu-Ți, Doamne, că nu sînt ca ceilalți oameni!» (Luca XVIII, 11).

O clipă de rugăciune înseamnă o clipă de adîncime în propriul tău suflet. Fariseul nu vede în sine decît prin comparație cu ceea ce este în afară de sine. El nu se dezvăluie prin comparație cu Dumnezeu, chipul

desăvîrșirii, ci prin comparație cu semenii săi; și nu cu cei mai buni ca el, ci cu cei mai slabi ca el. Pe drept cuvînt zice Fericitul Augustin că : «Rugăciunea fariseului este o pledoarie. Ea nu exprimă sentimentele unui suflet care adoră, ci pe acelea ale unui om care se laudă».

Fariseul și vameșul din Sfînta Evanghelig de astăzi simbolizează de fapt, — și unul și altul —, o stare sufletească.

Fariseul arată înaintea lui Dumnezeu meritele pe care pretinde că le are. Nu numai că este stăpînit de conștiința că n-a săvîrșit faptele pe care le săvîrșește restul oamenilor în relațiile lor sociale, dar socotește că plusul de fapte bune în favoarea lui, fac din Dumnezeu un debitor al său. El socotește nu numai că a împlinit ceea ce recomandă Legea, dar că a făcut mai mult decît se cere. În loc să postească o dată pe an (Lev. XVI, 29 și Numeri XXIX, 7), el postea de două ori pe săptămîna; și în loc să plătească zeciuială din ceea ce produceau animalele și pămîntul său, cum cerea Legea (Deut. XIV, 22-28, și Lev. XXVII, 30), el plătea zeciuială din toate ale sale (Luca XVIII, 12). Cam așa socotește și doctrina catolică despre faptele suprameritorii. Un fel de catolicism moral-religios, care deține un prisos și pentru cei deficitari. O bancă cu acțiuni morale.

Vameșul, dimpotrivă, necătînd în jur, uitînd de frămîntarea vieții din afară, adîncit doar în molozul năruirii sale sufletești, nu găsește în el nici măcar acel firicel de aur lucios și prețios pe care să-l aducă ofrandă lui Dumnezeu. Și, cînd se gîndește cît este de imperfect în raport cu Dumnezeu și legea Sa morală, nu poate face nimic mai bun decît să-și recunoască nimicnicia și să repete mereu : «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului!» (Luca XVIII, 13).

El ocupă un loc mai în urma fariseului, retras după un stîlp, în umbră, discret, spre a nu atrage curiozitatea nimănui. El nu stă drept, ci îngenunchiat, cu ochii plecați în jos, spre pămînt, zicînd parcă : «Iată, Doamne, unde-nii petrec eu viața și cît de jos mă găsesc ! Să ridic ochii în sus ? Mă tem că nu sînt vrednic nici măcar să primesc sfințenia Ta, de care eu sînt așa de departe...», «și își bătea pieptul» (Luca XVIII, 13). Aceasta a fost totdeauna manifestarea sufletului împovărat.

Vameșul nu se compară cu nimeni, se socotește cel mai păcătos și nu caută nici un fel de scuze pentru greșelile sale. El una știe : că e păcătos și imploră milostivirea lui Dumnezeu.

Ce deosebire între cunoașterea de sine a unuia și a celuiilalt ! Filozoful păgîn spunea : «Cunoaște-te pe tine însuși». Dar nu vom pune noi temei numai pe filozofia păgînă, oricî de înaltă ar fi fost ea, căci gîndirea păgînă n-a cunoscut virtutea smereniei. Vom învăța deci din ceea ce ne arată Sfintele Scripturi.

Auziți cum grăiește psalmistul David : «Întru fărădelegi m-a născut maica mea, și păcatul meu este pururea înaintea mea» (Ps. 50). Și tot el zice : «Jertfă lui Dumnezeu este duhul umilit. Inima înfrîntă și smerită, Dumnezeu nu o va urgisi» (Ps. 50). Sfînta Evanghelig de astăzi este o mărturie că Dumnezeu nu urgisește pe vameșul smerit.

«Ce se trufește pămîntul și cenușa?» — zice înțeleptul Sfîmah (X, 9). — «că eu sint pămînt și cenușă», cum adaugă profetul Ezechiel.

Dar-mai presus de toate, și chip al smereniei ni se dă însuși Hristos: «Învățați-vă de la Mine, că sint blînd și smerit cu inima» (Matei XI, 29). Iar Sfîntul Apostol Petru zice: «Toți, unul altuia plecîndu-vă, smerită cugetare agonisiți, de vreme ce Dumnezeu celor mîndri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har. Drept aceea, smeriți-vă sub mîna cea tare a lui Dumnezeu, ca să vă înalțe pe voi la vreme» (I Petru V, 5).

Clement Romanul, bărbat apostolic, într-o epistolă a sa către creștinii din Roma, caldă îndemnare face către umilință, prin exemplul lui Iisus Hristos și al sfinților. Iar Origen, cel cu ascuțită minte și rîvnitor în virtute, apără smerenia creștină față de acuzațiile filozofiei păgîne, care socotea smerenia ca o lipsă de demnitate. Smerenia poartă pecetea paternității creștine, izvorînd din har.

Fericitul Augustin spune că cea mai de frunte cale către adevăr este cea bătută de Hristos, adică umilința. Iar Sfîntul Ioan Gură de Aur, socotind tot răul ca izvorînd din mîndrie, zice: «Deci să ridicăm pe izvorul relilor, și toate piraiele bolilor se vor seca». Același dumnezeiesc cuvîntător zice: «Cel ce se socotește pe sine că este o nimica, se cunoaște cel mai bine pe sine, pe cînd cel căzut în mîndrie, prea puțin se cunoaște pe sine. De aceea, chiar în viața de rînd se zice despre un om mîndru: nu se cunoaște pe sine, și ce va cunoaște el dacă pe sine nu se cunoaște? Căci, precum cel ce se cunoaște pe sine va cunoaște toate, așa cel ce nu se cunoaște pe sine, nu va cunoaște nimic din toate».

Dar, după cum metalele prețioase pot fi falsificate prin falsă poleială, tot așa există o falsă smerenie a inimii: fățarnicia. Ea este o poadoabă pe dinafară în înfățișare și în vorbă. Pe un asemenea om îl poți descoperi ușor. Despre el singur grăiește cele de rău, dar dacă altcineva îl grăiește de rău, el se împotrivește, căci se îmbracă cu smerenie, dar caută lauda altora. Un asemenea om nu suferă să-i pună altul degetul pe rană. Cel smerit cu adevărat, toate le primește și le suportă cu resemnare. Smerenia este un fel de cuirasă prin care nu pătrunde săgeata: înveninată.

Fariseul este tipul omului care circumscrie progresul moral la limitele miopiei sale. El nu mai are nimic de împlinit, fiind epuizată toată Legea și profeții... El este chipul unei saturații morale dincolo de care apetitul spiritual devine inutil. Fariseul este omul mulțumit de sine și orizontul lui se limitează la propria sa măsură. O confesiune religioasă compusă din asemenea membri, n-ar fi decît o monotonă înfățișare a unui circuit închis. Cînd cineva este mulțumit de sine, a atins plafonul idealului său, ca un ceasornic care ajungînd cu indicatorul la ultima cifră de pe cadran, nu are altceva de făcut decît s-o ia de la început.

Vameșul, dimpotrivă, reprezintă pe omul care, văzînd printr-o obiectivă și corectă cunoaștere de sine, s-a ridicat față de idealul infinit la care aspiră, va găsi totdeauna în el resorturile unor noi eforturi. El este omul mereu nemulțumit de sine, și de aceea, va fi într-o continuă miș-

care pe linia morală. El va găsi totdeauna că-i lipsește ceva. El este tipul cu fața mereu ațintită spre indefinitul progres moral al lumii. De aceea, Mintuitorul spune că acesta s-a întors mai îndreptat la casa sa, decît acela (Luca XVIII, 14). El a făcut un pas înainte. El n-a atins plafonul, ca fariseul, ci se găsește într-o permanență tensiune și aspirație spre mai bine, spre mai sus. Fariseul s-a întors tot așa cum a venit. Or, starea pe loc este sinonimă cu regresul, precum arată și zicala, că: «Dacă ai lăsat cartea de azi, ea te-a lăsat de ieri».

Nimic nu este mai primejdios pentru viața religioasă decît formalismul. Fariseii și cărturarii posteau de două ori pe săptămînă, căutînd să-și atragă prețuirea trecătorilor, iar Iemeia păcătoasă, tilharii și desfrînații dădeau asalt la porțile mîntuirii.

Rutina în viața religioasă este ca rugină pe un metal, ca aburii pe un geam, împiedecînd lumina și strălucirea. Este un fel de fard care maschează ridurile bătrîneții, este lumina lipsită de căldură. Cunoaștem credincioși, și mai ales credincioase care, venind la Sfînta Impărtășanie, uită să se împace cu sine și cu Dumnezeu, dar nu uită ca în văzul lumii să facă răscrucile, închinîndu-se în cele patru puncte cardinale, în loc să caute cu inima la «Răsăritul cel de sus». Nu se împacă cu vecinul care a întîrziat să-i plătească chiria, dar dacă și-a făcut «răscrucile», altarul nu-i poate refuza trupul lui Hristos. Nici fariseului nu i-ar fi putut trece prin minte că Dumnezeu i-ar fi putut reproșa ceva din moment ce a postit și a dat zeciuală.

Credinciosul modest nici nu crede că merită mîntuirea, nici nu se socotește lipsit de păcat, nici nu citează ca o morișcă texte din Sfînta Scriptură, ci rostește cu inima: «Miluiește-mă, Dumnezeule!», amintîndu-și mereu de cuvintele Scripturii: «Destul îți este ție darul Meu, că puterea Mea întru neputință se săvîrșește» (Ef. I, 18), sau, cum spune în altă parte dumnezeiescul Pavel: «Luminați ochii minții voastre, ca să cunoașteți dragostea lui Hristos, care întrece orice pricepere, ca să vă umpleți de toată desăvîrșirea lui Dumnezeu» (Ef. III, 19). Amin!

Preot I. PISLARU

Sf. Andrei Criteanul :

LA DUMINICA VAMEȘULUI ȘI FARISEULUI

Umilința este maica cea hrănitoare a virtuților, podoaba evlaviei și începutul și sfîrșitul frumuseții creștinului. Ea este ucigătoarea patimilor și păstrătoarea umezelii la rădăcina credinței. Umilința se împletește

laolaltă cu teama de Dumnezeu, care alungă nelegiuirea, după cum a spus și Ieremia și Solomon. Ea este aceea care face pe vameș propovăduitor al Duhului ; pe cînd îngimfarea face pe fariseu un timpan gol, care sună în zadar. Cu adevărat, rodie de Sodoma este fățarnicul, pepene frumos pe dinafară, iar pe dinăuntru putred și neplăcut.

S-a suit la templu vameșul și s-a suit și trup^uște și sufletește. S-a suit la templu și fariseiul, dar s-a suit numai tru^uște, iar nu și sufletește. Cel dintii s-a suit, coborîndu-se cu sufletul prin umilință; cel de-al doilea s-a coborît, suindu-se cu sufletul prin mîndrie. Cel dintii s-a suit potrivit treptelor celor după David, luînd-o pe drumul care duce la rai ; cel de-al doilea s-a coborît pînă întru cele mai de jos, la Lucifer, începătorul mîndriei. Cel dintii s-a suit prin suirea și dotarea la virtuți ; cel de-al doilea a coborît din virtuți și s-a apropiat de răutăți.

Mulți intră în templu, dar puțini participă la cele ce sînt în templu, căci nu sînt vrednici de casa lui Dumnezeu. Cel mîndru nu rămîne în dragoste. Iar cel ce nu rămîne în dragoste, nu rămîne în Dumnezeu, după spusele sfîntului Ioan. Cel ce rămîne în dragoste rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu în el și devine biserică a lui Dumnezeu, după spusele sfîntului Pavel. Și aceia intră mai ales în templu și în biserica lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu luminează numai pe prunci și pe cei mici, după spusele psalmistului David. «Căci acolo unde este umilință, acolo este și înțelepciune», zice Solomon (Prov. XI, 2), înțelepciune în credință și înțelepciune în faptă.

Fariseul era lipsit de o astfel de înțelepciune ; pentru care lucru fiind și fățarnic, mulțumește lui Dumnezeu numai pentru lucrurile din afară, iar pentru cele dinlăuntru rămîne nerecunoscător față de Dumnezeu. Căci el nu păzește porunca : «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți» (Matei XXII, 39). Bun era cuvîntul : «Mulțumescu-Ți Tie», pentru că fariseul nu-și atribuia lui virtutea, așa cum socotea Nabucodonosor și Semeia și Peiru, mîndrie în care au căzut și Lucifer și Adam. Cu toate acestea el se lăuda că are ceea ce nu avea ; căci chiar dacă ar fi avut ceea ce se lăuda că are, prin mîndrie pierduse. Căci și cel ce are este dator să mărturisească cum că nu are, ci să zică : «Un serv netrebnic sînt» (Luca XVII, 10), fiindcă «Nu se va îndreptăți înaintea Ta tot cel viu» (Psalm CXLII, 2).

7 Cel ce nu se umilește îndepărtează, cu adevărat, dragostea de la el, iar cel ce nu iubește disprețuiește. Mîndria este, cu adevărat începutul oricărui fel de păcat. Ei îi urmează invidia, iar invidiei, uciderea. Din cauza aceasta Abesalom se uită la tatăl său ca la un vrăjmaș și purcede la uciderea lui. Răul ascuns este, cu adevărat, mult mai mare decît cel ce se vede, iar diavolului nu i s-a părut cîtuși de puțin greu să înșele prin șarpe pe protopărintele Adam. Pentru aceasta cel ce săvîrșește răul pe față este iertat, dar cel ce-l săvîrșește pe ascuns se condamnă. Căci unul nu are decît răutatea lui, dar celălalt, pe lingă răutate, mai are și minciuna și înșelăciunea și pentru aceasta el este urmărit de adevărul suprem. Căci prin iubire și cel ales este hotărît de mai înainte, după cîte

spune sfântul Petru în Epistola a doua și sfântul Pavel în capitolul întâi către Efeseni și în capitolul al treilea către Coloseni, iar vrăjmășia este defăimată.

Vameșul și-a recunoscut propriul păcat și a fost îndreptat, îndepărtat fiind de păcat. Pentru aceasta, după spusele lui Iezechiel, el și trăiește. O astfel de viață a avut și David, după câte mărturisește Natan. Dar fariseul nu și-a recunoscut propriul păcat, iar pentru aceasta a fost îndepărtat de viață.

Și acum luați bine aminte la cuvintele evanghelice: «Doi oameni s-au suit la templu ca să se roage: unul fariseu și celălalt vameș» (Luca XVIII, 10). Avem aici un exemplu și o înfățișare a oamenilor acelora care se îndreptătesc pe ei și care disprețuiesc pe cei păcătoși. Domnul ne-a dat pe fariseu ca exemplu al celor mândri, iar pe vameș ca exemplu al oamenilor păcătoși, care-și fac rugăciunile și mărturisirile lor cu inima zdrobită, ca să învețe pe toți să urască mândria și să iubească umiliința.

Prin această pildă, Mîntuitorul Hristos ne arată lămurit că dreptatea și virtutea sînt lucruri mari, care ridică pe om și-l așează alături de Dumnezeu; cînd, însă, mîndria pune stăpînire pe om, atunci ea îl aruncă în adîncul cel mai de jos. Acest lucru l-a pătînit și fariseul și din această pricină a și fost condamnat și a căzut în pierzare. Căci nedreptatea și păcatul sînt urgisite și urîte; ele sînt mai apăsătoare decît orice păcat și decît orice răutate și îndepărtează pe om de Dumnezeu. În schimb, umiliința, prin pocăință și mărturisire îndreptează pe om și-l învrednicește de mîntuire, aducîndu-l și așezîndu-l aproape de Dumnezeu. Acest lucru l-a aflat vameșul și din această pricină a fost îndreptat și s-a învrednicit de mîntuire.

«Fariseul sînd, se ruga în sine așa: Dumnezeuule, mulțumescu-Ți Ție, că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti» (Luca XVIII, 11) O, mîndrie! Dumnezeu și Isaia o disprețuiesc ca pe una ce amintește de Egipt, de îndrăzneala lui Țaraon, de umbra Egiptului, ca pe o amintire a pierzării, plină, după psalmistul David, de zgomot, iar nu ca pe o amintire a veșniciei. O, gură birfitoare! precum se spune în Cartea Proverbelor (XI, 1). Căci fariseul zice: «Nu sînt ca ceilalți oameni: răpitori, nedrepti, adulteri, sau și ca acest vameș». Inceputul mîndriei pare, pe bună dreptate, că este semeția. Căci cel ce disprețuiește pe alții, socotindu-i cu totul netrebnici: pe unii săraci, pe alții de neam prost, pe alții neînvățați și fără educație, iar pe alții nedrepti și păcătoși, se lasă dus de semeția aceasta și consideră că numai el este înțelept, înțelegător, nobil, bogat, puternic, drept și mai presus de toți ceilalți oameni, iar în felul acesta semeția devine început al mîndriei, iar mîndria vlăstarul cel rău al semeției. Pentru aceasta și ziua cea înfricoșătoare a Domnului va aduce răzbunare asupra oricărui semeț și mîndru: Căci păcatele înrudite între ele se pedepsesc în același chip.

Dar fariseul arăta și cu înfățișarea și cu ținuta lui superioritatea și îngîmfarea de care era stăpînit. Cuvintele lui au fost plîne de recunoștință, la început: «Dumnezeule, mulțumescu-Ți Ție». Dar tot ceea

ce a grăit mai departe după acestea a fost plin de îngîmfare și de mîndrie.

Pentru aceasta vameșul era întocmai ca o grădină udată de ape subterane duhovnicești, iar fariseul întocmai ca un stejar deslrunzit, după spusele lui Isaia și ale lui Solomon (Isaia I, 50 ; Ecles. VI, 5). Căci, cu toate că am fost împodobiți cu voință liberă și cu puterea de a ne hotărî singuri aceea ce voim să facem, totuși, fără de ajutorul cel de sus nu putem săvîrși nici o faptă bună, în calea vieții noastre. De aceea s-a spus : «Știi că nu a omului este calea lui și nici în puterea celui ce umblă nu este de a-și îndrepta pașii lui» (Ieremia X, 23). Deci biruințele pe care le obținem în luptele noastre, să nu le socotim ca fiind ale noastre. Al nostru este numai de a alege de mai înainte lucrul cel mai bun și a ne strădui cu privire la el ; aducerea la îndeplinire a dorinței și înclinării celei bune a celui ce nu are această putere de la fire, ci numai primind-o de la harul dumnezeiesc este în stare să spună «pot», este a lui Dumnezeu. Aceasta este adevărația lală și aceasta este adevărata laudă. Căci s-a spus : «Ce este lucrul acela pe care îl ai și pe care să nu-l fi primit ? Iar dacă l-ai primit, pentru ce te lauzi, ca și cum nu l-ai fi primit» (I Corint. IV, 7).

«Postesc de două ori pe săptămînă ; dar zeciuială din toate cîte cîștig» (Luca XVIII, 12). Deoarece fariseul a adus învinuiri celorlalți oameni și vameșului, că sînt adulteri și răpitori, mai departe el opune cu îngîmfare patimei adulterului celorlalți, postul său. Aceasta o face știind că desfrînarea vine de pe urma îmbelșugării ; căci sațiul este părăntele neînfrînării și desfrînarea se naște din îmbuibare ; iar fariseul înfrînîndu-și trupul prin post, se lăuda că este cu totul departe de asemenea patimi. Toți fariseii, de altfel, posteau de două ori pe săptămînă : luna și joia.

Față de învinuirea pe care o aducea celorlalți că sînt «răpitori și nedrepti», fariseul spune despre sine : «dau zeciuială din toate cîte cîștig». Atît de mult se lăuda el, că se împotrivește răpirii și nedreptății, încît arăta că chiar și cele ale sale le dădea altora. Este drept că evreii dădeau din toate lucrurile lor cîte «o zecime», în trei rînduri (Deuter. XXVI, 10, 12 ; Tobie I, 7) și că aceste trei zecimi, adunate laolaltă constituiau a treia parte din averea lor. Dar pîrga din roade și pîrga din animale și multe altele ei le dădeau : unele pentru păcate, altele pentru curățiri, pe unele de sărbători, pe altele la terminarea datoriilor, la eliberarea robilor și la împrumuturile libere de dobîndă. De aceea, cu toate că acestea adunate și socotite laolaltă arăta că cineva dădea oamenilor jumătate din averea sa, totuși faptul în sine nu constituia nici un motiv de laudă și de îngîmfare, întrucît Evanghelia zice : «De nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît aceea a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor» (Matei V, 20).

«Iar vameșul stînd de departe, nu voia nici ochii să-i ridice la cer, ci-și lovea pieptul său, zicînd : Dumnezeuule, milostiv fii mie, păcătosului. Și zic vouă, că acesta s-a dus la casa lui îndreptat, că tot cel ce se înalță pe sine se va umili, iar cel ce se umilește, se va înalța» (Luca XVIII,

13, 14). Vameșul rugîndu-se și neavînd fapte bune, nu le putea enumera aici, ca fariseul; ci-și lovea pieptul său, își biciuia inima și cu multă zdobire sufletească și mîhnire, zicea: «Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului». Pentru aceasta el va afla milostiv, îndurat și lesne de împăcat pe Domnul. Căci umilința este curățitoare de toate păcatele, în timp ce mîndria face să dispară toate virtuțile, deoarece este mai mare și mai grea decît orice răutate. Este mult mai bine ca cei ce păcătuiesc să se întoarcă și să se umilească, decît ca cei ce izbutesc ceva în viață să se mîndrească. Vameșul s-a dezbrăcat de păcate, primind învinuirea fariseului cu blindețe și cu răbdare, iar fariseul, îndreptățindu-se pe el și învinuind pe vameș și pe ceilalți oameni, a căzut din slavă în prăpastia necinstei. Vameșul s-a reîntors din viața plină de ocară și de păcat, la viața și starea fericită, iar fariseul, din îngîmblarea și semeția în care se găsea a ieșit cu totul umilit.

Două lucruri se cer de la toți credincioșii: să-și recunoască propriile lor păcate și să ierte păcatele altora. Căci cel ce-și vede păcatele proprii, devine mai ierțator față de alții; iar cei ce condamnă pe alții, se condamnă pe sine înșiși, chiar dacă ar avea multe virtuți. Cu adevărat mare lucru este să nu condamnăm pe alții, fraților, ci să ne condamnăm pe noi. Dar noi, trecînd cu vederea păcatele noastre, condamnăm pe alții, judecăm pe alții, uitînd că, chiar de am fi mai drepti decît toți, dacă condamnăm pe alții, ne facem vinovați și sîntem vrednici de aceeași pedeapsă și muștrare, de care este vrednic cel judecat de noi; «Căci cu judecata cu care judecați, cu aceeași veți fi judecați», spune Domnul (Matei VII, 2). Cel desîrînat calcă porunca; dar porunca o calcă deopotrivă și cel ce judecă pe cel desîrînat; încît amîndoi calcă porunca dumnezeiască și cel desîrînat și cel ce judecă.

Să trecem mai degrabă cercetarea și judecarea păcatelor altora asupra noastră, fraților. Astfel, dacă vom vedea pe vreunii păcătuind și vom înțelege că păcatele lor sînt și ale noastre, să le socotim pe ale noastre mult mai grele decît pe ale celorlalți. Căci aceia păcătuind, poate că în clipa păcatului s-au pocăit, iar noi rămînem întotdeauna neîndreptați, cercetînd și condamnînd păcatele altora. Lot, cu toate că locuia în Sodoma, nu judeca și nu învinuia pe nimeni. Pentru aceasta el a fost îndreptățit, a fost izbăvit de focul și de nenorocirea care s-a abătut asupra Sodomei, pentru păcatele celor ce locuiau acolo. Deci, și noi, umilindu-ne să ne condamnăm pe noi înșine, pe noi înșine să ne rușinăm, pentru ca scăpați de condamnare să fim înălțați. Să iubim umilința! Prin aceasta vameșul a fost îndreptățit și s-a eliberat de sarcina păcatelor lui. Să urîm mîndria, pentru că prin aceasta fariseul a fost condamnat și a pierdut și virtuțile pe care le avea.

Fariseul, pentru că nu a săvîrșit binele în chip bun, a fost condamnat. Vameșul, pentru că s-a scurtat în chip bun de lucrările și faptele lui care nu erau bune, a fost îndreptățit. Căci Dumnezeu a privit la suspinul vameșului, la zdobirea lui sufletească și la loviturile pe care și le dădea în piept; și primind cuvintele: «milostiv fii mie», l-a îndreptățit laolaltă cu Abel. Iar jertfele și virtuțile și isprăvile fariseului le-a defăimat și le-a

îndepărtat ca pe ale unui lăudăros și mîndru ; și, din această pricină, l-a condamnat pe el întocmai ca pe ucigătorul de frate Cain.

Să înțelegem, deci, fraților și să învățăm și să săvîrșim fapte mărețe. Dar pentru ele să nu ne fălim. Și chiar dacă am ajunge buni și drepiți și blînzi și compătimitori și milostivi, chiar și atunci să ne umilim și să alungăm de la noi toată semeția și înfumurarea, ca nu cumva să pierdem vreodată toate strădaniile și toate ostenelele noastre. Căci scris este : «Cînd veți fi făcut toate acestea, zice Domnul, ziceți sîntem servi ne-trebnici ; făcurăm ceea ce am fost datorî a face» (Luca XVII, 10). Căci este o datorie necesară și de neînălăturat, să aducem Dumnezeuului celui de-asupra tuturor, umiliința noastră de servi, răbdarea, supunerea, ascultarea, recunoștința, și mulțumirea noastră și să mărim și să ne închinăm voinței Lui celei prea sfinte și să nu ne socotim mușcați de defăimările și insultele altora, nici să nu suportăm cu greutate ispitele, sau să deznădăjduim atunci cînd sîntem insultați, pentru că din toate acestea mult folos culegem. Să învățăm și să cunoaștem, fraților, puterea umiliinței, forța și ajutorul ei. Să învățăm condamnarea, paguba și pierzarea pe care am putea-o avea de pe urma mîndriei, care după Iov este umbră lui Beemoth, în locuri umede și în trestii, îndepărtare de la calea adevărului și de la lumina dreptății.

Și, pentru că mare lucru este pocăința și mărturisirea, zdrobirea inimii, lacrimile, suspinele din adînc și mîhnirea, pentru aceasta, vă rog, mărturisiți-vă lui Dumnezeu și dezvăluți-i Lui păcatele voastre. Căci de ne vom deschide cugetul nostru și-I vom arăta Lui ranele sufletelor noastre și de nu vom judeca pe alții și nici nu ne vom înfuria din cauza defăimărilor aproapelui nostru și nici nu ne vom întrista pentru ocările și nedreptățile lor, milostiv ne va fi și nouă iubitorul de oameni Dumnezeu, pregătindu-ne medicamentele compătimirii și ale îndurării Lui și punîndu-le asupra ranelor sufletelor noastre, ne va vindeca pe noi. Să dezvăluim păcatele noastre Stăpînului nostru, Care nu ne defăimează, cî ne vindecă. Căci chiar dacă noi vom tăcea, Acela toate le cunoaște. Să ne mărturisim, deci, păcatele noastre, fraților și să le înlățișăm așa cum sînt ele Domnului, pentru ca să dobîndim compătimirea Lui. Să ne dezbrăcăm aici de păcatele noastre, ca devenind curați și pregătiți, să mergem dincolo și să fim primiți de dreptul Judecător întru împărăția Lui cea nesfîrșită și veșnică și să moștenim cămările acelea veșnice și nestrucăcioase și desfătarea și bucuria cea nesfîrșită. De care fie ca să ne și împărtășim cu toții, întru Hristos, Dumnezeuul nostru, a Cărui slavă și putere este în vecii vecilor. Amin.

În romînește de *Pr. OLIMP N. CACIULA*;

MATERIAL OMILETIC**Pilde pentru predicii**

Ascultarea este bunul cel dintîi în toate virtuțile începătoare, fiindcă naște în noi smerita cugetare. De aceea, celor ce stăruiesc în ea cu bucurie, li se face intrare și ușă spre dragostea lui Hristos.

Pe aceasta nesocotind-o, Adam s-a rostogolit în adîncul iadului; și pe aceasta iubind-o Mîntuitorul, — în scopul mîntuirii — a ascultat pînă la cruce și moarte pe Părintele Său. Și făcînd aceasta, nu S-a aflat întru nimic mai prejos de măreția Sa. Căci stingînd vina neascultării omenești în ascultarea Sa, a adus iarăși la viață fericită și veșnică pe cei ce viețuiesc în ascultare. (Episcopul Diadoh al Foticeei Epirului; secolul V : Cuvînt ascetic despre *Viața morală...* în 100 de capete).

Blîndețea. «Cine și-a stăpînit mînia a supus pe draci; iar cine s-a robit de dînsa, e străin de căile Mîntuitorului... că însuși Domnul învață pe cei blînzi căile Sale. De aceea, cu anevoie poate fi vînată mintea celui: ce aleargă pe cîmpia blîndeței... Aceasta a dobîndit-o acel mare Moisi, care a fost numit: «Blînd, mai mult decît toți oamenii» (Numeri XII, 3). Iar prorocul David a arătat că este vrednică să fie pomenită de Dumnezeu, zicînd: «Adu-Ți aminte, Doamne, de David și de toată blîndețea lui» (Ps. CXXXII, 1). Insuși Mîntuitorul ne-a poruncit să ne facem următori ai blîndeții Lui, zicînd: «Învățați de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 29) (Evagrie Monahul Ponticul † 399: Schiță monahicească în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim).

Boala păcatului. «Cine vrea să se tămăduiască de boala păcatului, să ia rădăcina sărăciei și foile răbdării și lăcrămile rugăciunii și să le amestece pre ele și să le piseze cu genunchile pocăinței și să le puie în ulceaua curăției și să le acopere cu acoperămîntul milosteniei și făcînd așa, se va tămădui de boala păcatului». (Însemnare dintr-un ceaslov vechi).

Boala trupului. «Fiilor și fraților, să înțelegeți și să știți toți aceasta, că... postul și osteneala trupească le face omul pentru înfrînarea zburdărilor necuratelor poftes și a patimilor trupului, că boala trupului este mai presus și mai tare decît postul și decît orice altă nevointă și osteneală a trupului. Pentru aceasta, de la bolnav nu se cere, nici se cercă post, înfrînare și alte osteneți, ci datoria lui este să mulțumească pururea cu osirdie și cu toată inima sa lui Dumnezeu, rugîndu-se ca să-i dea răbdare». (Din Pateric, R. Vilcii, 1930, p. 285).

Bogația. «Să lepădăm avuțiile, banii și toate cele ce scufundă gîndul și-l pogoară sub apă. Să aruncăm sarcina, ca să se ridice puțin corabia. Cuprinși de furtună, să aruncăm și multe din unelte, ca astfel cîrmaciul — adică minlea — să se poată izbăvi împreună cu gîndurile cu care călătorește. Cei ce plutesc pe mare, cînd sînt cuprinși de furtună, dispre-

țuiesc ciștișgul lor și aruncă cu însăși mîinile lor povara în mare, socotind avuția mai prejos de viață... Dacă fac aceia așa, de ce nu disprețuim și noi, de dragul vieții mai înalte, lucrurile care trag sufletul la fund? De cu nu poate frica de Dumnezeu atîta cit poate frica de mare? Să ne dezbrăcăm deci, rogu-vă, de toate, căci vrăjmașul ne așteaptă la luptă gol...» (Nil Pustnicul, sec. V : Cuvînt ascetic, foarte trebuincios și folositor, în *Filocalia*, Sibiu, 1946, vol. I, p. 212).

Desfrînarea. «Toate ce'elalte păcate pîngăresc și spurcă numai sufletul ; iar această urîță fărădelege a desfrînării pîngărește pe om și la suflet și la trup... Desfrînarea este un păcat de moarte, care se biruește foarte lesne, depărtîndu-te cu totul de ispitirea și locurile în care se dă lupta». (Monahul Agapie CritEANUL : Mintuirea păcătoșilor, București 1939, ed. III, p. 79).

«Materia desfrînării este lăcomia pîntecelui ; para ei este necinstea ; cenușa ei este necurățenia ; Iumul, sîiala și rușinea ; scînteile și slirșitul ei este pedeapsa și stricarea trupului, scurtarea vieții, stingerea faptelor bune și călcarea Legii». (*Ibidem*, p. 80).

«Precum din lovitura pietrii și a fierului se aprinde focul, așa de cuvintele femeii la urechile bărbatului se întărită polta desfrînării. Și de nu te vei păzi cu luare aminte să fugi de primejdie, degrabă vei fi biruit, căci puțini sint care n-au plătit de Iel dajdia diavolului desfrînării, ori la tinerețele lor, ori la bătrînețe, sau cu Iapta, cu mintea și cu gîndul». (*Ibidem*, p. 81).

...«Fugi de vinul mult și de Iene, ca de șerpi, căci acestea sporesc mult desfrînarea». (*Ibidem*, p. 81).

«Cel dintii sIat și Ieac împotriva desfrînării este paza cea cu sîrguință, stăpînirea și păzirea tuturor simțurilor și mai ales a vederii, căci ochii sint un liman unde intră toată deșertăciunea în sufletul nostru. Ochii sint ușile prin care intră veninul otrăvitor al plăcerilor și întinează cugetul nostru, slăbește voința și o înduplecă». (*Ibidem*, p. 82).

«Din vedere se naște dragostea și din dragoste se face înduplecarea voinței și din aceasta se săvirșește Iapta». (*Ibidem*, p. 82).

Pr. GRIGORE N. POPESCU
Biserica Hagiu, București

ARTICOLE ȘI STUDII

SFINȚII PĂRINȚI DESPRE MUNCĂ

Sfântul Vasile cel Mare :

Este bine să se știe că lucrătorul nu trebuie să lucreze numai pentru a-și agonisi prin munca sa cele trebuincioase pentru trai, ci și pentru a împlini porunca Domnului, care zice : «Flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc, ș.a.m.d.» (Matei XXV, 35, 36). Căci a duce cineva prea multă grijă pentru sine este cu totul oprit de Domnul, care zice : «Nu vă îngrijorați pentru viața voastră, ce veți mîncă, nici pentru trupul vosru, cu ce vă veți îmbrăca», și adaugă : «Căci toate acestea le caută păgînii» (Matei VI, 25, 32). De aceea, fiecare trebuie să aibă în vedere, ca scop al muncii sale, și ajutorarea celor nevoiași, ci nu numai procurarea celor ce-i trebuie lui însuși. Căci în felul acesta el pe de o parte va scăpa de învinuirea că se gîndește numai la sine, iar pe de altă parte va primi binecuvîntarea iubirii frățești de la Domnul, care zice : «Ceea ce ați lăcut unui din acești frați mai mici ai Mei, Mie Mi-ați lăcut» (Matei XXV, 40). Să nu se gîndească însă nimeni că ar li împotriva părerii noastre exprimate mai sus, ceea ce zice Apostolul : «Să lucreze, ca să-și mănînce propria lor pîine» (II Tes. III, 12). Căci cuvintele acestea s-au spus pentru cei necinstiți și leneși, deoarece este mai bine ca fiecare să-și cîștige pîinea sa, decît să-și petreacă viața în lenevie și să cadă ca o povară pentru alții. «Căci auzim — a zis el — că unii dintre voi trăiesc în neorînduială și nu lucrează, ci se țin de nimicuri. Unor astfel de oameni le poruncim însă și-i îndemnăm să lucreze în liniște, pentru ca să-și mănînce propria lor pîine» (II Tes. III, 11, 12). De asemenea și cuvintele : «Am lucrat zi și noapte, ca să nu fiu povară nimănui» (v. 8), au același înțeles. Căci din dragoste frățească și pentru a înlătura orice neorînduială, Apostolul a muncit mai mult decît i se cerea. Cine se grăbește deci să ajungă mai repede la desăvîrșire, acela trebuie să lucreze zi și noapte, pentru ca să poată ajuta pe cel ce duce lipsă de cele trebuincioase. *Reguli amănunțite. Răspuns la întrebarea 42.*

Cine iubește cu adevărat pe Dumnezeu și are convingerea neclintită că va fi răsplătit de Domnul, acela nu se mulțumește cu ceea ce realizează în prezent, ci caută mereu să facă ceva mai mult, fiind cuprins de dorința fierbinte de a progresa și mai mult. Și chiar când pare că săvârșește ceva mai presus de puterile sale, el totuși nu este liniștit, ca unul care și-a terminat lucrul său, ci se află în continuă îngrijorare, ca și cum ar fi încă departe de perfecțiunea la care trebuie să ajungă, când se gândește cum a zis Domnul: «Dacă ați făcut tot ce vi s-a poruncit, atunci să ziceți: Slugi netrebnice sintem, pentru că am făcut numai afită, cât eram datori să facem» (Luca XVII, 10). Când mai aude apoi pe Apostolul, pentru care lumea era răstignită și el de asemenea era răstignit în ce privește lumea (Gal. VI, 14), că nu se sfia să spună: «Eu încă nu mă socotesc că aș fi ajuns (la țintă); dar fac un singur lucru: uitînd ce este în urma mea și pornind hotărît spre ceea ce este înainte, alerg spre țintă pentru a cîștiga premiul de biruință al chemării dumnezeiești, venite din cer prin Hristos Iisus» (Filipeni III, 13, 14). El, care ca propovăduitor al Evangheliei avea împuternicire deplină ca să trăiască din Evanghelie, zice: «Cu osteneală și trudă am lucrat ziua și noaptea, nu că doară n-am fi avut dreptul (la întreținere din partea voastră), ci am vrut să ne dăm pe noi înșine ca pildă pentru voi, ca să faceți și voi la fel» (II Tes. III, 8, 9). *Reguli scurte. Răspuns la întrebarea 121.*

Deoarece Domnul nostru Iisus Hristos spune că nu fiecare om și nici oricine, ci: «Lucrătorul este vrednic de hrana sa» (Matei X, 10), și Apostolul poruncește să muncim și să facem cu propriile noastre mâini lucruri folositoare, pentru ca să avem din ce da și celor ce au nevoie (Efes. IV, 28), reiese de aci în mod limpede că trebuie să muncim cu sîrguință. *Reguli amănunțite. Răspuns la întrebarea 37.*

Pentru ce ar mai fi nevoie să spun, cît de mare rău este lenevia, de vreme ce Apostolul poruncește în mod hotărît că acela care nu vrea să muncească, nici să nu mănînce? (II Tes. III, 10). Așadar, pe cît îi este de necesar fiecăruia hrana zilnică, tot pe atît de necesar este pentru el să și muncească după puterile sale. Căci nu în zadar a scris Solomon spre lauda femeii harnice: «Ea nu-și mănîncă pîinea fără să lucreze» (Pilde, XXXI, 27). Și Apostolul zice apoi despre sine însuși: «N-am mîncat de la nimeni pîine în dar, ci cu trudă și cu osteneală multă am muncit ziua și noaptea» (II Tes. III, 8), deși el ca propovăduitor al Evangheliei avea dreptul de a trăi din Evanghelie. Dar și Domnul a împreunat lenevia cu răutatea, zicînd: «Slugă rea și leneșă!» (Matei XXV, 26). Iar înțeleptul Solomon nu numai că laudă pe cel harnic, precum reiese din cele spuse mai înainte, ci și dojenește pe omul leneș, punîndu-l în comparație cu animalele cele mai mici, și zicîndu-i: «Du-te, leneșule, la furnică și uită-te la hărnicia ei, ca să te cumînțești» (Pilde VI, 6). De aceea trebuie să ne temem, că și nouă ni s-ar putea face această muștrare în ziua judecării, cînd Acela care ne-a dat puterea de a lucra va cere de la noi faptele corespunzătoare acestei puteri. Pentru aceasta s-a scris: «Cui i s-a încredințat mult, mai mult i se va cere» (Luca XII, 48). *Reguli amănunțite. Răspuns la întrebarea 37.*

Cum trebuie să îngrijească lucrătorii de uneltele de muncă incredințate lor? Răspuns: mai întâi ca pentru lucruri destinate și hărăzite lui Dumnezeu; al doilea, ca și cum ei n-ar putea fără ele să-și arate zelul neobosit, pe care trebuie să-l aibă pentru buna reușită a lucrărilor. *Reguli scurte. Răspuns la întrebarea 143.*

Sfântul Ioan Gură de Aur.

Pentru ce cere de la oameni Sfântul Apostol Pavel (II Tes. III, 12) ambele lucruri, adică să ducă o viață liniștită și să lucreze? Pentru că el vrea ca ei să-și câștige prin muncă întreținerea lor. Acest înțeles îl au cuvintele: «ca ei să-și mănince propria lor piine», adică piine agonisită prin munca lor și nu o piine străină, căpătată de la alții prin cerșire. *Omulia 5 la Epistola II către Tesaloniceni.*

Spune-mi, pentru ce nu vrei tu oare să muncești? Căci Dumnezeu ți-a dat mâini, nu ca să primești ajutor de la alții, ci ca să fii tu în stare să dai ajutor altora. *Omulia 5 la Epistola II către Tesaloniceni.*

Cel dintâi lucru deci, la care se referă îndemnul său (al Sfântului Apostol Pavel), este hărnicia. Oamenii nu trebuie să înceteze de a mai munci (cum au făcut probabil unii creștini din Tesalonic în vederea venirii a doua a lui Hristos, pe care ei o așteptau în curînd, petrecîndu-și viața într-o trîndăvie exaltată și, fără a mai lucra ei înșiși, cereau de la alții să li se dea cele trebuincioase pentru întreținerea vieții), ci prin munca mînilor lor trebuie să-și agonisească chiar alît de mult, încît din produsul muncii lor să poată da și altora, care se află în nevoie. Căci scris este: «Ești mai fericit cînd dai, decît cînd primești» (Fapt. Apost. XX, 35), și: «Să lucrați cu mîinile voastre!» (I Tes. IV, 11). *Omulia 6 la Epistola I către Tesaloniceni.*

Tocmai de aceea i-a dat Dumnezeu omului de la început munca, nu din răzburare, nici ca pedeapsă, ci ca să-l îndrepte și să-l facă cuminte. Cînd Adam ducea o viață fără muncă, a fost dat afară din rai; cînd dimpotrivă Apostolul Pavel ducea o viață plină de muncă și de trudă și spunea: «În osteneală și în muncă grea îmi petrec ziua și noaptea» (II Cor. XI, 27), a fost răpit în rai și s-a suit pînă la al treilea cer (II Cor. XII, 24). Deci să nu ponegrim munca și să nu ne ferim de osteneală. Căci, chiar înainte de a ajunge la împărăția cerurilor, încă aici pe pămînt ne alegem de pe urma ei cu cea mai mare răsplată, întrucît din ea însăși căpătăm desfătare, și nu numai desfătare, dar și ceea ce este mult mai presus decît desfătare: sănătatea cea mai curată. *Omulia 2 despre statui.*

Nimeni să nu se rușineze deci de meseria sa; dimpotrivă, să se rușineze leneșii, care în zadar își mănîncă piinea, au servitori mulți și cer să fie serviți mai mult decît se poate spune. Căci a-și câștiga cineva piinea sa prin muncă neconținută, este un fel de înțelepciune; la astfel de oameni, sulletul este mai curat și mîntea mai ageră, pe cînd, dimpotrivă, leneșul vorbește multe lucruri nefolositoare, face multe lucruri nefolositoare și, prins în cătușă de trîndăvie, își pierde toată ziua, nefăcînd nimic de folos. Dar celui ce lucrează cu hărnicie, nu va putea ușor să-i

vină în minte ceva nefolositor și anume nici fapte, nici cuvinte, nici gânduri; căci toată mintea lui este mereu ațintită la muncă. De aceea, să nu disprețuim pe cei ce trăiesc din munca mâinilor lor, ci tocmai pentru aceasta să-i cinștim și să-i socotim vrednici de toată lauda. *Omilia 5 la Epistola 1 către Corinteni.*

Dumnezeu i-a dat omului la început o existență fără griji și fără muncă. Dar el s-a folosit de ea într-un chip vrednic de osîndă, și prin lenevie a pierdut raiul; de aceea, după porunca lui Dumnezeu, a trebuit să poarte de atunci încoace povara muncilor. Și în felul acesta, a fost împreunată viața cu munca, pentru că odihna și trîndăvia strică mai totdeauna viața și obiceiurile. *Omilia 35 la Evanghelia după Ioan.*

Sfîntul Ambrozie :

Fără muncă nu poate exista virtute, pentru că din muncă izvorăște virtutea. *Despre Cain și Abel, cartea II, cap. 3.*

Nu celor ce dorm și trîndăvesc, ci celor ce veghează și muncesc le făgăduiește Domnul răsplată. *Despre Cain și Abel, cartea II, cap. 4.*

Fericitul Ieronim :

Tu n-ai dreptul să te sustragi de la muncă nici chiar pentru motivul că prin harul lui Dumnezeu nu duci personal lipsă de nimic, ci trebuie să fii sîrguitoare ca și celelalte, pentru ca să alungi prin muncă toate gîndurile, care nu sînt în slujba Domnului. *Epistola către Demetriană, cap. 15.*

Chiar dacă ai împărți la săraci toate veniturile tale, totuși înaintea lui Hristos nimic nu va prețui mai mult, decît ceea ce ai făcut tu cu munca mâinilor tale, ori pentru trebuința ta personală, ori ca să fii pildă de hărnicie pentru celelalte fecioare. *Epistola către Demetriană, cap. 15.*

Lucrează totdeauna ceva, pentru ca diavolul să te găsească în toată vremea ocupat. *Epistola 4.*

Te sperii de muncă? Dar nici un luptător al lui Hristos nu este încununat fără să-l treacă sudorile. *Epistola 14, nr. 10.*

Teodoret al Cirului :

Uită-te așadar nu numai la greutățile muncii, ci și la ceea ce îndulcește munca! Și cum poți tu oare să ponegreși munca, tu, care defăimezi și ieși în rîs cu atîta plăcere totul? Are cumva omenirea ceva bun fără muncă? Ajunge ea la vreun grad de fericire fără osteneală? Prin muncă obținem produsele pămîntului și mărfurile puse în comerț. Prin muncă zidim orașe, construim case de locuit, facem îmbrăcăminte pentru corp, încălțăminte pentru picioare și punem pe mesele noastre felurite mîncări. Dar ce nevoie mai este ca să enumăr eu toate foloasele pe care le aduce munca? Un om, care o urăște, mi se pare ca un trîntor crescut în lenevie; el vrea să trăiască numai din munca altora, fără a contribui și el însuși la binele obștesc; el vrea numai să-și bată joc de tot ce se

întimplă în lume, un cusur care se naște tot din lenevie. Cine muncește cu sîrguință, vorbește puțin, și face mult. *Despre pronia dumnezeiască. Cuvîntarea 7.*

Isaac de Ninive :

Înțelepciunea vieții nu se dobîndește numai prin munci corporale, ci doar atunci cînd acestor munci le punem ca scop lînal curmarea pasiunilor sufletești. Cine lucrează fără înțelepciune, se și lasă ușor atras la păcat în ocaziile ce i se oferă. Nu lăuda deci niciodată pe cel ce muncește într-adevăr cu trupul, dar cu privire la simțurile sale este neînfrînat și dezmățat, care deține adică deschise urechile și gura și-și rostește privirile încoace și încolo ! *Tratatul 4 despre viața virtuasă.*

Străduințele corporale singure, fără silința spiritului pentru dobîndirea virtuților, trebuie asemănată cu un sîn care nu dă lapte, sau cu niște țigle uscate ; ele nu duc la cunoașterea lui Dumnezeu, ci numai obolesc corpul, dar nu sînt în stare să nimicească din suflet pasiunile, și de aceea nu dau roade. *Tratatul 6 despre viața virtuasă.*

Pr. MATEI PISLARU

PICTURA RELIGIOASĂ

PRINCIPII ȘI PROBLEME ¹

Trecutul poporului nostru și întreaga lui istorie sînt cu mult mai puțin scrise în documente decît înfățișate în monumentele de artă. Cele dintîi s-au păstrat, în adevăr, în număr foarte mic. Sărace în cuprins, fiindcă amintesc mai ales legături și fapte comerciale, ori relații politice și războaie, ele ne ajută prea puțin să ne facem o idee exactă de împrejurările și evoluția socială. Fizionomia bogată a acestora aproape nici nu apare. Și, oricum, greu se pot induce elemente și date precise cu privire la sufletul poporului și civilizației. Monumentele de artă sînt nespus mai elocvente. Cu un conținut complex și bogat, ele glăsuiesc din vremi îndepărtate și poartă pe cercetători de-a lungul istoriei. Artă populară, în primul rînd, constituie arhivele cele mai prețioase. Casele cu dependențele și împrejurările lor înălțate prin trudă grea, mobilierul și uneltele de lucru ieșite din mîinile artiștilor și meseriașilor, ale căror nume nu se pominesc, mărturisesc limpede și cu înțeles alături de costume, lucrări de ceramică și de podoabă, tot ceea ce interesează pe un istoric, și e de nevoie pentru pătrunderea trecutului, și justa hotărîre a prevederilor de viitor. Pe pereții bisericilor apar, la rîndul lor, «scrise», în imagini colorate și rînduite în frize ori tablouri, paginile esențiale ale civilizației consemnate în Sfînta Scriptură, alături de principalele evenimente istorice ale evului mediu oriental, bizantin, balcanic și românesc. De un interes deosebit sînt, în pictura murală, notările de ordine sufletească, personală ori populară, care ne informează în chip surprinzător de viu uneori, întru ce privește idealismul social, rostul și folosul muncii, nevoia străduinții, gîndul morții și voința de a trăi.

Timpul, care tinde să prefacă toate, se împiedică din veci de tot ceea ce clădește omul. Cu ajutorul naturii și, de multe ori, cu acela al omului însuși, roade piatra și cărămida, zguduie și dărapănă zidurile, stinge culorile și ruinează picturile murale. «Scrisurile» cele mai clare ajung probleme și material de studiu pentru arheologi.

1. Note folosite în lecțiile făcute pictorilor stagiarî, la Institutul Teologic din București, în anul 1959.

Înțelese și organizate lămeinic, restaurările au de obiect, astăzi, consolidarea monumentelor și folosirea tuturor mijloacelor în stare să oprească ori să atenueze opera timpului; în arhitectură ca și în pictura murală. Iar aceasta din urmă se așează în primul plan al preocupărilor noastre, formînd și obiectul prezentului studiu.

Statul a rezervat în ultimii ani sume importante, inaugurînd și o activitate dintre cele mai vii, îndreptată către apărarea bogatei și autentice averi naționale, lucrul evului nostru mediu, edificiile religioase și decorul lor pictural. Alături de aceasta, luarea amînte s-a hotărît și asupra monumentelor care se înalță astăzi pe cuprînsul țării. Decoruri murale, de ordin tradițional, ori formate din teme inspirate din idealismul social al epocii, se execută pretutindeni de pictorii chemați să le împodobească. Autoritatea superioară bisericească a organizat o școală de pictură religioasă; cursuri teoretice și șantiere de lucru în care se muncește cu rost. Învățămîntul și practica picturii monumentale, zisă și arhitectonică, este de fapt temeiul și ținta urmărită.

Ideile fundamentale sînt însă asemenea temeliiilor de edificii. Ele trebuie să fie limpezi, adevărate și cu mare îngrijire definite. În cazul nostru, pentru pictori, în primul rînd; și pentru oamenii de cultură și diriguitori, în al doilea rînd, sau chiar în aceeași măsură, fiindcă lucrul sănătos se întemeiază pe amîndoi factorii. Această preocupare impune analiza unui fapt ascuns în ceață. Este vorba de caracterul și problemele picturii religioase.

*

Decorurile religioase murale și icoanele sînt socotite drept o ramură a picturii. Aceasta este pusă în relație cu natura, izvorul ei principal de inspirație. Reproducerea prin imitație a elementelor care o compun, e un principiu și o lege. Străduințele pictorilor se îndreaptă, ni se pare celor mai mulți, spre copierea naturii. Căutăm și descoperim în tablouri pămîntul cu accidente și podoabele lui, iarba și florile, copacii, întinsuri aride și ape, ceruri înalte, joase, senine ori încărcate de nori, orizonturi îndepărtate sau apropiate; oameni și animale de tot soiul, arhitecturi cu înfățișări exterioare umile, complexe ori grandioase și interioruri în care se deapănă viața; scene de muncă, de sărbătoare și de luptă, lumină și căldură. Ne apropiem de lucrul pictorilor, îl simțim și îl judecăm comparîndu-l cu propria noastră viziune, adică cu cunoștințele pe care le avem de natură. Sînt exacte reproducerile care acoperă noțiunile și imaginile noastre. Deformările de diferite grade și nepotrivirile sînt apreciate tot în legătură cu acestea. Pictorii studiază natura, se socotește în genere, pentru a o copia, pentru a hotărî pe pereții unui edificiu, pe lemn, pînză ori alt material durabil, aceea ce judecăm, la rîndul nostru, consultînd averea noastră sufletească, formată din imagini și viziuni de al căror adevăr și exactitate nimeni dintre noi nu se îndoiește. Acest punct de vedere este în întregime greșit.

«Viziunea» personală și cunoștințele pe care le avem despre multiple și complexe înfățișări ale naturii, nu au pe ce teme, însă, să fie

socotite drept măsura lucrurilor și drept adevăr. Ne putem gândi, dimpotrivă, cu multă dreptate, la superioritatea descoperirilor făcute de pictori în cursul atențelor lor cercetări și studii de natură. Un fapt este hotărîtor. Pictura nu urmărește reproducerea și copia naturii. Întru aceasta, ar fi inutil și imprudent să se întreaacă cu fotografia, mai ales cu fotografia în culori. Documentele realizate cu ajutorul acestei din urmă arte, și îmbogățite cu rezultatele cercetărilor științifice, circumscriu, de bună seamă, și lămuresc cu mult mai bine adevărul, cel puțin acela care este chemat să mulțumească spiritul omenesc și să întemeieze progrese reale în stăpînirea și folosirea tainelor naturii. Artei și pictorului i s-a deschis din vremi străvechi o altă cale. Și, înainte de toate, pictorul nu este copist, ci creator. Natura, pe care o studiază și din care se inspiră îi oferă, în primul rînd, prilej și izvoare de simțire și cugetare. Îi răscolește sufletul și-i pune la îndemînă elemente pe care le îmbină imaginația lui pitorească și plastică pentru a ajunge la construcțiuni noi, la creații complexe în care materialul cules din natură este frămîntat, plămădit și ordonat asemenea unei adevărate arhitecturi. Din natură, pictorul împrumută mijloacele de expresie, materialul cu ajutorul căruia își hotărăște viziunea. Elementele limbajului, cu alte cuvinte, limbajul și mijloacele de expresie cu care se străduiește să se facă înțeles. Solul dintr-un tablou, cu iarba, copacii și florile, întinsul cîmpului, dealurile și munții, cerurile și orizontul; arhitecturile, animalele și personajele omenești, sînt astfel numai elemente de expresie. Pictorul artist se folosește de acestea pentru a ne comunica și împărtăși fapte de ordine sufletească, senzații, imagini și idei, gânduri și concepții. A înțelege și «gusta» un tablou, înseamnă să-l «citim», să-l înțelegem, pentru a primi comunicarea și pentru a-i simți adevărul și farmecul. Pictura, peisajele și interiorurile, scene «de genere» și istorice, este întreagă creație de ordinul arătat și împărtășire aleasă de suflet. Față de aceasta, pictura religioasă, decor mural ori icoană, este cu totul altceva. Pentru a-i defini și preciza caracterul, sînt necesare cîteva note de ordine istorică.

Ne întîmpină, din epocile străvechi, gravurile colorate de pe pereții peșterilor, realizate, în chip evident, în legătură cu magia. De-a lungul a multor secole, au evoluat în relație și în funcție de aceasta. De unde, în mare parte, și suspiciunea creștinilor din primele veacuri. Un puternic curent aniconic a interzis, în adevăr, în chip sistematic, decorurile picturale, în biserici pînă către mijlocul secolului IV. Acesta a rămas destul de interesant și în lumea bizantină, izbucnind în forme distrugătoare cu prilejul iconoclasmului, în secolul VIII și în primele decenii ale secolului IX. Părinții Bisericii nu au admis pictura murală și cea de icoane decît în condiții severe și precise. Sînt formulate limpede în scrieri, și de cel de al doilea sinod de la Niceea (787): «Cuprinsul picturilor religioase nu se lasă pe seama artiștilor. Acesta, și inițiativa, sînt legate de principii hotărîte de Biserică și de tradiția religioasă». «Arta (meșteșugul) singură se lasă pe seama pictorului; cuprinsul și programul se hotărăsc de Biserică». În canoane, aflăm și precizări: «Picturile trebuie să fie zugrăvite nu după fantasia artiștilor, ci după legi și tradiția Bisericii»;

«...Biserica hotărăște și impune programul. Pictorii au datoria să-l execute».

Pentru a înțelege rigoarea și rostul acestor principii, este de ajuns să amintim de canonul 36 al sinodului din Elvira (300), care excludea picturile din biserici, cu lămurirea că «nimic din ceea ce cinștim și la care ne închinăm, nu este admis să fie zugrăvit pe pereți». Eusebiu din Cezareea, la rîndul lui, scrie Constanției, sora lui Constantin cel Mare, și-i arată indignarea împotriva acelor care «au îndrăznit să zugrăvească chipul dumnezeieștei și duhovniceștei Ființi». În aceeași scrisoare, reaminteste interdicția de a zugrăvi chipul celor ce sînt în cer «neque quae deorsum sunt in terra...».

Numai nevoia, și un cuget întemeiat au îngăduit pictorilor să impodobească pereții bisericilor, să «scrie» pe aceștia. Le descoperim pe amîndouă, întii, în omilia rostită de Sfîntul Vasile cel Mare, cu prilejul praznicului celor «patruzeci de Mucenici»: «Lămuririle istoriei și învățămîntul ei se îndreaptă către auzul și înțelegerea oamenilor; desenul, mut, folosește «imitația» pentru aceasta». În panegiricul mucenicului Teodor, Grigore al Nisei explică mai pe larg lucrurile: «Cu ajutorul culorilor, artistul ne arată toate asemenea unei cărți care ar vorbi singură. Desenul, mut, dobîndește glas pe zidurile pe care se desfășoară, și ajută mult. Iar cei care scriu cu pietricele și compun mozaicurile (pavimentare), dăruiesc demnitate pămîntului pe care-l călcăm în picioare, și-l înscriu în istorie».

Într-o scrisoare către Serenus, episcop al Marsiliei, papa Grigorie cel Mare formulează o idee nouă: «S-au îngăduit picturile, în biserici, numai pentru ca cei ce nu știu citi să vadă cu ochii pe pereți, și să înțeleagă ceea ce nu pot desprinde din cărți». Ideea papei și-a făcut drum și a fost interpretată de cercetători și scriitori, într-un înțeles — socotim noi — foarte greșit: cartea ar fi a învățaților și a celor ce posedă o anume cultură, iar pictura poate fi citită și înțeleasă de oricine. Această idee curentă ignorează un fapt istoric și un altul, de ordine complexă, care privește arta însăși. Faptul istoric este următorul: Sfînta Scriptură, liturghiile și literatura bisericească erau scrise în limba greacă și în limba latină, limbi pe care nu le stăpînea sau nu le înțelegea masa credincioșilor, cu deosebire în Apus, unde se foloseau alături de limba latină vulgară, mult diferită de aceea a cărților, idiome evaluate ale acesteia, în concurență cu idiome germanice, celtice și orientale. Papa vorbește de cei ce nu știu «citi». Se gîndește anume la masa populației creștine, care nu stăpînea limba greacă a scripturilor și liturghiilor și limba latină (sermo classicus). Aceștia nu erau inculți, decît în acest sens. Faptul de ordine complexă este ideea cu totul greșită că arta, pentru a fi simțită și înțeleasă, nu care nici o pregătire. Ea are, e drept, un mare privilegiu, acela de a putea trece peste granițele limbilor. Pictura, asemenea sculpturii și muzicii, vorbește o limbă universală. Un al doilea privilegiu este acela, de mai puțină rigoare, al limpezimii și intensității glasului ei. Artă trece mai ușor, apoi, în al treilea rînd, peste granițele impuse de vreme. În adevăr, gravuri preistorice apar la mii de ani după ce au fost

executate, cu înțeles, actuale și perfect vorbitoare. Toate acestea nu în-lătură, însă, în nici un chip, nevoia formării ochiului, a învățaturii și a ceea ce se numește, cu un cuvânt mai vag, educația artistică. Și, întrucât este vorba de arta religioasă, vom încerca să lămurim că aceasta cere, pentru a fi înțeleasă și simțită, o pregătire de ordin erudit și de anume grad, pregătire superioară, impusă în chip firesc pictorului de biserică, în primul rînd.

Programele iconografice răsăritene, de tradiție bizantină sau de tradiție orientală, sînt și obîrșia picturii noastre bisericești. Aceasta se deslășoară pe bolțile și pereții monumentelor într-o ordine pe care ermi-niile au izbutit s-o păstreze și s-o impună, în anume măsură, pînă în vremea noastră. Ordinea aceasta condiționează decorul, executarea și înțelegerea lui. Ea trebuie învățată, fiindcă nu poate fi dibuită de nimeni, dovadă că mulți cercetători de seamă nu au descoperit-o. Programul cuprinde apoi un număr de teme simbolice care concentrează și exprimă dogme de însemnătate fundamentală. Cităm astfel hetimasia. Înfațișează un tron de aur, încadrat de îngeri care i se închină, și cuprins de obicei, în nimbul circular al întreitii «luminii necreate». Pe scaunul orizontal, se vede evanghelia închisă și așezată pe un «aer». Crucea și porumbelul, simbol al Sfîntului Duh, împlinesc tema. Simbolizează egalitatea celor trei înfațișări ale Trimeii. Așa a înțeles-o Bizanțul și lumea înrîurită de el. La origini, tronul hetimasiei, inspirat din apocalips (XX, 11), a fost legat de Judecata din urmă. Așa a fost pictat la Roma, în secolul VI, în bisericile Santi Cosma e Damiano și San Lorenzo Fuori le Mura. Tema liturgică apare mai tîrziu. Pînă în veacul XIV, locul ei era hotărît în absida principală. Cel mai vechi exemplu este cel din biserică Adormirii Maicii Domnului, la Niceea. La Monreale, în Sicilia, se pictează și coroana de spini, lancea și buretele de la Răstignire. La Mistra, care a inspirat iconografia Țării Romînești, hetimasia este zugrăvită în cupolă, sau pe bolta diaconiconului. Izvorul temei trebuie căutat în psalmul IX, 8-10. Pe discos-ul de la Xeropotamu, la Athos, subiectul face parte din tema «dumnezeieștei liturghii».

O a doua «figură» este lîna lui Ghedeon, temă inspirată din cartea judecătorilor (IV, 36-43) și din psalmul 72. Din acestea a trecut în cîntece bisericești și în «parimii». Ghedeon proorocul, în vîrstă, cu o barbă mică, se vede la Gracanica, în Serbia, pictat în secolul XIV. Cu amîndouă mîinile, stoarce lîna din care picură roua într-un vas de metal. La Dolheștii Mari, în Moldova, pe la mijlocul secolului XV; la Stănești, în Țara Romînească, la Sucevița în Moldova și în alte monumente de la noi, subiectul dobîndește o înfațișare mai simplă ori mai complicată, și cheamă luarea aminte a oricărui cercetător atent. Fără cunoștințe erudite de izvoare, imaginea nu are însă decît cel mai șters înțeles.

În biserică Domnească de la Argeș și în numeroase monumente ale Țării Romînești și Moldovei, descoperim o temă pictată pe peretele absidei principale și larg dezvoltată. Poartă numele de Cortul mărturieii. Vedem în Sfînta Sfîntelor din Vechiul Testament arca alianței, vasul de mănă, candelabrul cu șapte ramuri și bățul lui Aron, așezate pe un altar

a cărei față de masă brodată este împodobită cu portretul Maicii Domnului, ținând pe Iisus în brațe, sau în atitudinea de orantă. Moisi și Aron, înveșmîntați ca mari preoți, încadrează altarul și cădesc. Din stînga și din dreapta se îndreaptă către acesta regi ai Vechiului Testament, cu daruri bogate în mîini. Cercetătorul cel mai atent se va bucura de dispoziția personajelor și de desenul figurilor, de farmecul culorilor și de aspectul general al scenei. Va remarca, de bună seamă, cu uimire, portretul Maicii Domnului pe «antependium-ul» altarului Vechiului Testament. Mai departe, și mai ales pentru a înțelege tema, el are absolută nevoie de a cunoaște descrierea cortului mărturiei, pe care o poate citi în capit. 26, 27 și 28 din Ieșire. Va trebui să știe în al doilea rînd că acesta era locul unde Uahweh se întâlnea cu Moise și Aron. Era numit cortul mărturiei, fiindcă se păstra în el decalogul, «mărturia» voinței dumnezeiești. David a dănuțit, — dans liturgic și sfînt, — în fața arcei alianței; iar Isaia a dănuțit aci pentru a vesti Nașterea lui Iisus, «moștenitorul Legii». Candelabru cu șapte ramuri simbolizează cele șapte zile ale facerii lumii. Epistola către evrei a Apostolului Pavel lămurește mai bine încă înțelesul temei și ne arată cum se leagă de aceasta întruparea lui Iisus. Compoziții bogate și frumos pictate se văd la muntele Athos, în bazilica Protatonului din Caries; în trapeza din Chiliandari, în Catholicosul Lavrei și Diochiaru; la Gracanica și Lesnovo, în Serbia (sec. XIV); la Cözia, Govora, biserica Domnească din Tîrgoviște și Călui; Sucevița și Dragomirna.

Pe peretele de miază-noapte al bisericii Domnești din Argeș este pictată o «figură» a Bisericii, inspirată dintr-o scrisoare paleocreștină, numită Turnul lui Hermas. În Minăstirea Sucevița, subiectul apare în absida principală, alături de «casa înțelepciunii», al cărui izvor este un pasaj din Proverbele lui Solomon. Este de ajuns ca cineva să se alle în fața frumoaselor zugrăveli din aceste două monumente și să descopere scenele de care vorbim, pentru a se frămînta îndelung asupra înțelesului lor. Iar pe acesta, nu-l poate dobîndi decît din cunoștința izvoarelor.

Nu-s multe zile de cînd candidaților doritori să obțină titlul de pictor bisericesc li s-a propus să zugrăvească, «în frescă», jerfa lui Melchisedec. Informația sumară și textul concentrat din Facere (14, 17-21) nu au ajutat pe nimeni prea mult pentru a putea ieși din cadrul strîmt al ilustrațiilor cunoscute. Pictorul ar fi fost mult mai inspirat dacă citea psalmul 101 și Epistola către evrei a Apostolului Pavel, și dacă, în afară de izvoare, ar fi studiat mozaicurile din Santa Maria Maggiore, San Vitale, San Apollinaris Nuovo, geneza din Viena și miniatura din Cosmas Indicopleustes.

Nu ne-ar fi prea greu să arătăm cum pentru aproape totalitatea temelor picturii bizantine orientale și rominești, și anume pentru a înțemeia în adevăr și cu intensitate emoția estetică a oricărui cercetător cu luare aminte, nimic nu poate înlocui cunoștința izvoarelor din care s-au inspirat pictorii. Calitatea și intensitatea emoției estetice sînt condiționate în chip aproape absolut, de aceste cercetări adîncite, fără de care cea mai îndelungată contemplare nu poate cuiege decît senzații de culoare

și linie, constatări privitoare la compoziție și un număr de adjective și construcții verbale care rămân deasupra și alături de ființa monumentului.

Dacă acestea sînt condițiile impuse de pictura bizantină orientală și românească, cercetătorilor și spectatorilor le este ușor de conceput rigoarea lor cînd este vorba de pictorii executanți. Aceștia sînt nevoiți de obicei, să se informeze și să se «inspire» din trei rînduri de izvoare. Cel dintîi este format din indicațiile erminiilor tradiționale, «manuale» de zugrăvi, alcătuite din notații prețioase, care rezumă — la finele sec. XVI, în sec. XVII, în sec. XVIII și în primele decenii ale sec. XIX — experiența moștenită a epocilor înfloritoare ale artei creștine. Scrise și compuse într-o vreme cînd, în genere, nu mai putea fi vorba decît de tradiții orale, erminiile oferă indicații de ordin iconografic și rețete ori sfaturi de meșteșug. Cele dintîi au propagat un program iconografic al Athosului, înrîurit de elemente constantinopolitane și balcanice. Această unificare a distrus însă cu vremea, principiul programelor iconografice, concepute și organizate în jurul unei idei centrale, programe diferențiate și dependente de epoci, regiuni geografice și destinația monumentelor. Erminiile au eliminat iute, în al doilea rînd, studiul naturii și amintirea clasicismului din care s-a hrănit arta bizantină și orientală. Cel de al doilea izvor este format dintr-un număr de exemple, planșe fotografice ori gravuri alese din monumentele lumii creștine; laolaltă, exemple culese din Asia Mică, Grecia, Constantinopol, muntele Athos, ori muntele Sinai; Rusia, Balcani și Țările Românești. Acestea le sînt adăuse pilde luate din monumentele bizantine și orientale ale Italiei, și din acelea ale Renașterii. Desprinse și izolate din ansamblurile lor, selecționate după criterii artistice, ele devin elemente disparate ale unui mare număr de programe iconografice, epoci și regiuni. «Averea» este îmbogățită în chip nefericit, cu planșe din ilustrațiile lui Gustave Doré și Schnorr, ori din alte lucrări frumoase de fantezie. Cel de al treilea izvor este Sfînta Scriptură. Aceasta, reazem și punct de plecare foarte legitim, nu oferă însă decît texte sărace, în genere, întrucît privește conținutul lor pictural și de inspirația artistică. Artă creștină de la origini, și cu deosebire în epocile mari de creație, s-a făruiat din scrieri ale Sfinților Părinți, comentarii dogmatice și liturgice; din operele marilor predicatori și imnografi, din evangheliile apocrife și alte lucrări de ordin literar și artistic cu conținut religios, recomandate ori îngăduite de Biserică și încărcate de poezie.

Rezultă, socotim, din toate cele expuse, că însușirea fundamentală a picturii religioase este erudiția. Înțelegem prin aceasta stăpînirea izvoarelor de inspirație, fără de al căror ajutor, cei mai dăruiți artiști rămîn — în principiu și de fapt — mîrginiți la mijloace elementare și sărace, și obligați — cu știința ori fără știință — să contribuie la creșterea confuziei în această materie și la realizarea unor lucrări goale de conținut, inutile ori periculoase, chiar dacă sînt judecate în relație cu obiectul și chemarea picturii religioase. Iar dacă pictura se îndreaptă cu adevărat spre un nou ideal și este îngăduită să considere numai ideea de podoabă estetică; dacă la urmă, se poate în definitiv înțelege și o nouă concepție religioasă, faptul privește numai viitorul. Fiindcă tre-

cutul, pictura murală și icoanele întregului ev mediu rămân imaginea unei civilizații și o avere culturală care nu pot fi înțelese și în nici un chip folosite fără adîncirea și folosirea izvoarelor din care s-au inspirat pictorii creatori.

*

Pictura religioasă este o artă arhitectonică, numită și monumentală. Se întemeiază pe tehnica și principiile acesteia. Chemată să desăvîrșească edificiul și să-l decoreze, ea este înainte de toate o lucrare de zidărie. Executarea printr-un procedeu sau altul, în mozaic, fresco sau similit-fresco, tempera, ulei ori encaustică, ea se așează pe tencuieli. Un prim strat leagă blocurile, bolovanii ori cărămizile zidului, umple interstițiile și egalizează suprafețele. Un al doilea strat acoperă pe cel dintîi și primește, la rîndul său, o a treia pătură mai subțire de tencuială, peste care se așterne culorile, ori se înfig cubulețele mozaicului. De compoziție și grosime variată, și dependentă de procedeu pictural folosit, lucrarea de zidărie cere și impune grijă deosebită și meșteșug, fiindcă în afară de rolul de împlinitor a zidului, ea este și sprijinul picturii murale, care poate fi ruinată prin defectele ei eventuale. De obicei, pictorii înșiși se ocupă de aproape de aceste operații de zidărie; compun oricum, și aștern pe pereți cel de al treilea strat de tencuială, suport imediat al zugrăvelilor, îmbracă bolțile și pereții interiori, în afară de suprafețe mai mult sau mai puțin întinse ale zidurilor exterioare.

Intr-o a doua ordine de idei, pictura murală este condiționată de stilul și elementele arhitectonice ale clădirii. Îndatorată să respecte formele, suprafețele și liniile monumentului, este chemată și să le pună în valoare, subliniind cu mijloacele sale, tot ceea ce trebuie relevat de spectatori: maiestatea ori întimitatea ansamblului, grandiosul bolților de curbură savantă și grația amănunțelor, arcele de mare deschidere, suprafețele geometrice, măiestrit calculate și realizate, etc. Decoratorul concepe planul și-l proporționează scenele și figurile ținînd seama în mod strict de proporțiile monumentului, de condițiile variate ale viziunii și de scara impusă de acești doi factori esențiali. Lumina este, pe de altă parte, în chip firesc, înegal repartizată pe bolți și suprafețele de diferite înclinări. Programul iconografic hotărăște anume loc pentru o temă ori alta. Și, atîtea din cele esențiale, cad în zone de umbră ori întunecate. Teme secundare, la rîndul lor, cad să fie zugrăvite pe suprafețe frumos luminate. Rezultă din aceste împrejurări, interferențe care trebuie rezolvate. Zonele de interes mare au nevoie de lumină. Ele nu pot însă contrazice formele și planul monumentului, creînd și suprapunînd o fizionomie nouă, de ordin arhitectural, care să tulbure ori să anuleze pe cea originală a edificiului. Legătura dintre arhitectură și piatra murală apare astfel de ordin strîns și gingaș. Condițiilor și greutateilor pe care le prezintă și impun zidul și monumentul, se adaugă acelea ale programului iconografic și tradiției religioase. Numai o inițiere organizată și o experiență luminoasă pot ajuta pe un pictor de chevalet să lucreze cu

izbindă în domeniul picturii murale religioase. Este vorba, se înțelege, de lucrul și experiența fiecăruia, și de aceea a veacurilor, păstrată și elocventă în monumentele de seamă ale Bizanțului, lumii creștine orientale și țărilor legate de aceste tradiții.

*

Dintre elementele de valorificare ale picturii religioase notăm în primul rând, pe acela asupra căruia nu se poate stăruii îndeajuns, și anume lipsa de orice fel de acord prealabil între arhitect și pictor. Ne stă la îndemână, pentru a lumina problema, întreaga experiență a lumii medievale, pentru a nu vorbi și de aceea a lumii antice grecești, a cărei amintire ar fi — și în acest caz — de cea mai mare utilitate. Evul mediu a cunoscut funcțiunea meșterului șef, îndreptător și coordonator al tuturor lucrărilor de înălțare și decorare ale unui monument; în limba meșterilor apuseni, «le maître d'oeuvre». Arhitect, — ca pregătire și indeletnicire esențială — era totdeauna, și în măsură aproape egală, pictor ori adinc cunoscător al problemelor picturii, meșter în lucrările de sculptură și orfevrărie, spirit luminat și minte organizată. Alegea și întrunea, dintru început, la locul unde avea să se înalțe edificiul, catedrala ori palatul, «villa» ori podul acoperit asemenea celui de pe lacul celor patru cantoane în Elveția, — (și de aiurea, din Italia, Franța sudică, Bavaria, Elveția și Austria muntoasă) — meșterii pictori, sculptorii (les tailleurs de pierre), meșterii de vitraiuri, argintarii, țesătorii și brodeurii; meșterii șefi de echipe sau meșterii principali. Se întemeia astfel «fabrica». Aci, în colaborare de fiecă clipă, sub ochiul și cu ajutorul spiritelor luminate care dădeau «comanda», se elaborau planurile edificiului și decorului; schițele și machetele pentru tot felul de lucrări de ajutor și de podoabă, argintăria (candelabre, candelă, obiecte de cult), covoarele și broderiile, statuile, tronurile, scaunele, lăzile, etc. Această colaborare luminată explică singură și în mare parte, valoarea monumentelor de artă eu care se mindrește trecutul. Așa s-a lucrat Parthenonul la Atena, Sfânta Sofia în Constantinopole, San Marco în Veneția, catedralele Franței, Germaniei, Angliei și Spaniei, și gloriile artistice ale Italiei. Amintirea și urmele acestei colaborări stăruie în toate țările de tradiție bizantină și orientală, și în țara noastră, pînă tîrziu, în epoca lui Constantin Brîncoveanu.

După această perioadă. Edificiile se înalță după planurile și datorită activității arhitecților. Odată terminate, sînt încredințate pictorilor, ale căror îndatoriri, potrivit celor arătate mai sus, sînt foarte mari și cresc din pricina lipsei de colaborare, dintru început, a arhitecților cu pictorii. După ce se termină pictura murală, se așează geamurile transparente ori divers colorate; prea rareori, după sfatul pictorului, a cărui operă devine prada luminii. Lumînările și candelăle, folosite în mare număr și nicăieri cu gîndul și grija de a ajuta contemplarea picturii murale și de a ocroti, — completează lucrul celui dintîi factor. Icoanele mobile se așează oriunde, de multe ori se bat în pereți, peste picturi. Candelabrele sînt, mai rar încă, plănuite și executate în vederea valorificării decorului

mural. Iar stilul lor nu-i acordat niciodată cu acela al decorului. Stranele și covoarele sînt, în sfîrșit, lucrute în același dispreț al «învoielii» cu picturile și stilul monumentului.

Un factor esențial în rîndul acestor «membre» ale ansamblului artistic este tîmpla. Se cuvine să fie concepută și lucrată cu deosebită grijă, fiindcă ajutorul pe care-l poate aduce în închegarea artistică a interiorului este covârșitor. Și tot atît de mare, înrîurirea ei nefastă în cazurile care se întîmplă în genere. Liniile și formele ei trebuie să se învoiască cu acelea ale monumentului. «Scara» icoanelor care o împodobesc, formele și armonia coloristică a acestora, ca și aceea a întregului cadru, să fie «învoite» cu elementele corespunzătoare ale picturii murale.

O circumstanță particulară introduce o dificultate mai greu de rezolvat. Voim să amintim că icoanele tîmplei, cu deosebire cele din registrele inferioare, sînt destinate, așa cum sînt așezate, să fie văzute de aproape și de la înălțimea ochilor. Din pricina aceasta, mulți pictori de seamă au lucrat icoanele împărătești și praznicele în chip «prețios»: cu amănute îngrijite, cu linii și forme definite, și cu culori scumpe; asemenea portretelor și tablourilor de chevalet ori miniaturilor. Aceasta contrazice însă stilul monumental al picturii murale, și greutatea nu este ușor de rezolvat. Oricum însă, tîmpla nu trebuie organizată în disprețul stilului picturii monumentale și ansamblului. Lumina ei, proiectată în masă sau fărâmițată de detaliile sculptate ale cadrului, poate exalta efectul picturii murale ori îl poate nimici. Pata de întuneric, de mare întindere, sau ungherele de umbră, care se luptă între ele ori se adaugă unul altuia, nu pot rămîne fără efect asupra decorului mural. Aceasta este pricina pentru care pictorului de monumente religioase îi revine și sarcina de a se ocupa de aproape și de a hotări, alături de arhitect, în tot ceea ce privește executarea tîmplei.

*

Pentru a defini caracterul artei religioase, al picturii murale îndeosebi, citeva precizări sînt necesare. La origini, în secolele IV, V și VI, cunoaștem două lumi artistice creștine. Cea dintîi a apărut și a evoluat în orașele mari grecești din Orient, Alexandria, Antiohia, Ephesus; cea de a doua s-a ivit și a înflorit la Ierusalim și în Siria. Ei corespunde fiecareia un caracter anume, tipuri iconografice particulare și tradiții deosebite. Numai la finele secolului VI se constată o apropiere între ele și un număr de înrîuriri reciproce. Pe temelii grecești, din elemente clasice și elenistice, altoite cu note romane, persane, mesopotamiene și siriace, s-a închegat arta bizantină. Arta orientală născută în Siria și caracterizată prin adevăr și realism, apare în basilicile palestinieni, recipientele gravate din Monza și numeroase miniaturi celebre (evangheliarul din Florența, numit al lui Rabula, evangheliarele din Etchmiadzin, Rossano și Sinope; minăștirile egiptene de la Bait și Saquara, bisericile rupestre ale Capadociei, etc.). Datorită unor împrejurări multiple, emigrează în apusul Europei și se află la obîrșia artei medievale.

Pictura medievală, răsăriteană (bizantină și orientală) și apuseană se împărtășesc dintr-un spirit comun, de ordine extrem de interesantă. Este, înainte de toate, un «scris», o notație care trebuie cunoscută de artistul care o execută și de cel ce vrea să-i înțeleagă rostul și să-i simtă frumusețea. «Formele» sînt, în al doilea rînd, veșmintul unei cugetări. Fiindcă pentru idealistii evului mediu, totul este simbol, iar universul «o idee». Pictura evului mediu este, într-a doua ordine de idei, un mijloc de inițiere și îndreptare sufletească. Pentru artist, nu există datorie mai înaltă decît aceea de a zugrăvi lucrurile cum sînt, adevărul, și de a contribui la răspîndirea și impunerea acestuia. Aceea ce se socotește astăzi legendă ori o frumoasă plăsmuire religioasă, el o socotește, în plină conștiință, adevăr istoric. Astfel, și din această pricină, încadrează scenele din Vechiul și din Noul Testament în peisaje pe care le-a avut în fața ochilor, cu munții, apele, copacii, edificiile și amănunțele de care e înconjurat. Pictează cu grijă amănunțită gîndindu-se numai la transpunerea exactă pe pereți ori pe pînză a ceea ce vede. Se gîndește foarte puțin sau de loc, la sine și de aceea, nici nu apare în creațiile sale. Nu semnează și nu lasă nici alt semn de amintire. Ni se înfățișează în schimb, poporul, o lume întregă, cu gîndurile și sensibilitatea ei. În acest din urmă înțeles și pentru aceste motive, monumentele de pictură religioasă, murală, miniaturi și icoane, devin documente istorice. Impun în același timp, condiții și un fel de a cugeta, care nu pot fi ignorate de nimeni fără pagubă. De artiști, mai puțin ca de oricine.

I. D. ȘTEFANESCU

CAILE CE DUC LA VIRTUTE DUPĂ INȚELEPCIUNEA INDIANĂ

III

Am prezentat într-unul din numerele precedente ale revistei «Glasul Bisericii»¹ o serie de cugetări morale extrase din primele 8 cărți ale epopeii indiene *Māhabhārata*. Acum prezentăm, în continuare, o altă serie de cugetări morale extrase din restul de 10 cărți ale aceleiași epopei, și din *Rāmayāna*, a doua mare epopee indiană.

Rāmayāna este opera marelui poet indian *Vālmīki* din veacul IV sau III î. Hs. și este alcătuită din 24000 de strofe distribuite în 7 cărți sau cînturi. În acest admirabil poem epic sînt preamărite virtuțile militare și civile ale castei Kshatriya, întrupate în eroul național *Rāma*, mult iubit de poporul indian. Acest erou, fiul unui rege, este exilat tocmai în momentul cînd urma să ocupe tronul, din cauza uneia dintre regine care voia ca fiul său Bharata să devină rege. În timpul exilului, frumoasa *Sītā*, soția credincioasă a eroului *Rāma*, care își urmase bărbatul în exil, este răpită de monstruosul demon *Rāvana*, regele insulei *Lankā* (probabil insula Ceylon). Urmează o luptă teribilă. *Rāma*, în fruntea unei puternice armate de maimuțe, pornește război împotriva lui *Rāvana*, îl înfrînge, îl omoară, își eliberează soția și este așezat pe tronul tatălui său. Este foarte probabil ca intriga acestui poem să fie țesută pe un fond istoric și anume luptele pentru pătrunderea arienilor în sudul Indiei. În forma sa actuală, poemul datează din secolul II d. Hs.

Pentru cugetările din *Mahābhārata* (cărțile 9-18) am folosit, de data aceasta, culegerea lui Otto Böhtlingk, *Indische Sprüche* (3 vol., St. Petersburg, 1865), deoarece traducerea lui H. Fauche (10 vol.), pe care am folosit-o în articolul precedent, se oprește, din cauza morții traducătorului, la primele 8 cărți, iar traducerea integrală a lui M. N. Dutt în

1. XVIII (1959), nr. 5-6.

limba engleză (Calcutta, 1895-1903) ne este mai greu accesibilă. Pentru cugetările din *Rāmayāna* am folosit traducerea lui Hippolyte Fauche (2 vol., Paris, 1864).

Virtutea, în general, este mult prețuită de poporul indian. «Cel pe care virtutea îl face ușor plutește în lume ca o corabie pe apă; însă cel pe care păcatul îl îngreunează se scufundă ca un pumnal ce cade în apă (M., XIII, 22). «Înainte de a fi isprăvit lucrul nostru ne răpește moartea; încă de tânăr trebuie să se deprindă omul cu virtutea, deoarece durata vieții nu se poate fixa» (M., XII, 9942).

Omul virtuos este în primul rând omul care își îndeplinește datoria, și numai acesta poate fi într-adevăr fericit. «Datoria este tatăl utilului; datoria dă naștere fericirii; prin împlinirea datoriei se dobândește cerul; lumea aceasta are ca esență datoria» (R., t. I, p. 252). «Pasărea este făcută ca să zboare și fluviul ca să curgă repede, dar sufletul este dat omului pentru a-l supune datoriei; oamenii sînt numiți pe drept cii Datoriei» (R., t. I, p. 238). «Pe cît este de greu să treci marea vîslind cu brațele, pe atît este de greu sufletelor josnice să-și împlinească datoria, acest scop spre care tind oamenii de bine și pe care trebuie să și-l propună oricine aici pe pămînt și în lumea cealaltă» (R., t. II, p. 146). «Dacă vrei să observi cu un ochi inteligent fericirea tuturor ființelor, vei vedea că datoria este izvorul fericirii lor» (R., t. II, p. 147).

Iar «prima datorie este adevărul, așa cum au spus acei oameni sinceri care cunosc datoriile» (R., t. I, p. 111). «Nimeni nu poate să respingă cu forța armata zeului morții care se apropie; numai adevărul universal poate aceasta, deoarece pe adevăr se întemeiază nemurirea» (M., XII, 9951).

În schimb, minciuna este o faptă extrem de rea și plină de cele mai grave consecințe: «Omul care își minte calul își omoară o sută de cai, dacă își minte vaca își omoară o mie de vaci, dar omul care minte un om este pedepsit în familia sa, și în cei născuți și în cei ce se vor naște. Este, se zice, același lucru a minți omul și a minți pămîntul» (R., t. II, p. 6).

Cel mai mare dușman al virtuții este pofta lăcomă, lăcomia, dorința nestăvilită, împotriva căreia sînt îndreptate cele mai multe comandanamente ale moralei indiene în general, deoarece din poftă, din dorința nestăvilită izvorăsc toate păcatele. «Invidia, nerușinarea, dispariția fericirii, pierderea virtuții, rîvnirea la bunul străin și înfățișarea sărăciei, toate acestea izvorăsc din lăcomie» (M., XII, 5881). «Lăcomia nu are sfîrșit, mulțumirea este cea mai mare fericire; de aceea înțelepții văd o comoară în lumea aceasta numai în mulțumire» (M., XII, 12502). «Celui care îmbătrînește îi îmbătrînește părul, îmbătrînesc și dinții celui care îmbătrînește, și ochii și urechile îmbătrînesc, numai lăcomia nu îmbătrînește» (M., XIII, 367). «De îndată ce există un cerb, îi cresc coarnele pe măsură ce crește și cerbul; ca și poftele omului, coar-

nele cresc fără limită și fără rost» (M., XIII, 4441). «Cînd celui care are o dorință i se împlinește dorința, atunci lăcomia îi viră în inimă, ca o săgeată, a nouă dorință» (M., XIII, 4443). «Cunosc, o, lăcomie, rădăcina ta: tu izvorăști, cum se știe, din voință; eu n-am să te voiesc și astfel vei fi nimicită din rădăcină» (M., XII, 6610). «Inima ta, o, lăcomie, este atît de tare, de parcă ar fi de diamant, căci fiind lovită de sute de accidente, n-ai pleznit în o sută de bucăți» (M., XII, 6608).

Se recomandă, deci, înfrinarea poftei, a lăcomiei, moderația în satisfacerea tuturor trebuințelor. Numai așa pot fi înfrînte toate dificultățile vieții. «Cei care mănîncă numai pentru întreținerea vieții, care au legături trupești numai pentru a dobîndi urmași și vorbesc numai pentru a spune adevărul, aceia înving toate greutățile» (M., XII, 4075).

Cea mai urîtă formă de lăcomie este desigur lăcomia după avere, după bogăție, lăcomie care nu cunoaște limită. «Nu există atît de multe bogății încît să sature lumea. Omul se aseamănă cu marea, deoarece nu are niciodată destul» (M., XIII, 4442). «Cînd oamenii devin bogați, doresc să fie regi, cînd sînt regi doresc să ia locul zeilor, cînd au ajuns în locul zeilor vor să aibă chiar și puterea lui Indra». ²

În schimb, bogăția, în loc să aducă fericire celui care o posedă, îi aduce cel mai adesea numai griji, necazuri, suferințe. «Pofta de bogății nu dă nici o tihnă; dacă le-ai dobîndit, încep tot felul de griji; pierderea bogăției este la fel ca moartea; și astfel este același lucru dacă ai dobîndit bogății sau nu» (M., XII, 6611). «Foarte mari sînt neajunsurile legate de bogăție din pricina disprețului în mii de feluri pe care îl suferă cineva pentru ea; puțina bucurie însă, care este legată de bogăție, se găsește și în mizerie» (M., XII, 5292). «Marile bogății sînt desigur un rău pentru cei care au adevărata înțelegere a lucrurilor, dar pe cei proști chiar și o avere mijlocie îi zăpăcește totdeauna» (M., XII, 9918). «Cînd oamenii nesățioși trec de la o stare de mare bogăție la o altă stare, își pierd cumpătul; cei înțelepți, dimpotrivă, sînt mulțumiți» (M., XI, 75). Și astfel se întîmplă că adesea «paguba ia înfățișare de cîștig, iar cîștigul ia înfățișare de pagubă; astfel, pierderea bogăției este pentru unii oameni numai spre folosul lor» (M., XII, 3885).

De altfel, nimeni nu merge cu averile în mormînt. «Grămezi de aur și pietre prețioase, adunate prin fapte bune sau rele, nu ajută omului la nimic cînd trupul său merge în pămînt» (M., XII, 12095). «În timp ce omul adună încă bogății și înainte de a se fi săturat de folosința lor, îl răpește moartea, așa cum lupul răpește o oaie» (M., XII, 6541). «Negreșit, sau omul părăsește banii, sau banii părăsesc pe om. Cine s-ar putea întrista cînd știe acest lucru?» (M., XII, 3892).

Adesea averile rămîn pe mîinile unor nevrednici, care disprețuiesc pe binefăcătorul lor. «Cu bogățiile, se știe, chiar cînd sînt dobîndite pe căi

2. Indra, cel mai de seamă zeu al indienilor din perioada vedică.

cinstite, se pot întâmpla două greșeli: că sînt lăsate moștenire unui nevrednic sau nu sînt date unui vrednic» (M., XII, 798). «Cînd cineva, murind, pierde averea, cea mai mare durere este aceea că rudele și prietenii disprețuiesc pe acela pentru a cărui avere s-au adunat» (M., XII, 6619).

De aceea omul nu trebuie să-și facă prea multe griji pentru adunarea averilor, și dacă a dobîndit avere să n-o folosească pentru plăceri vătămătoare, ci să facă mai degrabă milostenii, asigurîndu-și astfel adevărate mulțumiri. «Dorește bunurile ce pot fi dobîndite, nu cele care nu pot fi dobîndite; bucură-te de cele prezente și nu te întrista pentru cele viitoare» (M., XII, 3875). «Nimeni nu trebuie să se lase atras de plăceri, căci bucuria produsă de plăceri este o suferință. Dacă cineva a dobîndit averi, să facă fapte de milostenie, la plăceri însă trebuie să renunțe» (M., XII, 9922).

Atitudinea aceasta, justă, față de dobîndirea și folosirea averii nu înseamnă însă, la indieni, lipsă de energie, lipsă de curaj în fața vieții, apatie, renunțare; la care, e drept, sînt îndemnați în oarecare măsură de religia lor. Căci, dacă întîlnim adesea în literatura indiană credința în soartă, în destinul atotputernic, nu sînt deloc rare nici textele în care se găsesc îndemnuri la muncă și în care se consideră că omul își făurește singur așa zisa «soartă». Astfel, «după cum sămînța care se seamănă în afara unui ogor nu aduce roadă, tot asemenea destinul nu se realizează fără munca omului» (M., XIII, 301). «Munca omului este ogorul, destinul este socotit ca sămînță; prin unirea ogorului și seminței ajunge grăuntele să se coacă» (M., XIII, 302). «Destinul și munca omului se ajută reciproc; pentru omul superior fapta are însă însemnătate, în vreme ce neghibii proslăvesc destinul» (M., XII, 883). «Slăbănoșii preamăresc destinul, nu munca omului; eroii înfrîng destinul prin muncă omenească, deoarece ei se străduiesc fără încetare» (M., XII, 12551). «După cum un foc mic devine mare cînd îl întărește vîntul, tot asemenea destinul devine măreț cînd este susținut de străduința omenească» (M., XIII, 337). «După cum lumina dispăre cînd se sfîrșește uleiul, tot așa dispăre destinul cînd încetează fapta omenească» (M., XIII, 338).

Prin urmare, «nu numai datorită destinului se întîmplă lucrurile și nici numai datorită străduinței omenești, ci prin unirea amîndurora se ajunge la izbîndă» (M., X, 72).

Există în *Māhabhārata* și texte clare în favoarea muncii, a străduinței, independent de vreun destin sau soartă; texte de o mare frumusețe, ca de pildă acesta: «Este mai bine ca omul să ardă măcar o clipă, cu flacără mare, ca tăciunile de lemn Tinduka, decît să fumege vreme îndelungată fără flacără, ca un foc de pleavă» (M., XII, 5265). Sau acesta: «Trîndăvia este o plăcere care se sfîrșește cu suferință; hărnicia este o suferință care se termină prin bucurie» (M., XII, 830). Și nu vedem ce cusur s-ar putea găsi cugetărilor următoare: «Fă chiar astăzi ce trebuie

făcut, și nu lăsa timpul să treacă; înainte de a fi isprăvit munca noastră ne răpește moartea» (M., XII, 6535). «Cel harnic obține pretutindeni o situație încununată de fericire; celui leneș, dimpotrivă, când cade i se presară și sare pe rană» (M., XIII, 305). «Celui care ia măsuri pentru viitor și celui care are prezență de spirit, acestora doi le merge bine; cel nehotărît pier» (M., XII, 4889). «Cel care nu este ușuratic în ce-l privește pe el însuși este cu atît mai puțin ușuratic în ce privește pe alții; de aici vine că cel ușuratic încurcă toate treburile» (M., XII, 5060). «Un spirit hotărît nu suferă ca ceva să-i doboare curajul; dar omul care se lasă totdeauna pradă tulburării este un nesăbuit; el este, fără voia lui, scufundat în necazuri, ca o navă bătută de vînt» (R., t. I, p. 35).

Față de aproapele, morala indiană a recomandat totdeauna blîndețea, lipsa de mînie, iubirea. Nici chiar faptele bune săvîrșite de omul mînios nu au vreo valoare, după morala indiană: «Jertfa adusă de cel mînios, milostenia pe care o face el, nevoințele la care se supune, toate acestea îi sînt răpite de Vivasvata». ³ «Un rest de datorie, un rest de foc și de asemenea un rest de dușmănie cresc fără încetare; de aceea să nu lași nici un rest» (M., XII, 5305). «Pe un dușman să-l îmblînzești în chip prietenos, cu mijloace pașnice, și totdeauna să te temi de el ca de o casă cu șerpi» (M., XII, 5261).

Și chiar dacă nu se merge pînă la iubirea dușmanului, ca în morala creștină, se recomandă totuși înăbușirea urii mai ales față de dușmani: «Trebuie să înăbușim ura noastră față de dușmanul nostru, mai ales (R., t. II, p. 145).

Criticarea semenului, am zice mai bine bîrfirea lui, nu trebuie să fie folosită ca mijloc de înălțare proprie: «Nu prin criticarea altuia să cauți să valorezi mai mult decît acela, ci prin propria ta superioritate să năzuiești a te ridica deasupra omului de rînd» (M., XII, 10576).

Între blîndețe și asprime trebuie păstrată măsura: «Cel blînd este disprețuit, iar în fața celui aspru lumea se înpăimîntă; de aceea nu trebuie să fii nici aspru, nici blînd, ci aspru și blînd totodată» (M., XII, 3827).

Prietenia se cîștigă ușor dar se păstrează greu: «Prietenia este ușor de cîștigat în tot felul, dar este greu de păstrat; o nimica toată este în stare să nimicească dragostea din pricina nestatorniciei sufletești a oamenilor» (R., t. I, p. 378).

Iubirea dezinteresată este un lucru foarte rar: «Oamenii te iubesc pentru vreun motiv și te urăsc pentru vreun motiv; egoistă este lumea aceasta a viețuitorilor, nimeni nu este iubit de altcineva» (M., XII, 5062).

Morala indiană recomandă milostenia și condamnă nerecunoștința: «Nu trebuie să disprețuiești pe un om ce vine la tine cu o rugăminte, și în nici un caz să nu-l alungi; chiar și milostenia pe care o faci cu un paria ⁴ sau cu un ciine, nu este pierdută» (M., XIII, 3222). «Nerecunos-

3. *Vivasvata*, altă denumire a lui Yama, zeul morților.

4. *Paria*, cea mai disprețuită clasă socială din India.

cătorul, care nu se achită niciodată de serviciul ce i-au făcut prietenii, merită ca toate ființele să conspire la moartea sa» (R., t. II, p. 6).

Femeia indiană nu s-a bucurat totdeauna de o prețuire deosebită din partea vechilor alcătuitoari de legi indiene, iar în literatura veche indiană apar adesea texte foarte defavorabile femeii. Totuși găsim în *Mahāhārata* cugetări de o mare frumusețe morală, în care sînt cinstite femeile. Iată numai cîteva dintre acestea: «Unde femeile sînt respectate se bucură zeii, însă unde nu sînt respectate rămîn fără folos toate faptele de pietate» (M., XII, 2888). «Nici un prieten nu este asemenea soției, nici un adăpost nu este asemenea soției, nici un tovarăș de agonisire a faptelor bune nu este în lume asemenea soției» (M., XII, 5508). «Cel căruia îi lipsește în casă o soție credincioasă și binevoitoare trebuie să meargă într-un loc sălbatic: casa sa este asemenea unui loc sălbatic» (M., XII, 5509). «Dacă bărbatul se poartă cu cruzime față de soția sa pentru o faptă rea, are de suferit el însuși în lumea cealaltă și aici pe pămînt» (M., XII, 6482).

Importanța ce se dă femeii se vede și din faptul că ea este socotită drept adevărata educatoare a copiilor: «Copilul nu urmează exemplele pe care i le dă tatăl său, ci imită modelul pe care îl găsește în mama sa» (R., t. I, p. 261).

În unele cugetări morale indiene sînt grupate mai multe comanda-mente, mai multe virtuți pe care trebuie să și le însușească omul. Astfel: «A nu face rău nimănui, a spune adevărul, a avea milă de toate ființele, a da dovadă de liniște suiletească și a dărui după puteri este cea mai înaltă datorie a capului de familie» (M., XIII, 6414). «A nu rîvni la avutul altuia, bunăvoință față de toate ființele și credință în răsplătirea faptelor, cu aceste trei lucruri să se obișnuiască omul în sufletul său» (M., XIII, 586). «Știință, eroism, sîrguință, putere și, al cincilea, înțelegere sînt socotite ca prieteni din naștere, prin care cei cuminți trăiesc în această viață» (M., XII, 5218).

Faptele omenеști, în general, sînt privite în cugetarea indiană prin prisma veșniciei. Viața pămîntească a omului trece repede, curge «ca apa riurilor», iar omul este răspunzător de faptele sale. «Ca apa riurilor curg neîncetat zilele și nopțile, ducînd cu ele viața oamenilor, și nu se mai întorc înapoi» (M., XII, 12516). «Cum e sămînța pe care plugarul o seamănă pe ogorul său, fapte bune sau rele, așa este și recolta» (M., XIII, 300). «Fapta săvîrșită înainte îl urmează pe om, fie că stă culcat, fie că stă în picioare, fie că fuge» (M., XI, 77). «O faptă bună aduce mulțumire, una rea, nemulțumire. Ce a făcut omul dă totdeauna roade. Niciodată nu se bucură cineva de roadele faptelor pe care nu le-a săvîrșit» (M., XI, 81). «După cum lumina și umbra sînt totdeauna legate împreună, tot așa sînt legați împreună făptuitorul și fapta» (M., XXX, 75). «După cum olarul plămuiеște ce vrea dintr-un bulgăre de pămînt, tot asemenea va fi omul părtaș al faptei săvîrșite de el» (M., XIII, 74). «Pro-

propriul tău suflet este prietenul tău, propriul tău suflet este și dușmanul tău; propriul tău suflet este martor pentru ce ai făcut și pentru ce nu ai făcut» (M., XI, 80).

Omul răspunde de faptele sale aici pe pământ, dar mai ales în viața cealaltă: «Chiar în cursul vieții în care cineva împlinește o faptă bună sau rea, se bucură de rodul unei astfel de fapte» (M., XI, 78). «Înțeleptul și prostul, bogatul și săracul, fiecare ajunge sub stăpînirea zeului morții însoțit de faptele sale bune sau rele» (M., XII, 5717). «Nici mama, nici fiul, nici ruda, nici cunoscutul și nici prietenul iubit nu urmează pe cel care călătorește singur pe drumul cel greu al morții; numai fapta bună sau rea săvîrșită odinioară însoțește la drum pe cel care merge în lumea cealaltă» (M., XII, 12093).

*

Socotim, și de data aceasta, că nu este nevoie de vreun comentariu mai dezvoltat al acestor frumoase cugetări morale, din căroră se hrănește de cîteva mii de ani sufletul poporului indian. Forma poetică în care sînt înveșmîntate și prestigiul extraordinar de care se bucură literatura epică în care sînt încrustate, au făcut ca aceste cugetări să pătrundă adînc în sufletul poporului indian și să dea roadele unei civilizații superioare sub raport moral, de care e bine să luăm cunoștință chiar și sub forma aceasta a unei sumare prezentări de texte alese.

Diac. prof. EMILIAN VASILESCU

CITEVA PROBLEME ALE TEOLOGIEI QUMRANITE ȘI CREȘTINISMUL PRIMAR

Manuscrisele de la Qumran n-ar fi avut, fără îndoială, alita vogă dacă n-ar fi fost considerate aproape *a priori* ca purtătoare de informații cu privire la originile Creștinismului sau dacă n-ar fi fost recomandate în acest sens de primii lor cercetători. În ultima vreme s-au făcut, din întâmplare sau ca urmare a cercetărilor sistematice, numeroase și importante descoperiri arheologice și de manuscrise. Cităm aici, cu titlu de exemplu, marile descoperiri arheologice din Egipt, din anul 1954¹ și descoperirea scrierilor gnostice din Egiptul de Sus, la Nag Hamâdi,² care, sub raportul conținutului nu sînt cu nimic mai prejos manuscriselor de la Marea Moartă. Totuși, manuscrisele de la Marea Moartă au stîrnit un interes excepțional nu numai în rîndul specialiștilor, ci și în opinia publică.³ Acest fapt se ogîndește în numărul foarte mare de studii și publicații de popularizare dedicate acestei descoperiri din zilele noastre.⁴

Multe din aceste studii dedicate manuscriselor de la Marea Moartă privesc raporturile dintre secta despre care vorbesc aceste manuscrise și Biserica creștină primară, pe de o parte, și dintre scrierile qumranite și cele ale Noului Testament, pe de altă parte.⁵ Chiar autorii primelor

1. Vezi *Les grandes découvertes archéologiques de 1954*, în *La Revue Du Caire*, vol. XXXIII, nr. 175 (număr special).

2. Vezi un studiu de sinteză asupra acestor manuscrise la Eva Mayerovitch, *Les Manuscrits gnostiques de Haute-Egypte. Découverte d'une Bibliothèque copte à Nag Hamâdi*, în *Diogène*, nr. 25, 1959.

3. Vezi în această privință H. E. Del Medico, *L'énigme des manuscrits de la Mer Morte. Étude sur la date, la provenance et le contenu des manuscrits découverts dans la grotte I de Qumrân suivie de la traduction commentée des principaux textes*, Paris, Plon, 1957, p. 4.

4. Ch. Burchard (*Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer*, Berlin, 1957), a alcătuit un buletin bibliografic din care se constată că, numai pînă la începutul anului 1957, s-au scris nu mai puțin de 1538 de titluri de cărți și articole despre manuscrisele de la Qumran, fără să țină seamă de articolele de popularizare apărute în presa cotidiană și în revistele de informare generală.

5. Vezi bibliografia asupra acestor teme la M. Iancu, *Persoana Mintuitorului în lumina manuscriselor de la Marea Moartă*, în *Studii Teologice*, 1959, nr. 3-4, p. 139, nota 7. Adăugăm la această listă bibliografică următoarele lucrări: Jean Carmignac, *Le*

studii izvorite din cele dintii contacte cu conținutul manuscriselor de la Marea Moartă, nu s-au putut abține de la o confruntare preliminară a acestor texte cu Noul Testament.⁶

Odată cu publicarea marilor manuscrise descoperite în peștera de lângă ruinele de la Qumran (Q 1), în primăvara anului 1947, studiile dedicate raporturilor dintre secta de la Qumran și începuturile Creștinismului s-au înmulțit, iar în urmă a apărut chiar o lucrare de sinteză — și aceasta provizorie, ce-i drept —, asupra acestor probleme.⁷ Înainte de a da la tipar lucrarea sa de sinteză asupra raporturilor dintre manuscrisele de la Qumran și Noul Testament, Jean Daniélou, pentru că acesta

Docteur de justice et Jésus-Christ, Parin, Édition de l'Orante, 1957, 159 pp. (vezi o prezentare a acestei cărți în *Études*, 1958, nr. 3, p. 409); W. Brandt, *Qui était Jésus-Christ?*, traduit de l'allemand par Jean-Jacques Vieland, Paris, 1958 (prezentare în *Études*, ian. 1958, p. 128); *Les Manuscrits de la Mer Morte*. Travaux du Centre de L'Étude supérieures spécialisé d'Histoire des Religions de Strassbourg, Paris, 1957, 140 pp. În acest volum, O. Cullmann, K. G. Kuhn, J. Schmitt, Jean Daniélou semnează o serie de articole privind raporturile dintre Manuscrisele de la Marea Moartă și Noul Testament (prezentare în *Revue de l'Histoire des religions (R.H.R.)*, vol. CLIII, 1958, nr. 2, pp. 271 și urm.); Jean Stenmann, *Saint Jean Baptiste et la spiritualité du désert*, Paris, 1955, 192 pp. (prezentare în *Revue d'Histoire et de Philosophie religieuse (R.H.P.R.)*, 1958, nr. 1, p. 85); Arvid S. Kapelrud, *Dodekavertellere* (Manuscrisele de la Marea Moartă), Oslo, 1956, 95 pp. (prezentare în *R.H.P.R.*, 1957, nr. 1, pp. 112-13); B. Rigaux, *Saint Paul. Les Épitres aux Thessaloniens*, colecția «*Études bibliques*», Paris, 1956, XXXII+756 pp. (prezentare în *R.H.R.*, vol. CLII, nr. 1, 1957, pp. 100-101); Jean Daniélou, *La communauté de Qumran et l'organisation de l'Église ancienne*, în *La Bible et l'Orient*. Travaux du premier Congrès d'Archéologie et d'Orientalisme biblique (Saint Cloud, 23-25 Avril 1954), Paris, 1955, pp. 104-115; A. Dupont-Sommer, *Le problème des influences étrangères sur secte juive de Qumran*, *ibidem*, pp. 95-104; idem, *Les Problèmes des Manuscrits de la Mer Morte*, în *Diogenes*, nr. 22, 1958, pp. 89-118; A. W. Brownlee, *A Comparison of the Covenanters of the Dead Sea Scrolls with Pre-Christian Jewish Secte*, în *The Biblical Archeologist*, 1950, pp. 50-72; L. J. Teicher, *The Dead Sea Scrolls. Documents of the Jewish-Christian Sect of the Ebionites*, în *Journal of Jewish Studies*, 1951, pp. 67-99; Yigael Yadin, *The Dead Sea Scrolls and the Epistle to the Hebrews*, în *Scripta Hierosolymitana*, 1958, vol. IV, pp. 36-56; Shemaryahu Talmon, *The Calendar Reckoning of the Sect from the Judaen Desert*, *ibidem*, pp. 162-200; A. Donini, *Manuscrisele din apropierea Mării Moarte și originile creștinismului*, în *Vestnic drevnei Istorii*, 1958, nr. 2, pp. 114-131; F. M. Braun, *L'Arrière-fond judaïque du quatrième Évangile et la Communauté de l'Alliance*, în *Revue Biblique*, 62 (1955), pp. 5-44; R. E. Brown, *The Qumran Scrolls and the Johannine Gospel and Epistles*, în *The Scrolls and the New Testament*, ed. K. Stendahl, New-York, 1957, pp. 183-207; W. F. Albright, *Recent Discoveries in Palestine and the Gospel of St. John*, în *Studies in Honour of C. H. Dodd*, Cambridge, 1956 (prezentare în *R.H.R.*, tome CLI, nr. 1, 1957, pp. 97-102); K. Schubert, *The Sermon on the Mount and the Qumran Text*, în K. Stendahl, *op. cit.*, pp. 118-128; D. Flusser, *The Dead Sea Sect and Christianity*, în *Studies in the Dead Sea scrolls*, Jerusalem, 1957, pp. 85-89; G. Kuhn, *Temptation, Sin and Flesh*, în ed. K. Stendahl, *cit. supra*, pp. 101-108; W. D. Davies, *Paul and the Dead Sea Scrolls, Flesh and Spirit*, *ibidem*, pp. 157-182; W. D. Davies, *The Dead Sea Scrolls and Christian origins*, în *Religion in Life*, vol. XXVI, nr. 2, 1957, pp. 246-263; J. Schmitt, *Sacerdoce judaïque et hiérarchie ecclésiastique dans les premières communautés palestiniennes*, în *Revue des Sciences Religieuses*, iulie, 1955, pp. 250 și urm.

6. Vezi de pildă, Roland de Vaux, *Les Manuscrits de la Mer Morte et les origines chrétiennes*, în *La vie intellectuelle*, 1951, pp. 60-70.

7. Jean Daniélou, *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, 1957, 123 pp., prezentare în *Études*, sept. 1957, pp. 295-296; în *R.H.R.*, vol. CLIII, 1958, nr. 2, p. 270.

este autorul la care am făcut aluzie mai sus, a abordat aceleași teme în diverse periodice și lucrări colective.⁸

Ca în tot ceea ce s-a scris despre manuscrisele de la Marea Moartă, și în această privință, părerile cercetătorilor sînt divergente, unii mergînd pînă acolo încît susțin că învățăturile de la Qumran stau la originile Creștinismului, iar alții, dimpotrivă, neagă orice legătură și înrudire între această sectă și Creștinism. Această ultimă teză este, după părerea noastră, cu mult mai aproape de adevăr decît cea dintîi. Este ceea ce vom încerca să dovedim în lucrarea de față, în care ne propunem să facem o confruntare din punct de vedere teologic a izvoarelor sectei de la Qumran cu Noul Testament.

I. IZVOARELE SCRIERILOR QUMRANITE

Învățăturile religioase fundamentale ale sectei de la Qumran sînt expuse, îndeosebi, în două dintre manuscrisele descoperite în 1947, și anume: *Manualul de disciplină* (M.D.), și *Imnele de mulțumire* (Imne). Documentele din Damasc (D.D.), care ne sînt cunoscute încă de la sfîrșitul veacului trecut, cînd au fost descoperite într-o *geniza* a unei sinagogi carate din Cairo,⁹ ca și *Războiul fiilor luminii împotriva fiilor întinericului* (Războiul) sînt scrieri care contribuie și ele, deși într-o măsură mai mică, la definirea teologiei qumranite.¹⁰

Chiar de la primul contact cu manuscrisele de la Marea Moartă, se impune impresia durabilă că secta de la Qumran este o sectă iudaică prin excelență. Toate temele majore ale Vechiului Testament și ale Iudaismului sînt prezente în aceste scrieri alît de discutate. Principalele izvoare din care și trag învățăturile autorii Qumranului, sînt scrierile Vechiului Testament: Pentateuhul, cărțile poetice și Profetii, fără deosebire, și Pseudoepigrafele și Apocrifele Vechiului Testament. E drept că aceste ultime scrieri, Pseudoepigrafele și Apocrifele Vechiului Testament, nu sînt citate direct în scrierile de la Qumran, dar influența lor nu poate să fie tăgăduită de nimeni. Aceasta se dovedește și prin descoperirea, la Qumran, a unui mare număr de Pseudoepigrafe și Apocrife ale Vechiului Testament.¹¹ În ce privește folosirea cărților Vechiului Testament ca izvoare

8. Vezi *La Bible et l'Orient*, pp. 104-115; *Études*, mai 1957.

9. Vezi S. Schechter, *Documentis of Jewish Sectaries*, vol. I, Cambridge, 1910; S. Zeitlin, *The Zadokite Fragments*, Philadelphia, 1952; o traducere în limba franceză a acestor documente a fost făcută de M. J. Lagrange, în *Revue Biblique*, 1912, nr. 2, pp. 213-240, și nr. 3, pp. 321-360. Mai multe manuscrise care conțin *Documentele din Damasc* au fost descoperite în Q 4 și Q 6 (Del Medico, *op. cit.*, p. 133).

10. Vezi o traducere în limba engleză a tuturor documentelor sectei de la Qumran, descoperite în peștera 1, în *The Scriptures of the Dead Sea Sect*. In english translation, with Introduction and notes by Theodor A. Gaster, London, 1957, pp. 49 și urm. O traducere în limba franceză a acestor documente a făcut Del Medico, *op. cit.*, pp. 273 și urm., dar ea trebuie folosită cu grijă, întrucît autorul urmărește prin ea să demonstreze o teză prea puțin probabilă.

11. Vezi A. Dupont-Sommer, *Le Problème des influences étrangères sur la secte juive de Qumran*, în *La Bible et l'Orient*, Paris, 1955, p. 81; vezi și *Revue Biblique*, 1953, p. 555; Del Medico, *op. cit.*, p. 248.

pentru textele propriu zis qumranite, acest lucru este pe deplin dovedit de înseși prescripțiunile formale ale *Manualului de disciplină*, în care citim că «oricine va nesocoti într-un fel oarecare Legea lui Moise, cu voie sau din neglijență, va fi înlăturat din Comunitate și nu va mai fi reprimiț; și nici unul dintre oamenii sfințeniei (membrii sectei, n.r.) nu se va amesteca cu el nici în ce privește bunurile materiale, nici în ce privește vreo discuție oarecare» (VIII, 21-24). Oricine intră în secta noii Alianțe este, de asemenea, obligat să jure «pe sufletul său» că va respecta Legea lui Moise în tot ceea ce poruncește ea, din toată inima și din tot sufletul (*ibidem*, V, 8-9). Legea lui Moise trebuia, de asemenea, să fie studiată «ziua și noaptea». Din ea trebuiau scoase toate regulile de comportare a membrilor sectei qumranite (M.D. VI, 6-8).

Profeții sînt adesea citați, direct sau indirect, în scrierile sectei de la Qumran (vezi, de pildă, Isaia XXVIII, 16, în M.D. VIII, 7; *Imne* VI, 26; XL, 3; M.D. VIII, 14; IX, 19; Ieremia III, 17, în M.D., I, 6; Ezechiel IV, 5, în M.D. etc.).¹² Același lucru se poate spune și despre cărțile poetice ale Vechiului Testament.

Această folosire masivă a cărților proletice, ca și țiluirea lor, cum arată *Comentariile* descoperite la Qumran, dovedește faptul că secta de la Qumran este o sectă iudaică în înțelesul cel mai propriu al cuvîntului. Ea se deosebește de *samariteni*, care refuzau să acorde vreo importanță scrierilor profetice din pricină că aceste scrieri exaltau rolul Ierusalimului și al templului de aci, în timp ce samaritenii își înălțaseră un templu propriu pe Muntele Binecuvîntărilor (Garizim). De aci o primă concluzie: Qumraniții priveau, și ei, spre Ierusalim ca spre centrul Iudaismului, cu toate că se retrăseseră în deșert. Considerau însă Ierusalimul și templul vremelnic necinstite, din pricină că preoția lui Ţadoc fusese înlăturată de aci prin preoția asmoneilor. Ei, qumraniții, se considerau chemați să restabilească marele pontificat aaronit.¹³

II. RAPORTUL DINTRE DUMNEZEU ȘI LUME, DUPĂ IMNELE QUMRANITE

Principalele învățături qumranite în legătură cu Dumnezeu este firesc să fie împrumutate din cărțile Vechiului Testament, cărora membrii sectei le acordă o alit de mare cinstire. Așa numiții *Psalmi* sau *Imne de mulțumire* se aseamănă ca conținut și formă cu Psalmii Vechiului Testament. Aceste imne qumranite preamăresc pe Dumnezeul lui Israel, Iahve, al cărui nume îl redau prin אֱלֹהִים sau אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל — *Dumnezeul lui Israel* —, ca și textele masoretice. Imnele qumranite, tributare într-o mare

12. A se vedea lista citatelor biblice din Manuscrisele de la Marea Moartă, în Th. Gaster, *op. cit.*, pp. 319-326.

13. Vezi M.D., IX, 3-11; vezi și E. Cavaignac, *Quelques réflexions sur les documents de Aïn-Fasha*, în *Revue de l'Histoire des Religions*, tome CXXXVIII, 1950, pp. 152-159.

măsură Psalmilor Vechiului Testament,¹⁴ încep prin a preamări înțelepciunea lui Dumnezeu, care se manifestă în toate actele pe care le aduce la îndeplinire (I, 7-8). Tot universul este creat de Dumnezeu; mărire și adîncurile (I, 14), popoarele și epocile istorice (I, 16), Dumnezeu întărește sufletul omenească împotriva încercărilor (I, 32-33) etc. În aceste imne, autorul qumranit, care după unii cercetători ar fi așa numitul Învățător al dreptății,¹⁵ se angajează într-un monolog, propunîndu-și să stabilească raportul dintre Dumnezeu și lume, dintre Creator și univers, și dintre Dumnezeu și el însuși, autorul acestor Imne, care nu sînt lipsite nici de farmec, nici de adîncime.

Autorul qumranit încearcă, prin aceste Imne, să sublinieze grija pe care Dumnezeu o are față de cei aleși ai Săi, și mai cu seamă față de autorul însuși al acestor Imne, care este purtător de cuvînt al membrilor sectei. Slujitorii lui Belial, ai neantului au căutat sufletul innografului, dar Dumnezeu l-a mintuit din mina lor (II, 20-23, 35), motiv pentru care se simte obligat să-l binecuvînteze (II, 30, 35). Mai mult decît atît, Dumnezeu a descoperit «slujitorului Său», tot ceea ce este drept și bine de săvîrșit (XII, 19-20), înzestrîndu-l cu duhul cunoașterii (XIV, 25; XVII, 17). Acest adevăr descoperit de Dumnezeu este mai presus de orice bogăție (XV, 23); nici un om nu poate să fie drept fără Dumnezeu (XVI, 11).¹⁶ Deci raportul dintre om și Dumnezeu rămîne, după Imnele de la Qumran, același ca în Vechiul Testament. Din acest punct de vedere Imnele de la Qumran nu aduc nici o noutate. Dumnezeu pedepsește pe cei nedreți și răsplătește pe cei dreți.

Acest adevăr este exprimat în *Imne*, în termeni cit se poate de generali, fără să fie vorba de vreun personaj istoric sau de date și evenimente precis delimitate. Izbeștie în mod deosebit numai încercarea autorului de a atrage atenția asupra sa, descriindu-se ca posesor al unor daruri care-l deosebesc de ceilalți oameni.

III. TEORIA CREAȚIEI CELOR DOUA SPIRITE

Manualul de disciplină însă, e menit să ne surprindă prin teoria creației celor două spirite, pe care o susține. Această teorie pare să fie influențată de *gnosticism și dualism*. În Manualul de disciplină citim la un moment dat: «Dumnezeu a creat ființa omenească pentru stăpînirea lumii; și El a făcut pentru om două spirite, pentru ca să fie condus de ele pînă în ziua examenului final. Acestea sînt spiritele Adevărului (תְּלֵאד אֱתָה) și al nelegiurii (sau al întunericului) (תְּלֵאד חֶשֶׁךְ). Obirșia adevărului este în fîntina luminii și a nelegiurii în izvoorul întunericului. În mina Stăpînitorului Luminilor (vezi și D.D. V, 18) stă domnia tuturor fiilor

14. Vezi o listă a citatelor din Psalmii Vechiului Testament în Imnele Qumranului, la Th. Gaster, *op. cit.*, p. 321.

15. A. Dupont-Sommer, *Les Problèmes des Manuscrits de la Mer Morte*, p. 108.

16. Doctrina Imnelor de mulțumire a fost studiată mai pe larg de J. Licht, *The Doctrine of the Thanksgiving Scroll*, în *Israel Exploration Journal*, 1956, pp. 1-13, 89-101, ca și de F. Noetscher, *Zur theologischen Terminologie der Qumrantexte*, Bonn, 1956.

dreptății; ei merg în căile luminii, și în mina ingerului întunericului stă toată stăpînirea fiilor nelegiurii și ei sînt aceia care merg în căile întunericului» (III, 17-21). Mai departe *Manualul* arată că ingerul întunericului atrage pe fiii dreptății în păcat. Acest inger va stăpîni, potrivit tainelor lui Dumnezeu, pînă la sfîrșit,¹⁷ cînd se va pune capăt activității lui (III, 22-25). În III, 25 se afirmă din nou că Dumnezeu a creat spiritele luminii și întunericului. Aceste expresii revin adesea în textele qumranite ca și «fiii luminii» și «fiii întunericului» (vezi *M.D.*, I, 9; III, 13, 24; *Răzb.* I, 3 etc.). Prin aceste expresii sînt definiți pe de o parte membrii sectei, iar pe de altă parte ceilalți oameni, îndeosebi iudeii care nu făceau parte din sectă. În jurul acestor noțiuni se definesc raporturile dintre membrii sectei și ceilalți oameni. Destinele omului sînt bune sau rele, după cum fac parte: dintre fiii luminii sau ai întunericului (*M.D.* IV, 2-8).

Firește, cercetătorii au fost ispitiți în fața acestei teorii a creației celor două spirite total străină Vechiului Testament, să tragă concluzia că teologia sectei de la Qumran a fost influențată de parsism.¹⁸ Se citează chiar poemele mazdeiste, *Gāthā*, în care apar cele două spirite create de Zoroastru: spiritul sfînt și spiritul rău sau Ahriman, care par să aibă legătură cu spiritul luminii și spiritul întunericului, de la Qumran.¹⁹

Sădrul istoric în care s-a dezvoltat Iudaismul, chiar după 536, cînd a sfîrșit exilul babilonic, ca urmare a decretului de repatriere a iudeilor promulgat de Cirus, pare să favorizeze influențele parsiste asupra teologiei iudaice în general. Se știe că multă vreme iudeii întorși în Palestina din exil păstrează legătura cu regii persani care, mai întîi prin Ezdra și după aceea prin Neemia îi ajută să reconstruiască templul și să se apere împotriva samaritenilor — populație rezultată din căsătoriile contractate de iudeii care rămăseseră în Palestina la începutul exilului babilonic, cu cei de alt neam — care încercau să dobîndească, la templul din Ierusalim, drepturi egale cu iudeii întorși din exil, păstrătorii fideli ai tradițiilor legaliste. Dacă asupra Iudaismului oficial Parsismul nu a putut să exercite o influență ale cărei urme să se fi păstrat pînă la noi, dat fiind faptul că, sub conducerea arhierilor posteriori exilului, poporul ales respecta cu mare strictetețe atît prescripțiunile formale ale Legii, cît și învățăturile profeților — apărători vajnici ai monoteismului biblic —, nu este exclus ca într-o sectă ca cea de la Qumran, dualismul creațional, propriu Mazdeismului, să fi făcut o carieră mai strălucită, cum par să să ne informeze manuscrisele de la Marea Moartă. În ce ne privește, considerăm că, indiferent de aceste influențe parsiste, care, este drept, puteau să persiste în conștiința iudeilor chiar după două-trei sute de ani de la întoarcerea din exil, teologii qumraniți au simțit nevoia de a pune

17. Pînă cînd secta își va atinge scopurile pe care și le-a propus.

18. Vezi A. Dupont-Sommer, *Le Problème des influences...*, pp. 82-86; J. Licht, *An analysis of the Treatise on the two spirits in D.S.D. (Manualul de disciplină, n.n.)*, în *Scripta Hierosolymitana*, vol. IV, 1958, pp. 88-99; J. Danélou, în *Dieu Vivant*, nr. 25, 1953, p. 129; G. Kuhn, în *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 1952, pp. 200-222, 296-316.

19. Vezi A. Dupont-Sommer, *Le problème des influences...*, p. 83, nota 54.

în circulație mitul creării celor două spirite spre a explica existența, la Ierusalim, a preoției nelegiuite, cum numesc ei, nu o dată, preoția oficială din Cetatea Sfântă.

Prin mitul creării celor două spirite, teologii qumraniți urmăreau să producă o vie impresie asupra membrilor sectei, pe care-i instruiau în scopul restabilirii preoției sadocite. Punerea celorlalți iudei sub semnul Spiritului nelegiurii îi scutea pe teologii qumraniți de alte explicații în legătură cu scopurile pe care le urmăreau. Qumranul stătea, în concepția sectei sub stăpânirea spiritului adevărului, în timp ce Ierusalimul era pîngărit de fiii întunericului, iată leit-motivul teologiei qumranite. Acest lucru trebuie însă demonstrat prin existența spiritului întunericului. Aceasta o face tocmai mitul creației celor două spirite, care, după concepția qumranită, călăuzesc destinele oamenilor, fără ca Dumnezeu să intervină în istorie, ci numai la ziua judecării, cînd spiritul întunericului va fi pedepsit împreună cu toți cei ce l-au urmat. În orice caz, teoria creației celor două spirite, pe care o afirmă *Manualul de disciplină*, nu poate să fie susținută pe baza textelor Vechiului Testament, decît dacă admitem din partea teologilor sectei o înțelegere cu totul falsă și grosolană a unor texte în care ni se descrie căderea diavolilor din vrednicia lor inițială... ca urmare a păcatului mîndriei. Aceste texte însă nu îngăduie în nici un fel interpretarea lor qumranită. De altfel, textele de la Qumran nu fac nici măcar încercarea de a întemeia scripturistic teoria creării celor două spirite. Ele ne lasă să înțelegem că fac abstracție de referatul biblic asupra creației, la care nu fac nici măcar aluzie în contextul în care apare teoria creației celor două spirite. Avem, deci, de-a face cu o încercare a teologilor sectei de a justifica poziția pe care se găseau; atît și nimic mai mult.

IV. PREDESTINAȚIA QUMRANITĂ

În strînsă legătură cu teoria creației celor două spirite stă și învățătura qumranită a *predestinației*. Există mai multe texte în manuscrisele de la Qumran, care vorbesc despre o hotărîre veșnică a lui Dumnezeu în legătură cu destinele oamenilor și desîășurarea evenimentelor: «*Lui Dumnezeu, spune Manualul de disciplină (III, 15-17), îi sînt cunoscute toate cele ce sînt și cele ce vor fi..., și El a hotărît cum se vor desfășura evenimentele. Iar cînd ei (membrii sectei) își vor fi desăvîrșit instrucțiunea, după hotărîrile Măritului, vor împlini cele ce au de făcut, nimic schîmbînd. În mîna Sa (a lui Dumnezeu) sînt hotărîrile tuturor, și El le va procura toate cele necesare*». Textul se referă la membrii sectei, ale căror destine sînt, după scrierea qumranită, în mîna lui Dumnezeu. Lupta acestor sectanți este deci condusă de Dumnezeu însuși, care le acorlă ajutor prin îngerul luminii, pentru atingerea țelurilor pe care secta și le-a propus.¹⁹ a Reiese cît se poate de evident că prin aceste cuvinte, teologii qum-

¹⁹ a. Un curios fragment descoperit în Q 4 ni se prezintă ca un veritabil horoscop, determinînd, după ziua nașterii, destinul spiritual al fiecărei ființe omenești, care trebuie:

rauții caută încă un suport teologic pentru justificarea poziției adoptate de ei și a țelurilor pe care le urmăresc.

Imnele de mulțumire vorbesc, la rîndul lor, pe alt ton și într-un alt context despre raportul dintre faptele oamenilor și hotărîrile veșnice ale lui Dumnezeu. Astfel, în IV, 38 citim că Dumnezeu a creat pe cel drept și pe cel păcătos. Cei drepti sînt cei ce urmează poruncile lui Dumnezeu, iar cei nedrepti sînt cei ce le nesocotesc (IV, 39-40).²⁰ În *Imne* (XV, 12-21) se vorbește de asemenea pe larg că Dumnezeu reglementează și determină pașii ființei omenești. În mîna Sa sînt destinele tuturor ființelor create, inclusiv a spiritelor (XV, 13), cărora le-a impus hotărîrile Sale chiar înainte de a le crea (XV, 14). Cei buni sînt creați spre a păzi Legămîntul lui Dumnezeu și spre mîntuire și pace eternă, în timp ce cei răi au fost creați spre pedeapsă, întrucît nu păzesc poruncile lui Dumnezeu, ci se lasă conduși de polta de îmbogățire. Aceștia au ales tot ceea ce Dumnezeu a detestat. Ei au nesocotit toate poruncile Lui. Asupra lor se va arăta mînia divină (XV, 15-21). În textul *Imnului qumranit* există o contradicție flagrantă: pe de o parte se susține că Dumnezeu a creat pe cei păcătoși pentru osîndă (XV, 17), deci ar fi vorba de o predestinație absolută în sens calvin —, iar pe de altă parte se spune că aceștia vor fi pedepsiți pentru că au ales calea nesocotirii lui Dumnezeu, ceea ce constituie o negare a primei propoziții qumranite care constă în afirmarea predestinației absolute, întrucît pedeapsa nu este decît o răsplată dreaptă a neascultării poruncilor lui Dumnezeu. Același lucru se poate spune și în legătură cu soarta celor buni despre care, la începutul *imnului* (XV, 15), se spune că au fost creați spre fericire, iar mai încolo (XV, 16-17) aceiași sînt priviți ca beneficiind de mîntuire și pace, ca răsplată a păzirii poruncilor lui Dumnezeu.²¹

Făcînd abstracție de spiritul de grup care-și pune pecetea în mod vădit pe textul din *Manualul de disciplină*, și de contradicția semnalată în textele din *Imne*, ideea că omul își va primi răsplata pentru faptele sale este conformă cu scrierile Vechiului Testament. Firește, poruncile lui Dumnezeu la care fac aluzie textele qumranite, sînt cuprinse în *Pentateuh*. Profeții ca și cărțile poetice ale Vechiului Testament fac de multe ori elogiul Legii și al păzirii acesteia (vezi de pildă Proverbe XXVIII, 1 și urm.; XXIX, 19; Ieremia IV, 4; XI, 1 și urm. etc.). Cît despre judecata pe care Dumnezeu o va face la sfîrșitul veacurilor, aceasta este descrisă de asemenea de prooroci (vezi de pildă Isaia LXVI, 15 și urm.). Deci nimic nou în această privință în textele qumranite, în afară de faptul că aceste adevăruri au fost reafirmate în secolele II și I î.Hr., cînd au

să treacă, fie în «lotul» fiilor întinericului, fie în «lotul» fiilor luminii. (Vezi A. Dupont-Sommer, *Les Problèmes des Manuscrits de la Mer Morte*, p. 100.

20. Manuscrisul *Imnelor* este foarte deteriorat, și în textul nostru intervin, în textele editate, punctele de suspensie care arată lipsuri în textul original, ceea ce, evident, îngreuează înțelegerea deplină a gândului autorului qumranit.

21. Despre predestinația qumranită au scris mai pe larg David Flusser, *The Dead Sea Sect and Pre-Pauline Christianity*, în *Scripta Hierosolymitana*, 1958, vol. IV, pp. 220-222, și J. Licht, *art. cit.*, pp. 89-99, ca și A. Dupont-Sommer, *Les Problèmes des Manuscrits de la Mer Morte*, pp. 99 și următoarele.

foșt, probabil, compuse *Imnele de mulțumire* și *Manualul de disciplină*. Qumraniții n-au făcut nimic altceva decât au actualizat pentru ei și pentru scopurile lor învățăturile Vechiului Testament. Acest lucru se vede și din teologia Noului Legământ, pe care o dezvoltă scrierile qumranite.

V. NOUL LEGĂMINT

Încă din 1912, Lagrange numea secta de la care proveneau așa numitele *Documente din Damasc*, Secta Noului Legământ.²² Mai recent, în 1951, un cercetător al manuscriselor qumranite dă sectei de la Marea Moartă același nume.²⁵ Celor doi cercetători li s-a părut, desigur, că cuprinsul documentelor studiate de ei îndreptățeau această denumire pentru secta iudaică de la care proveneau acestea. Într-adevăr, una dintre cele mai frecvente expresii întâlnite în *Documentele din Damasc* este expresia «Noul Legământ». În textele pur qumranite, expresia «noul legământ» cedează locul termenului simplu: «Legământ».²⁴

Termenul Noul Legământ כְּרִית הַדָּשָׁן, se întâlnește în *Documentele din Damasc* (VI, 19; VIII, 21; XX, 12) și în *Comentariul lui Habacuc* (II, 3),²⁵ dar de cele mai multe ori întâlnim în aceste scrieri numai termenul «legământ» (vezi *M.D.*, I, 16, 18, 24; II, 10, 15; V, 2, 9, 10, 11, 12, 19 etc.; *Războiul* XIII, 7, 8; XIV, 4, 10 etc.; *Imne* II, 22, 28; IV, 5, 24, 34, 35, 39; V, 9; VII, 8, 10, 20; IX, 30; XVI, 15 etc.; *D.D.* I, 17, 18, 20; II, 2; III, 4, 10, 13 etc., etc.). În cele mai numeroase locuri din *Manualul de disciplină* și *Războiul fiilor luminii contra fiilor întunericului*, termenul «legământ» apare ca designând grupul, secta iudaică de la Qumran. În *Imne*, același termen este însoțit de pronumele «Tău», «Legământul Tău», și poate fi foarte bine raportat la Legământul încheiat de Dumnezeu cu poporul biblic. În *Documentele din Damasc*, termenul designează în multe locuri tot legământul încheiat de Dumnezeu cu poporul biblic. În aceste documente, singurele în care apare termenul «noul legământ», se vede că acest termen vrea să deosebească secta din Damasc — secta noului legământ — de ceilalți iudei care au încălcat primul legământ încheiat de Dumnezeu cu patriarhii (vezi *D.D.* I, 4).

22. *La secte juive de la Nouvelle Alliance au pays de Damas*, în *Revue Biblique*, 1912, nr. 2, pp. 213-240, și nr. 3, pp. 321-360.

23. R. Goossens, *La Secte juive de la Nouvelle Alliance et les origines chrétiennes*, în *Revue de l'Université de Bruxelles*, 5, 1950-1951; vezi și A. Dupont-Sommer, *The Jewish Sect of Qumran*, pp. 147-169 și 58-77; F. M. Braun, *art. cit.*, la nota 5; G. Vermès, *La Communauté de la Nouvelle Alliance d'après ses écrits récemment découvertes*, în *Ephemer. Théol. Lovan.* nr. 27 (1951), pp. 70-80.

24. Fragmentul unui manuscris, descoperit la Qumran, a fost numit chiar *Noul Legământ* (vezi trad. lui, la Theodor H. Gaster, *op. cit.*, pp. 289-290).

25. În *Comentariul lui Habacuc* (2, 3), termenul *noul legământ* se înțemeiază pe o variantă propusă pentru un cuvânt care lipsește din manuscris. Este greu să se presupună că acest *Comentariu* folosește termenul «noul legământ», întrucît el nu mai apare în nici o altă scriere propriu zis qumranită; scrierile qumranite propriu zise folosesc numai termenul «legământ», «legământul Tău», pronumele referindu-se la Dumnezeu, care a încheiat, pe Muntele Sinai, prin Moise, legământul cu poporul biblic. Tablele Legii sînt *Magna charta* a acestui legământ.

Termenul «noul legământ» este folosit de *Documentele din Damasc* pentru a designa noua sectă «din țara Damascului» (VI, 19; VIII, 21) și spre a determina pe membrii acesteia să păzească poruncile Legii (vezi VI, 11-VII, 6). Termenul acesta nu aduce cu sine în secta qumranită sau din Damasc o învățătură nouă, opusă Legii, nici măcar nu presupune o înțelegere nouă a Legii, ci este o reafirmare a acesteia, o reactualizare a legământului încheiat de Dumnezeu cu patriarhii. A păzi Legământul înseamnă, în limbajul scrierilor qumranite, a păzi Legea cu cea mai mare strictețe, nu cum făceau iudeii din afara sectei, care nu o păzeau așa cum înțelegea secta qumranită să fie păzită aceasia. Secta legământului, a cărei documente s-au descoperit la Qumran, n-avea conștiința necesității desăvârșirii Legii. Pentru această sectă, păzirea Legii, în ceea ce aceasta are mai formal și mai exigent, era însăși rațiunea ei de a fi (vezi de pildă *M.D.* VIII, 21-24). Secta a luat naștere pentru că, după concepția membrilor ei, la Ierusalim și în restul Palestinei, Legea era încălcată. Iată de ce secta qumranită este o sectă legalistă prin definiție. Aceasta determină atât de pronunțatul caracter legalist-mozaic al scrierilor qumranite. De altfel, termenul «noul legământ» nu este o noutate. El se întâlnește și în *Ieremia*: «*Iată vin zile, zice Domnul, cînd voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda legământ nou, însă nu ca legământul pe care l-am încheiat cu părinții lor în ziua cînd i-am luat de mîna ca să-i scot din pămîntul Egiptului. Acest legământ ei l-au călcat, deși eu am rămas în legătură cu dinșii, zice Domnul*» (XXXI, 31-32). Nu la un astfel de legământ se gîndesc însă qumraniții, ci, pur și simplu, la reactualizarea primului legământ, prin care li s-a dat iudeilor Legea, la păzirea cu strictețe a acestei Legi.

Deci termenul *legământ* nu desemnează, în manuscrisele de la Qumran, o realitate religioasă, nu are acest sens, ci el desemnează fie o atitudine morală caracterizată prin respectarea Legii mozaice, fie un grup sectar separat de restul poporului ales, constituit în scopul unei mai exigente respectări a Legii mozaice.

VI. ESHATOLOGIA SECTEI DE LA QUMRAN

Eshatologia sectei de la Qumran stă în strînsă legătură cu conflictul central descris în documentele descoperite între 1947-1952. Acest conflict se dezvoltă ca urmare a adversității dintre membrii sectei și ceilalți iudei, în primul rînd, și toți ceilalți oameni, în al doilea rînd. Dacă membrii sectei sînt fiii luminii și stau sub directă conducere și purtare de grijă a prințului adevărului, constituind un grup de «*aleși*» chemați să restabilească preoția sadocită la Ierusalim, și să aplice Legea în viața de toate zilele, ceilalți oameni, îndeosebi iudeii stau sub conducerea prințului nelegiurii și constituie armata fiilor întunericului, pe care qumraniții sînt chemați s-o biruie. *Războiul fiilor luminii împotriva fiilor întunericului* este un manual de strategie qumranită menit să introducă pe membrii sectei în tainele războiului pe care urmau să-l poarte ca fii ai

luminii împotriva fiilor întunericului. În această carte, descrierea așa numitului război dintre fiii luminii și fiii întunericului se face cu mijloace apocaliptice, în stil apocaliptic. Prezența îngerilor buni de partea fiilor luminii (vezi IX, 16; XIV, 15, 16; XV, 14), ca și a îngerilor răi ca trimiși ai lui Belial de partea fiilor întunericului, sunetele de trompete (X, 2-XIV, 2; XV, 4-6) etc., trădează influența literaturii apocaliptice iudaice, înfloritoare în epoca în care este scrisă opera qumranită. Dar realismul cu care sînt descrise armele de luptă, steagurile armatei (vezi de pildă XIV, 2-18), strategia militară căreia trebuia să i se supună toți combatanții pentru sectă, dovedesc că este vorba nu de o confruntare spirituală, de un triumf al binelui pe căi spirituale, ci de o luptă reală, în care preoții din spîta lui Țadoc dețin rolul de conducători, întrucît ei urmează să fie instalați la templul din Ierusalim, ca arhierei (*M.D.* VIII, 5 și urm.). Restabilirea preoției aaronite la templul din Ierusalim pare să fie răsplata tuturor eforturilor «fiilor luminii», adică a membrilor sectei.

În lumina acestor evenimente descrise de scrierile qumranite trebuie înțeleasă eshatologia sectei. Istoria se împarte, în concepția sectei, în era rătăcii, a miniei dumnezeiești (*D.D.*, I, 5. *Imne* III, 28; *D.D.* VI, 10, 14; XIV, 19; XV, 7), a perfidiei (*D.D.* XX, 23), în care membrii sectei sînt persecutați, și în era favoarei divine, acordată fiilor luminii (*Imne* XV, 15; *M.D.* III, 23; VIII, 5-7 etc.). Acum nu va mai fi nelegiuire, judecările se vor face cu dreptate, în Sfînta Sîntelor va intra arhiereul legiuit (*M.D.* VIII, 8-13); cei drepti vor fi răsplătiți pentru atașamentul lor față de Legea divină și față de prescripțiunile sectei (*D.D.*, I, 5, 10; *Imne* III, 28); va începe o epocă de pace și fericire veșnică pentru cei drepti, potrivit cuvintelor lui Amos (VII, 17) (vezi *D.D.* VI, 9-12); îngerul nelegiurii își va înceta activitatea (*M.D.* III, 23-24; IV, 18, 25; vezi și *D.D.* IV, 9, 10; XIX, 10; XX, 15), și Belial va fi învins (*Imne* III, 35 și urm.; VI, 29 și urm.; X, 34-35; *Războiul* I, 10, 13-14).

Este limpede, deci că eshatologia qumranită privește nu destinele întregii lumi, ci sfîrșitul conflictului dintre membrii sectei și potrivnicii ei. «Ziua miniei», ziua judecării despre care vorbesc manuscrisele de la Qumran (*M.D.* IV, 18; IX, 23; *Imne* III, 28 etc.) este ziua în care secta își va atinge scopurile pentru care a fost întemeiată, ziua în care conflictul conturat în scrierile qumranite își va afla un deznodămînt favorabil membrilor sectei.

*

S-a încercat să se pună în circulație opinia că multe din ideile teologice ale Qumranului au fost preluate de Creștinismul primar, fie prin contactul direct pe care autorii Noului Testament l-au avut cu scrierile qumranite, fie prin intrarea unor foști qumraniți în rîndurile primilor creștini.²⁶ Determinant în adoptarea acestei opinii a fost factorul senzational, care a jucat un rol covârșitor în campania de popularizare a

26. Vezi bibliografia de la nota 5.

descoperirilor din deșertul iudaic. În al doilea rînd, graba a fost un rău sfetnic pentru mulți din cercetătorii manuscriselor de la Marea Moartă.

Desigur, nimeni nu se gîndește să conteste importanța descoperirilor manuscriselor de la Marea Moartă. Este destul să ne gîndim că în peșterile de la Qumran s-au descoperit manuscrise biblice datînd din secolele III, II, I în. de Hr.,²⁷ ca să ne facem o idee despre importanța acestor descoperiri. Dar aceste descoperiri contează mai mult pentru studiul Vechiului Testament. Pentru Noul Testament, manuscrisele din deșertul iudaic nu prezintă însă importanță decît în măsura în care ele ne pun în situația de a înțelege mai bine mediul iudaic în care a apărut Creștinismul, precum și în posesia unor documente în limba vorbită de Mîntuitorul, adică în limba aramaică.^{27 a}

În ce privește influența pe care teologia manuscriselor qumranite ar fi putut s-o exercite asupra teologiei Noului Testament, trebuie să precizăm aici că este *nulă*. Teologia qumranită este rezultatul hibrid al combinării temelor teologice ale Vechiului Testament cu cele ale scrierilor pseudoepigrafe și apocrife la care se poate să se fi adăugat și influențe parsiste. Teologia qumranită explică pentru membrii sectei din pustiul iudaic Vechiul Testament, dîndu-i o interpretare *pro domo*. De aceea nici nu se poate vorbi despre un fond teologic original în scrierile sectei de la Qumran. La Qumran n-au fost puse bazele unei noi religii, ci, pur și simplu, s-au trăit vechile adevăruri teologice ale religiei iudaice, înfățișate credincioșilor sectei într-o formă care pare să fie oarecum deosebită față de cele cunoscute pînă acum.

Scrierile Noului Testament ni se înfățișează, din punct de vedere teologic ca un tot omogen, ca scrieri ale unei noi religii, ca ultimă expresie a Revelației divine. Originalitatea acestor scrieri, fie luate la un loc, fie în parte, este incontestabilă. Legea este prezentată în Noul Testament ca o etapă nedesăvîrșită a Revelației; ea nu este decît umbra darului (Evrei X, 11), care trebuie s-o înlocuiască; Evanghelia este tocmai desăvîrșirea Legii (Mat. V, 17).²⁷ Nimeni nu se mîntuiește prin Lege,

27. Vezi N. Avigad, *The Palaeography of the Dead Sea Scrolls and Related Documents*, în *Scripta Hierosolymitana*, vol. IV, 1958, pp. 56-59.

27 a. Se știe că în Noul Testament sînt numeroase expresii care dovedesc că autorii sfinți sînt cunoscători ai limbii aramaice. Aceste expresii sînt tipice pentru limba vorbită de Sfinții Apostoli și de Mîntuitorul. Or, descoperirea manuscriselor din deșertul iudaic, nu numai a celor de la Qumran — scrise în ebraică și în aramaică, ne ușurează înțelegerea acestor particularități lingvistice înlînite în greaca Noului Testament. De pildă, în Romani (XII, 9, 10, 11), Sf. Apostol Pavel folosește participiul pentru imperativ. Această substituție de moduri verbale nu se întîlnește nicăieri în papirii grecești, dar ea e prezentă în Mișna și în alle izvoare iudaice de după Hristos. Același lucru se întîlnește și în Manuscrisele de la Marea Moartă (vezi W. D. Davies, *art. cit.* (nota 5), p. 249). Aceasta ne ajută să înțelegem mai bine cuvintele Apostolului neamurilor. Dar nu e vorba de o influență qumranită asupra concepției pauline, ci de o licență gramaticală care se explică prin cunoașterea de către Sf. Pavel a limbii aramaice. Scriind în greaca comună, autorul Epistolei către Romani gîndește în acest loc, ca un cunoscător al limbii aramaice. (Compară și Marcu X, 6 cu *D.D.* IV, 21, și Ioan I, 3 a, *D.D.* III, 20 și *M.D.* II, 3; IX, 3-4; Ioan VIII, 12 cu *M.D.* III, 7).

27. Asupra raportului dintre Lege și Evanghelia să se vadă Galateni III, 10-29; dintre Moise și Hristos (Evrei III, 3-6) etc.

ci prin Evanghelie, «se desființează rostul întii ca să se statornicească rostul al doilea, și întru această voință sîntem slințiți, prin jertfa lui Iisus Hristos, odată pentru totdeauna» (Evrei X, 9-10).

Chiar dacă în Noul Testament întilnim unele învățături religioase fundamentale ca crearea lumii de către Dumnezeu, pronia divină, monoteismul etc., pe care le găsim și în scrierile qumranite, aceasta se explică prin folosirea Vechiului Testament atît de către autorii Noului Testament cît și de autorii qumraniți.

Antiteza lumină-întuneric, pe care o întilnim în scrierile Noului Testament (vezi de pildă Ioan XII, 36; I Ioan I, 5-7), și care este folosită și de scrierile qumranite, pe lîngă că nu este semnificativă, ea este înțeleasă deosebit în cele două categorii de scrieri.²⁸

Expresia «*Noul Legămînt*», pe care n-o aflăm decît în *Documentele din Damasc*, dar totdeauna cu determinarea «din țara Damascului», are în Noul Testament sensul de Evanghelie, deci nu de sectă iudaică nouă ca în scrierile qumranite. De altfel, această expresie era foarte mult folosită la iudei, încît nu trebuie să-i căutăm originea la Qumran.

Nici în eshatologia creștină nu a intrat nimic din eshatologia comunității qumranite. În concepția evanghelică, vremurile de pe urmă coincid cu venirea Mîntuitorului întru slavă și cu desăvîrșirea istoriei, pe cînd în cea qumranită, «*ziua miniei*» e ziua deznodămîntului conflictului descris în scrierile sectei.

La Qumran nu s-au aflat, prin urmare, izvoarele Creștinismului, căci Creștinismul este religia revelată întemeiată prin întreită lucrare a Mîntuitorului: de Profet, Arhiereu și Cîrmuitor.

Originile Creștinismului trebuie căutate în Sîntele Evanghelii. Iar acestea cuprind învățăturile Mîntuitorului.

Pr. SABIN VERZAN

28. Sf. Apostol Pavel folosește, și el, această antiteză (Efeseni V, 8), ca de altfel și altele: viață-moarte; sclav-liber; iudeu-grec; trup-suflet; nebulie-înțelepciune; lege-credință, care sînt luate din mediul ambiant sau impuse de dezvoltarea teologiei pauline (vezi Jean Nélis, *Les antithèses littéraires dans les Épîtres de Saint Paul*, în *Nouvelle Revue Théologique*, nr. 4, aprilie 1948, pp. 338-360). Aceste antiteze nu pot să fie privite ca împrumuturi, ci pur și simplu, ca mijloace de expresie pentru definirea anumitor învățături morale sau religioase. Expresia «*fiu luminii*» apare în Luca XVI, 8 (vezi și I Tes. V, 5). Aceasta însă nu demonstrează nimic, întrucît expresiile sînt antiteze care pot fi împrumutate din mediul ambiant. Sf. Apostol Pavel spune: «*Voi sînteți fii ai luminii și fii ai zilei; nu sînteți ai nopții, nici ai întunericului*» (I Tes. V, 5), arătînd prin acest mod de a formula antiteza că se gîndește la o comparație a stării spirituale a creștinilor — respectiv a celorlalți oameni — cu ziua și noaptea. Nu vedem necesitatea, din partea autorilor Noului Testament, de a se inspira din scrierile qumranite, cînd folosesc figuri de stil sau literare. Aceste comparații le sînt puse la îndemîna de natura însăși. De altfel, aceste expresii sînt comune și scrierilor mazdeiste iraniene și irakiene (vezi Th. Gaster, *op. cit.*, p. 30; vezi și *Testamentul lui Levi*, V, 30).

FAMILIA PREOTULUI

Dintr-o temă atât de importantă, vastă, complexă și gingașă, ne-am propus să abordăm numai acele aspecte care au atins direct cu nevoile și imperatiile candidaților la preoție.

Căsătoria și înțemeierea unei familii fiind pentru tinerii teologi cel mai însemnat examen pe care-l au de trecut în viață, trebuie să fie întâmpinate cu o anumită pregătire. Este tocmai ceea ce ne vom strădui să facem pe scurt în cele ce urmează.

Desigur că nu vom putea oferi aci soluții de-a gata pentru toate cazurile, care-și au structura și configurația lor proprie. Sperăm, totuși, că principal, toți vor folosi din îndrumările generale. De asemenea, ceea ce vom afirma noi aci, nu va fi neapărat ceva nou.

Ținem să remarcăm apoi, că ceea ce constituie obiectul acestei cercetări sînt trăiri sufletești din cele mai intime, izvorite din adîncul libertății umane, pline și învăluite de taină, care le fac în bună parte inaccesibile cunoașterii și expresiei.

Tot de aci provine și caracterul gingaș al unor aspecte privind această realitate, care impune în prezentarea lor, o sfială respectoasă, spre a nu atinge anumite susceptibilități și o pudoare firească.

Dar atitudinea rezervată pe care o cere respectul pentru caracterul intim și tainic al acestor realități, nu trebuie să ne determine să evităm de a cerceta serios o problemă ca aceasta, care prezintă o importanță vitală.

În Biserica Romano-Catolică, începînd mai ales din anul 1073, pe vremea Papei Grigore VII, clerul de toate gradele este celibatar în mod obligatoriu.

Firește că celibatul are avantajele lui: lipsa de griji familiare, devotarea în întregime misiunii preoțești, contribuția mai efectivă la întărirea organizatorică și disciplinară a Bisericii, evitarea mai sigură a familiarismului și nepotismului. Totuși, aceste foloase sînt serios contrabalansate de riscurile și scandalurile morale grave, provenite în urma celibatului clerului, care sapă la temelii viața morală a clerului și a poporului credincios.

Prin celibat, preoții catolici sînt deci, lipsiți mai întîi de folecasele căsătoriei, care — pe de o parte apără de alunecarea spre o viață adulteră, iar pe de altă parte oferă prielajuri și mijloace pe care numai familia le poate acorda ca mai întîi să ducă el însuși o viață normală și rodnică și apoi să pregătească un număr de buni creștini: o soție și o mamă ideală și copiii bine crescuți.

Fără familie este foarte greu să nu se alunece într-o viață de compromis care anulează pe preot ca factor moralizator.

Dar chiar și cei ce izbutesc a se păstra fără prihană, fac aceasta cu prețul a mari eforturi, cu multe primejdii, cu multe alte pagube, neizbutind totdeauna de a scăpa de suspiciuni.

În ce privește pe protestanți, deși pastorii lor sînt căsătoriți, căsătoria nu are la dînșii prea mare însemnătate. De aceea, Luther scrie despre căsătorie că este o lucrare asemănătoare lucrărilor profane ale vieții: «Pot să mănînc — zice el —, să beau, să dorm, să merg, să călătoresc, să negociez cu păgînii, iudeii, turcii, tot așa pot să contractez căsătoria cu cine-mi place». (După Méline Pierre, *Morale familiale*, Paris 1928, pag. 46).

Iar Calvin pretinde că: «a se căsători, a munci, a face pantofi, nu sînt lucruri mai sfințite unul decît altul» (idem, *ibidem*).

Această desconsiderare a căsătoriei decurge în mod logic din doctrina protestantă, după care căsătoria nu este o taină sîntă, precum nu este nici preoția.

Biserica Ortodoxă nu crede că ar exista incompatibilitate dogmatică sau incompatibilitate morală între preoție și căsătorie, care sînt două taine sînte.

De aceea, în marea ei înțelepciune, a păstrat tradiția ei de totdeauna ca preoții de mir să fie căsătoriți, așa cum au fost de altfel, de la început.

Numai pentru episcopi a adoptat o măsură deosebită și numai prin sinodul din Trulan (692), cînd, prin canoanele 12 și 13, a obligat pe episcopi să fie celibatari, dar numai spre a se dedica în întregime misiunii lor atît de grele și a evita plaga nepotismului, care bîntuia în vremea aceea. Dar cu aceasta, Biserica Ortodoxă nu înlătură ceilbatul, ci, dimpotrivă, îl prețuiește, dar nu face din el o obligație pentru toți clericii, și-i păstrează caracterul lui propriu de sfat evanghelic. Numai cei ce vor și pot, numai aceia îl păstrează, intrînd în cinul monahal.

Această poziție a Bisericii Ortodoxe este cea mai firească și mai înțeleaptă, căci se dă posibilitatea tuturor, căsătoriți sau celibatari, să s'ujuească Mîntuitorului Hristos în Biserică.

Familia are o mare însemnătate pentru viața omului. (Vezi *Invățătura de credință creștină ortodoxă*, București 1952, pag. 229-307). Celibatul voluntar este numai o stare excepțională. Omul a fost creat să ducă o viață de obște, în țovărășia semenilor săi. «Și a zis Dumnezeu: nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui» (Facere, II, 18).

Cea dintîi formă de viață obștească și simburele din care cresc toate celelalte forme de viață obștească, este familia. Scopul și funcțiunea ei principală este de a asigura înmulțirea și perpetuarea nemului omenesc.

De aceea, ea este organizată în mod esențial, în vederea copilului. Procrearea, întreținerea, educația și așezarea copilului constituie preocuparea centrală a familiei.

Scopul și funcțiunea secundară a familiei este satisfacerea disciplinată a instinctelor firești ale omului, care cer o viață în societate și afecțiune din partea semenilor și ajutorarea reciprocă a membrilor familiei, în toate nevoile lor materiale și spirituale, fizice și morale.

Ținta și funcțiunea socială a familiei este de a asigura existența și propășirea societății superioare în care se integrează, procurându-i membri, pe care îi inițiază cea dintâi la viața socială, oferind în propria sa organizare, garanții de moralitate. Familia este prima societate naturală și adevărata «celulă socială».

În îndeplinirea scopurilor și funcțiunilor ei, familia este ajutată de instinctele ce constituie temeiul ei psihologic; de instinctele: sexual, matern, patern, filial și fratern. În acest chip, natura vine în ajutorul moralei. Apoi, viața în comun leagă puternic și statornic pe membrii familiei. Singur, individul e slab și dezarmat, în familie, care-l iubește, se simte puternic.

Familia are apoi, o însemnată funcție educativă. Este prima instituție de educație morală, mediul educativ prin excelență pentru prima copilărie. Este o pepinieră de virtuți și o sursă nesecată de întărire morală. (Asupra esenței familiei a se vedea și Baudin E., Cours de Philosophie Morale, Paris, J. de Gigord, 1936, pp. 350-353).

Familia este un paznic care veghează neîncetat și un zăgaz care ocrotește moralitatea părinților, prin bucuriile curate și senine pe care le procură și prin simțămintele de răspundere pe care le trezește și le cultivă.

Copiii sînt, pentru părinții lor, un puternic imbold spre muncă și economie, spre cît mai multe virtuți, precum și o puternică pavază contra ispitelor din afară. Prezența copiilor exercită o cenzură morală din cele mai eficiente asupra conduitei părinților. Din dorința și grija de a-i face cît mai buni și mai fericiți, părinții își dau toată silința să le ofere pilde personale cît mai bune și să propășească mereu în toate domeniile. Pe unii părinți numai gîndul la copilașii lor dragi și nevinovați i-a oprit de la primejdioasele alunecări morale.

Familia procură omului condiții normale de satisfacere a instinctelor celor mai elementare și a înclinărilor înalte.

Familia este frîul cel mai suportabil și mai eficient împotriva izbucnirii pasiunilor. Este o primă și temeinică școală a altruismului.

Celibatarul ignorează multe sentimente din cele mai profunde, ca: iubirea conjugală, iubirea paternă și iubirea maternă.

În familie se deprinde disciplina și spiritul de inițiativă și se cultivă simțul demnității, dreptății, iubirii, respectului, ajutorului reciproc și al sacrificiului, elemente de bază ale vieții sociale.

Prin același singe, aceeași educație, aceleași amintiri și aceeași soartă, frații dobîndesc sentimentul dragostei frățești, care constituie izvorul celei mai dificile dintre virtuți, și anume al recunoașterii fără invidie a valorii

și meritelor celorlalți oameni, recunoaștere strîns legată de dreptate (vezi Hristu Andrușos, Sistem de morală, traducere de I. Lăncrănjan și E. Mudopulos, 1947, p. 302).

În familie, copiii primesc pimele îndrumări de viață care, datorită frăgezimii vîrstei lor și afecțiunii părintești, le rămîn pentru totdeauna adînc întipărite în suflet. Dragostea și înțelegerea firii copilului, care asigură o educație în condiții optime, sînt condiții pe care părinții le pot îndeplini în familie.

În fine, căsătoria are ca scop principal ca cei doi membri ai neamului omenesc, de sex opus, să se lege cît mai întîm prin dragoste și devotament reciproc, ca să se împlinească unul pe altul. Această întregire reciprocă se efectuează transmițînd unul altuia însușirile proprii fiecărui, formîndu-se și înnobilîndu-se unul pe altul și conlucrînd la împlinirea menirii morale a fiecărui. (Andrușos, *ibidem*).

Teoria androgenă, formulată mai întîi de filozoful Platon și susținută chiar de unii Sfinți Părinți, după care la început omul a fost creat ca natura bărbătească și femeiască întrunită într-o singură persoană, care apoi s-a despărțit prin crearea femeii din bărbat, cuprinde, fără îndoială, mult adevăr. Bărbatul și femeia, simțîndu-se nedeplini, sînt în căutarea părții care să-i întregească.

În lumina foloaselor atît de mari pe care le aduce viața de familie, faptul că preotul ortodox duce o viață de familie, constituie o sursă de foloase, atît pentru el personal, cît și pentru Biserică.

Prin căsătorie, el se împlinește, se disciplinează și se ajută în strădania spre desăvîrșire.

Familia nu este un domeniu vrăjmaș și nici străin pentru misiunea lui, ci, dimpotrivă, este primul și cel mai prielnic mediu de aplicare a misiunii lui mîntuitoare. Soția și copiii proprii sînt primii săi enoriași și se cuvine a fi cei mai bine pregătiți. Preotul cu familie are prilejul și mijloacele să pregătească pentru mîntuire, în chip deosebit, în primul rînd pe membrii familiei sale.

Dar pentru întemeierea unei familii la nivelul cerut de misiunea preotească, tînărul teolog trebuie să îndeplinească mai întîi el însuși o condiție. Viața tînărului teolog dedicat preoției trebuie să fie neîntinată. Tînărul teolog trebuie să se ferească cu grijă de tot ceea ce i-ar întina trupul, căci preotul «se cade să fie fără prihană, bărbatul unei singure femei» (II Tim. III, 2 ; Tit I, 5 și 6). De aceea, el trebuie să evite orice prilej la păcat și să biruie ispitele, știind să fugă de ele. Trebuie să-și supravegheze ochii, ca să nu privească chipuri și scene ademenitoare ; să-și astupe urechile, ca să nu audă vorbe obscene, care ațîță imaginația și simțurile ; să-și aleagă lecturile și tovarășiile ; să se ferească de îmbuibare și beție, de lene ; să se roage și să se împărtășească cît mai des.

Îndeobște, castitatea pînă la căsătorie asigură o viață fericită în căsnicie. În *Sonata Kreutzer*, scrisă de Leo Tolstoi, se arată că oricît s-ar încerca să se uite trecutul, el tot poate tulbura liniștea căminului ; căci tînărul de care e vorba în acest roman, după zece ani de viață desfrînată, vrînd să-și refacă viața, s-a căsătorit cu o fecioară nevinovată. Dar tre-

cutul lui destrăbălat a înstrăinat sufletul soției. Gelos pînă la crimă, a sfîrșit prin a-și înjunghia soția.

Și dacă orice tînăr trebuie să-și întemeieze căsătoria pe castitate, cu atît mai mult un preot, care are o conștiință mai luminată, răspunderi mai mari, trebuie să fie model și celorlalți. Castitatea tînărului candidat la preoție este o condiție cerută de canoanele Bisericii. Ea nu-i un anacronism și nici o imposibilitate; nu-i o anomalie, nu-i ceva nefiresc și mai ales nu-i lipsită de importanță. Cine n-o păzește, nu numai că intră în preoție cu păcatul sperjurului, dar va avea de suferit consecințe grave în viața și lucrarea sa pastorală.

O a doua chestiune și poate cea mai importantă, este alegerea unei soții, care să fie nu numai o bună soție, dar și o adevărată preoteasă. «mama preoteasă».

Sfîntul Apostol Petru spune: «Podoaba voastră să fie în omul ascuns al inimii, întru nestrîcăriunea duhului celui blînd și lin, care este înaintea lui Dumnezeu de mult preț». Iar Sfîntul Apostol Pavel zice: «Asemenea și femeile întru podoaba de cinste, cu sîială și întreaga înțelepciune să se împodobească pe sine, nu cu împletiturile părului sau cu aur». (I Tim. II, 9-10).

Sfîntul Ioan Gură de Aur îndeamnă pe tineri să caute frumusețea sufletească, căci numai dragostea ei este statornică (ibidem). «Femeia virtuoaasă cine poate găsi, prețul ei covîrșește cu mult pe al mîrgăritarului, pe ea se sprijină inima bărbatului». (Prov., XXXI, 10).

Dar dragostea nu depinde numai de însușirile obiectului, ci și de ale subiectului. Dovadă avem în faptul că aceeași frumusețe nu captivează pe toți deopotrivă. Acest adevăr este exprimat de Mintuitorul, prin cuvintele: «Din inimă ies simțămîntele bune sau rele». (Matei XII, 34). De aceea, tinerii trebuie să se străduiască a cultiva mai mult frumusețea sufletească decît cea trupească și să-și facă inima lor și a soțiilor lor simțitoare față de această frumusețe, pe care să se silească a o prețui și iubi (vezi și Pr. I. Gotcu, Moralitatea familiei creștine, Iași 1899).

Alegerea soției nu trebuie făcută nici după criteriile bunei stări materiale, criteriu care a precumpănit în trecut și din pricina căruia, mulți tineri au greșit drumul spre încheierea unui cămin trainic.

Tînărul teolog trebuie să treacă și peste alte avantaje materiale, ca: relații, sprijin social, etc.

Dacă totuși este nevoie să țină seama din ce familie iese tînăra, aceasta-i numai pentru a ști mai ales ce sănătate și educație a primit. Căci sănătatea este o condiție absolut necesară pentru o viitoare soție de preot, care, după canoane, nu se poate căsători decît o singură dată și care trebuie să ducă o viață morală conjugală pilduitoare.

De asemenea, cîntea ei trebuie să fie mai presus de orice îndoială. În această privință, tînărul se poate călăuzi fără greș după chipul cum îi apare mama tinerei. Căci, în general, purtarea mamei determină pe aceea a fiicei.

Dacă la sănătate adăugăm virtuțile : evlavia, cinstea, hărnicia, blîndețea, modestia, economia, cuviința, avem aproape întreg buchetul de însușiri pe care trebuie să le posede o viitoare preoteasă.

O recomandare pe care o facem tinerilor candidați la preoție, este să-și aleagă soția, dacă e posibil, din satele lor natale, sau cel puțin din satele vecine. În chipul acesta, au toate condițiile ca să le cunoască cit mai bine. Apoi, au multe alte foloase. Ambii, fiind legați de același sat prin impresii și amintiri comune și prin trainice afecțiuni față de aceleași persoane și același cadru cosmic, se nasc și se întăresc între amîndoi multe elemente de legătură sufletească. Amîndoi, avînd în același sat părinții și frații, se simt în același timp mai apropiați unul de altul. Dînt-o singură deplasare comună, poate fi cercetat tot ce este mai scump pentru amîndoi. Fiînd ambii cunoscuți reciproc și împreună cu familiile lor de către toată lumea din sat, un control mai eficace se exercită asupra conduitei fiecăruia.

Cenzura morală a societății funcționează ireproșabil în satul natal, oprind de la alunecări spre păcat și stimulînd în lupta pentru noi biruințe morale.

Făcînd astfel, sub călăuză unui instinct sănătos, preoții sînt mai scutiți de greșeli. Firește că o cunoaștere perfectă a unei persoane descoperă și umbre și cusururi, care pot constitui piedici în calea apropierii și adesea, tînărul preferă o persoană necunoscută, dintr-o altă parte, pe care e încîntat s-o împodobească în voie cu toate virtuțile, care există numai în imaginația Lui : el e atras mai mult de mister decît de lumină.

Acest fel de a proceda este, însă, plin de riscuri. De aceea, recomandarea noastră de a căuta mai întii pe aproape pe tovarăsa vieții, este mai sănătoasă și mai scutită de riscuri. Dar, departe de noi gîndul de a o socoti infailibilă și aplicabilă tuturor cazurilor. Căci sufletul omenesc și cu deosebire al femeii are adîncimi și taine, adesea nebănuite și greu accesibile. Libertatea este întemeiată tocmai pe acest ceva unic pe care îl posedă fiecare suflet. Cunoașterea sufletului unei femei este mai ales la început aproximativă și în linii generale. Poate fi cunoscut temperamentul, educația primită, preferințele, manierele și foarte puțin caracterul, care la multe e în curs de formare sau evoluție.

Totuși, cu aceste cîteva date generale și aproximative, tînărul trebuie să păsească în viața de familie, încrezător în puterea și pronia dumnezeiască. Această încredere în Dumnezeu însă, nu-l scutește de elementarele precauții pe care trebuie să le ia ca orice om cu mintea sănătoasă.

*

Recomandări pentru viața în familie a preotului se pot da, firește, multe. Cea mai importantă este iubirea nefățarnică față de soție și grija permanentă de a o pregăti spre a deveni o soție bună, o mamă devotată și mai ales o bună preoteasă. Pilda personală, tactul și blîndețea sînt mijloacele cele mai eficiente în această privință.

Temerile egoiste dovedesc o lipsă de credință, de nădejde și mai ales de dragoste creștină, care n-au ce căuta în sufletul unui preot. Secretul trăinicieii și prosperării unei familii este dragostea. Dar tinerii vor avea mari și amare dezamăgiri dacă-și vor închipui că dragostea este ceva care ar trebui să vină de la sine, că ori este spontană, ori nu e de loc. Se vor înșela îngrozitor dacă vor aștepta să fie iubiți fără a iubi mai întâi ei înșiși și mai cu seamă dacă vor crede că vor putea să fie fericiți fără a iubi. Căci adevărata iubire este o cucerire trudnică și jertfelnică de fiecare zi, de fiecare ceas.

Ea poate desigur, să ia naștere în chip spontan — așa numitul «coup de foudre» —; totuși, pentru ca să trăiască, să se dezvolte și să dureze, iubirea are neapărată nevoie să fie alimentată mereu, să fie cultivată cu grijă. De aceea, în căsnicia lor, soții nu trebuie să neglijeze niciun cuvânt, nici un gest, nici un amănunt, care trebuie să contribuie la cucerirea, apărarea și sporirea dragostei lor reciproce.

Sfântul Apostol Pavel îndeamnă brăbații de a-și iubi femeia lor ca pe ei înșiși, ca și trupurile lor. Urmează de aci că, precum nu aruncăm membrele noastre devenite netrebnice prin boală, ci le îngrijim, și încă mai mult decât pe cele sănătoase, tot așa nu trebuie să micșorăm dragostea noastră față de soție, pe temeiul că are anumite cusururi. Căci dacă — așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur — se cuvine să purtăm sarcinile unul altuia, cu atât mai mult se aplică aceasta față de soție. Față de soțiile care au cusururi, nu trebuie să ne purtăm cu asprime, căci e membrul nostru și e zidită din același trup ca și noi. Ci, mai curînd, să ne fie milă de ele, să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ele. Căci nu putem vindeca boala cu bătaia (În Epistola ad Cor. hom. XXVI 8; Migne P. G., LXI, col. 293).

Unirea bărbatului cu femeia sa este o unire intimă. E o singură ființă în două persoane. E ca unirea lui Hristos cu Biserica (Efes. V, 23). Ca urmare, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, bărbatul trebuie să-și iubească soția pînă la jertfă, așa cum și Hristos și-a iubit Biserica (În Epist. ad Ephes, hom. XX, cap. V, 2; Migne, P. G., LXII, col. 137).

Cînd tînărul teolog întîmpină astfel de firi, trebuie să se înarmeze mai întii cu multă răbdare și cu o statornică voință de a-și îndeplini datoriile. Apoi, să întrețină cu orice chip alecțiunea conjugală, să fie sincer și să dea dovadă de spirit de sacrificiu. Ca soț și mai ales ca preot, el are rolul de întregitor al educației soției sale.

Precum Hristos este capul, mîntuitorul și apărătorul Bisericii Sale, tot așa trebuie să fie și bărbatul față de soția sa (Efes, V, 23-24).

Oricît de rebelă ar fi firea soției sale, el va izbuti s-o domolească prin focul dragostei. În scopul acesta, el trebuie să folosească sfaturile date de Sfântul Apostol Pavel în cap. XIII din Epistola I către Corinteni, unde arată că dragostea pe toate le suferă, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește și niciodată nu cade.

Trebuie să țină seama de recomandarea Sfîntului Apostol Pavel: «Supuneți-vă unul altuia în frica lui Dumnezeu». (Efes. V, 21) și mai presus de toate, să nu uite îndemnul aceluiași Sfînt Apostol: «Purtați

sarcinile unul altuia, căci așa veți plini legea lui Hristos» (Gal. VI, 2). Precum soția datorește supunere soțului, ca lui Dumnezeu, tot așa soțul trebuie să-și iubească soția, precum Hristos a iubit Biserica Sa, adică fără condiții și fără limite.

Nu voi stăruii asupra riscurilor morale ale vieții de familie, cum sînt: familiarismul, nepotismul, etc.; nici asupra abaterilor de la viața familiară, îndeosebi adulterul, care este o ispită foarte periculoasă. În «De la noi la Cladova», Gala Galaction descrie pe popa Țonea în luptă aprigă cu această ispită. Căzut în mrejiile dragostei pentru frumoasa Berișove, scapă numai prin moartea acesteia și datorită rugăciunii.

Încheind aci șirul îndrumărilor privind familia preotului, mărturisim că au mai rămas încă foarte multe de spus, care, însă, se cer completate prin lectura și experiența personală a fiecăruia.

Iar dacă tinerii teologi nu vor nimeri prea bine în căsătorie, să nu deznădăjduiască, ci să considere aceasta ca pe o încercare pe care trebuie s-o primească fără cîrtire. Căci nu avem dreptul să aruncăm de pe umerii noștri crucea care ne este hărăzit s-o purtăm. «Să căutăm mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate celelalte se vor adăuga nouă» (Matei VI, 33). Aceasta înseamnă că, în orice situație, oricît de vitregă, să ne comportăm ca niște creștini adevărați. Cei ce sînt preoți trebuie să se străduiască încă mai mult în această privință, «căci dacă cineva a sa casă nu știe să și-o rînduiască, cum va purta grijă de Biserica lui Dumnezeu?» (I Tim. III, 5).

Asistent CONST. C. PAVEL

REFLECȚII LA STUDIUL LITURGICII*

În numeroasele lucrări de liturgică existente, putem distinge două direcții principale. Pe una din ele o vom numi, convențional, «istorică», iar pe cealaltă, «simbolică». Adepții punctului de vedere istoric se silesc, în genere, să nu vadă în toate elementele succesive ale slujbelor bisericești decât reflectarea unor evenimente istorice, ignorând aproape todeauna profundul înțeles simbolic, caracteristic pentru serviciul nostru divin. Ei sint, totodată, foarte îndrăzneți, adesea chiar în aprecierile cu privire la operele Sfinților Părinți. După spusele lor, Sfântul Simeon al Tesalonicalui, deși mare liturgist, «folosește o metodă pseudo-științifică, a simbolismului, în expunerea slujbelor bisericești»; tilcuirile lui «nu fac decât să întunece — chipurile — sensul cercetărilor istorice».

Unii adepți extremiști ai interpretării istorice ajung pînă la a nesocoti cu totul înțelesul spiritual al acțiunilor și cuvintelor liturgice, declarînd, de exemplu, că Intrarea Mică «este o simplă formalitate ritualistică ce stă în contradicție cu părțile precedente ale slujbei»,¹ sau că exclamația: «Ușile, ușile», în timpul Liturghiei, s-ar datora numai fricii de păgîni.

Interpretarea simbolică îi izbește pe unii prin aparenta lipsă de logică și preocupare exagerată de amănunte, în exprimarea ideii serviciului divin.

Unii liturghiști istorici socotesc că prin interpretarea simbolică a slujbelor bisericești am deveni prizonierii inconsecvenței istorice. În acest sens, ei citează cazul interpretării Proskomidiei ca reprezentare a Patimilor de pe Golgota, și a Vohodului Mic, ca reprezentare a ieșirii lui Hristos la propovăduire. Același lucru se constată și în tilcuirea aducerii Darurilor la Sfînta Masă, ca reprezentare simbolică a îngropării Mintuitorului, în raport cu rostirea, ce urmează, a cuvintelor lui Hristos: «Luați, mîncați!», și «Beți dintru acesta toți!».

* «Mîsli pri izucenii liturghiki», în «Jurnal Moscovskoi Patriarhii», nr. 1, 1959, pp. 54-59.

1. Mansvetov, *O pesnennom posledovanii*, în «Pribavlenia K Tvoreniiam sveatikh otŃov», p. 26, p. 987.

Pentru credinciosul nefamiliarizat cu desfășurarea istorică a evenimentelor vieții lui Hristos (există și asemenea oameni), prin această metodă unică de inițiere în istoria sfântă, afirmă ei, se pot produce confuzii. — Patimile de pe Golgota pot fi preînchipuite prin predica de pe munte, care a avut loc înainte, iar îngroparea prin Cina cea de Taină.

O astfel de inconsecvență (nepotrivire) aparentă văd unii și în tilcuirea dată de Ioan Postnicul († 595) semnificației așa numitelor abside: «absida bisericii (altarului) este considerată chip al peșterii din Betleem, iar Sfânta Masă, care se află în această absidă, reprezintă mormântul Domnului și stă astfel, prin poziția sa, în relație cu Betleemul».

Asemănarea locului în care S-a născut Hristos, cu mormântul în care a fost pus El după răstignire poate produce, într-adevăr, nedumerire. Dar asemenea nedumeriri putem avea numai în cazul în care sintem foarte slab familiarizați cu esența slujbelor bisericești.

Tilcuiorii inspirați — luțerii Bisericii Ortodoxe: Sfinții Gherman, patriarhul Constantinopolului, Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului, Sorfonie al Ierusalimului ș.a., explică motivul pentru care în una și aceleași acțiune liturgică se îmbină uneori comemorarea a două sau mai multe evenimente deosebite și modul cum trebuie să ne lămurim aceste aparente contradicții.

Socotim necesar să expunem, cât de sumar, lămuririle date de ei cu privire la înțelegerea simbolică a slujbelor divine. Vom cita mai întâi cuvintele Sfântului Gherman care, vorbind de acțiunile sfinte, observă: «Una din acțiunile sfinte ce se săvârșesc acuma se referă la două sau trei evenimente de altădată».²

Paisie, patriarhul Ierusalimului, dă și el o lămurire foarte bună: «Biserica s-a îngrijit să alcătuiască Liturghia în așa fel ca să cuprindă toată taina înomenirii Fiului lui Dumnezeu, de la început la sfârșit, de la Naștere pînă la Înălțare, și să înfățișeze toate acestea pentru simțurile fiilor ei, în simboluri materiale și în lucruri văzute...». Dar întrucît n-ar fi fost potrivit să întrebuințeze în acest scop atîtea semne materiale cîte au fost faptele și suferințele Domnului, ea a atribuit unuia și aceluiași lucru mai multe semnificații, încît, de exemplu, acoperămîntul Sfântului Potir poate însemna cînd un lucru tainic, cînd altul. La Liturghie nu se respectă însă ordinea misterelor potrivit cu timpul anume în care Hristos le-a săvîrșit, ci sînt reprezentate unele înainte, altele după aceasta. Astfel, Sfînta Împărtășanie pe care Hristos a dat-o ucenicilor Săi înainte de Patimile Sale, noi o săvîrșim după ce am făcut pomenire de moartea și Invierea Lui».³

Marele nostru liturgist, Ivan Dmitrievski, în excelenta sa tilcuire a Liturghiei, scrie: «Nu trebuie considerat ca nepotrivit faptul că învățătorii Bisericii unesc în Proscomidie simboalele a două mistere: Nașterea și Patimile. Reunirea unor sensuri spirituale într-o singură lucrare sfîntă: 1. este de folos pentru credincioși pentru că printr-o singură privire a

2. *Pisaniia sveatih otšov i ucitelei țerkvi*, vol. I, p. 372.

3. *Ibidem*, vol. III, p. 432.

minții, ei își reprezintă imediat câteva lucruri; 2. pe de altă parte, nașterea este deja începătura morții; 3. mai mult, Mîntuitorul a intrat în lume ca într-o închisoare, ca într-o vale a durerilor și a suferințelor. El S-a născut în sărăcie: o iesle l-a fost leagăn; nelegiuirea căuta să-l ia viața, făcînd mii de jertfe. Misterul Liturghiei, în ansamblul evenimentelor pe care ni le amintește, reprezintă o măreață schițare completă a apariției Mîntuitorului nostru; 4. Iisus Hristos, chiar în zămislire și naștere a manifestat vădit Patima și moartea Sa». ⁴

I. Dmitrievski citează cuvîntul Sf. Gherman: «O singură acțiune preînchipuitoare cuprinde azi două sau trei mistere din trecut, și ridică mintea la acelea».

Mai departe scrie: «Vechii Sfinți Părinți: Irineu, Ciprian, Vasile cel Mare, Grigore de Nisa și Ambrozie, prin «smirna» (alifie aromatică) adusă de magi lui Iisus cel nou născut, înțeleg preînchipuirea (mai înainte arătarea) înmormîntării Sale, al cărei chip și Mîntuitorul însuși l-a pus mai înainte în vărsarea mirului Mariei, peste trupul Său» (comp. Ioan XII, 7). ⁵

Iată cum explică arhimandritul Veniamin, în cartea sa: «Noua tablă» (partea a doua, par. 31, pp. 178-180, ediția 1859), reunirea reprezentărilor a diferite momente din viața Mîntuitorului: «Iar dacă cineva întrebă de ce preotul la acest prag sau început al Liturghiei oferă celor ce privesc cu mintea pe Hristos junghiat sub numele de Miel, sau mai bine zis, de ce Sfinții Părinți, pe lingă pomenirea Nașterii Mîntuitorului Hristos, au poruncit să se reprezinte totodată, în cuvinte și acțiuni, și Patimile și moartea Sa dureroasă? Unii din ei au prevăzut de mult această dificultate și s-au gîndit s-o rezolve în sensul că în Sfînta Liturghie cursul vieții lui Hristos nu este prezentat în ordinea în care s-a desfășurat în realitate. În cadrul Liturghiei, tainele de căpetenie ale vieții lui Hristos se săvîrșesc în ordinea cuvenită. La Proscomidie se înfățișează doar faptul că Iisus Hristos S-a zămislit, S-a născut, că El, de bună voie a hotărît să Se ofere pe Sine Tatălui; aici se reprezintă numai menirea și pregătirea Mîntuitorului pentru moarte și jertfă. Așadar, nu e deloc de mirare și nici vreo dificultate în faptul că Biserica reunește într-un singur moment și loc amintirea Nașterii și Patimilor lui Iisus, mai ales cînd preotul, înfățișînd Nașterea lui Iisus din Fecioara, ia mai întîi copia și rostește: «Ca o oaie spre junghiere s-a adus», și celelalte cuvinte ce se referă la Patimile Domnului, — cuvinte care au fost spuse cu mult înainte de profeți, și pentru care apoi Apostolii au dat mărturie că s-au împlinit. Aici se reproduc cuvinte proorocești sau preînchipuitoare, care încă nu s-au împlinit și nu s-au întruchipat, astfel că toate cuvintele, obiectele și acțiunile de la Proscomidie înfățișează deodată Nașterea și Patimile Domnului. De fapt, pentru aceasta S-a și întrupat El, ca să moară pentru noi».

4. I. Dmitrievski, *Istorieskoe, dogmaticeskoe i tainstvennoe iziasnenie Bojestvennoi liturghii*, ed. 2-a, cap. III, XII, pp. 165-166.

5. I. Dmitrievski, *op. cit.*, nota 46, p. 166.

După Simeon al Tesalonicului, la Proscomidie se înfățișează limpede, însă pe scurt, toată taina: «Căci Hristos proorocit ca Miel, a venit din cer și S-a făcut trup în pîntece și iesle și, în timpul Nașterii Sale preînchipuia totodată și evenimentele Patimilor. Astfel, steaua ce s-a oprit deasupra Sa, Il arăta magilor, iar Irod începea prigoana». ⁶

Liturgiștii direcției istorice au afirmat că direcția simbolică, predominantă în liturgică un întreg mileniu, mai are și azi adepți, cu toată netemeinicia ei. Simbolistul, au spus și au scris ei, ignorează de multe ori latura istorică a faptelor, neținînd seama de împrejurarea că slujba bisericească este înainte de toate un fenomen istoric și că multe ceremonii, precum și obiectele sfinte s-au creat din considerații practice, pentru înlesnirea săvîrșirii slujbelor, de exemplu: steluța, lingurița, buretele, copia. Simbolistul extinde astfel și asupra acestor rituri și obiecte, ideea generală a slujbei ce se săvîrșește.

Nu e de prisos să cităm aici cuvintele lui Nicolae Cabasila, care — după afirmațiile unor liturgiști ai direcției istorice — se distinge prin profunzimea cugetărilor dogmatice și morale: «Printre acțiunile ce se săvîrșesc aici, sînt desigur și unele care nu se fac deloc pentru împlinirea vreunei trebuințe, ci se desăvîrșesc numai pentru a exprima o anumită idee. De pildă, străpungerea pînii și însemnarea crucii pe ea, sau faptul că cuțitul destinat acestei străpungeri este făcut în formă de copie, sau, în fine, turnarea de apă caldă în Sfintele Daruri». ⁷

După asemenea explicații clare, părerile citate mai sus, că obiectele sfinte s-ar fi introdus pentru comoditate par, pur și simplu, neserioase. Ce comoditate oferă oare copia sau steluța? La drept vorbind, se poate spune că mai comod ar fi fost să se facă în acest scop un cuțit, iar în loc de steluță, să se pună simplu un capac oarecare, pentru evitarea amestecării miridelor.

Dar nu așa s-au gîndit sfinții liturgiști.

«Se junghie cu copia, pentru ca noi să nu uităm de preacurata coastă care, în timpul Patimilor de pe cruce, a fost străpunsă cu sulița» — scrie Sfîntul Sofronie. ⁸

«Steluța, după chipul celor patru vietăți, acoperă cărbunele ceresc; ea se mai pune și pentru ca părțile să nu lungească spre acoperămintul discului». ⁹

Vrednice de atenție sînt următoarele cuvinte ale lui Nicolae Cabasila: «Ceea ce se săvîrșește în slujba Sfintelor Daruri, totul are legătură directă cu iconomia Mîntuitorului..., evlavie, credință, iubire către Dumnezeu, ardoare desăvîrșită, toate sentimentele acestea sînt cele fără de care și numai a privi la sfintele taine, e foarte necuviincios. Ca să ajungi să ai sentimente de iubire și de cutremurare față de acțiunile de pe cruce ale Mîntuitorului, nu este de ajuns, la vremea știută, să înveți tot ce se referă la Hristos și să ai cunoștință de toate; nu! Pentru aceasta este

6. *Ibidem*, vol. 2, p. 131.

7. *Ibidem*, vol. 3, pp. 295-296.

8. *Ibidem*, vol. I, pp. 273-274.

9. *Ibidem*, p. 270.

necesar ca ochii minții noastre să se îndrepte neîncetat la aceste lucruri..., trebuie să-ți faci sufletul capabil de sfințire. Căci dacă vom poseda numai noțiunea de evlavie, așa încît atunci cînd sintem întrebați despre ea să putem da răspunsul cuvenit, iar cînd trebuie să ne apropiem de taine, nu le vom contempla cum se cuvine, cunoștințele acestea nu ne vor fi de nici un folos». ¹⁰

A privi astfel Liturghia, adică numai așa cum o privesc unii liturgişti-istorici, ar fi un lucru extrem de simplist. Studiarea Liturgicii, ca și a tipicului, numai pe baza așa numitei metode istorice, poate transforma totul în ceva scolastic, mort.

Liturgiștii istorici lasă a se înțelege că interpretarea Liturghiei în sens simbolic ar lipsi-o de bază istorică. Lucrul acesta însă nu este adevărat, și în această privință se poate convinge oricine a studiat cu luare aminte lucrările liturgiștilor simbolişti. ¹¹ Marele merit al lucrărilor lor stă în faptul că ele conțin o sursă inepuizabilă de experiență trăită de ei înșiși. Nu trebuie să uităm nici faptul că, deși ei au descris cele trăite prin experiența personală, limba omenească este însă prea săracă pentru exprimarea descoperirilor pe care ei cu siguranță le-au avut. Să cităm, de exemplu, aceste rînduri minunate ale lui Nicolae Cabasila: «Dacă cineva ar putea vedea Biserica lui Hristos în chiar acel chip cum că este unită cu Hristos și participă la trupul Lui, n-ar vedea-o decît numai ca trup al Domnului». ¹²

Preotul P. Florenski folosind acest citat, ¹³ remarcă: «Nicolae Cabasila, unul din cei mai venerabili interpreți ai dumnezeieștii Liturghii, a cunoscut prin propria sa experiență tainica adîncime a slujbelor bisericesti» — și continuă: «Dacă cineva s-ar uita acum la Prea Curata și Prea Binecuvîntata Fecioară Maria, n-ar vedea-o altfel decît ca inimă a lui Iisus Hristos. Ea constituie centrul vieții trupești, punctul de contact dintre pămînt și cer». ¹⁴

Toată această experiență religioasă a și fost sursa unor atît de sublime interpretări ale Sfinților Părinți, cu privire la diferite momente ale slujbelor bisericesti și la obiectele sfinte.

Considerăm util să aducem unele citate direct privitoare la obiectul expunerii și studiului nostru.

Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie: «Cînd auzi: să ne rugăm toți dimpreună, cînd vezi că se ridică amîndouă jumătățile dverei, închipuiește-ți că atunci se deschide cerul și îngerii se pogoară». (Comentar la Matei VII, p. 288, ediția rusă).

«Dvera se ridică — după cum spune Gherman — potrivit cuvintelor Apostolului: «să avem îndrăzneală a intra în sînta». ¹⁵

10. *Ibidem*, vol. III, pp. 297-298.

11. Cf. citatele deja menționate din operele Sf. Sofronie.

12. *Pisaniia sveatîh otšov*, vol. III, p. 385.

13. P. Florenski, *Stolp i utverjdenie istini*, p. 359.

14. E de înțeles de ce unele comunități creștine nu cinstesc pe Maica Domnului: ei nu au Biserică.

15. *Pisaniia sveatîh otšov*, vol. I, p. 402.

Sfântul Ighantie Teoforul spune despre Sfânta Evangheliie care se poartă la Vohodul Mic : «Vom alerga la Evangheliie ca la trupul lui Iisus, și la Apostoli ca la preoția Bisericii». ¹⁶

Protoiereul P. Preobrajenski lămurește astfel aceste cuvinte : «La Evangheliie, ca la Hristos însuși, care ar fi încă trupește de față, și la Apostoli ca și cînd ar alcătui preoția Bisericii vii fiind». ¹⁷

Fericitul Ieronim scrie : «În toate Bisericile Răsăritului, cînd urmează a se citi Evangheliia, se aprind făclii chiar cînd luminează soarele, pentru ca în chipul luminii să se reprezinte material acea lumină despre care citim în Psaltire : «Făclie picioarelor mele este legea Ta și lumină a cărărilor mele». (Contra lui Vigilantiu, cap. 4, la Skaballanovici, vol. I, p. 188). Într-o scrisoare atribuită lui Isidor Pelusiotul se spune despre citirea Sfintei Evanghelii : «Cînd prin deschiderea cărții Evangheliei apare însuși Păstorul cel adevărat, se ridică și episcopul și scoate de pe el veșmîntul imitării (adică omoforul), ca să arate prin aceasta că însuși Domnul este de față — căpetenia păstorilor, Dumnezeu și Stăpînul». ¹⁸

Dacă ne vom călăuzi numai după metoda istorică, vom vedea în toate acestea numai fapte interesînd doar vederea și mișcarea.

În încheiere, să cităm părerile prof. preot Ilia Gumilevski : «Iisus Hristos este Dumnezeu, dar în trup. El n-a venit pe pămînt ca să violenteze procesele vieții naturale, ci ca să le ajute a se dezvolta în toată deplinătatea și ordinea lor. El transfigurează viața naturală într-o stare nouă, duhovnicească. Faptul că Creștinismul și-a însușit unele simboale ale popoarelor în mijlocul cărora el a fost propovăduit, este un fapt cu totul firesc. Cunoașterea naturală a lui Dumnezeu, comună întregii omeniri, are tendința să simbolizeze în același timp experiențele sale. Natura simbolului fiind materială, Creștinismul nu se discreditează și nu-și pierde specificul, pentru faptul că nu este original în diferitele sale simboale, chiar de ni s-ar demonstra elocvent că însăși crucea creștină a fost un talisman al antichității. Vom răspunde la acestea : omenirea dorește propria-i mîntuire, începînd să-și dea seama de adevărul divin privitor la mîntuirea prin cruce a lumii. Hristos a venit pe pămînt ca să-l spiritualizeze pe om și să-l treacă pe el — și odată cu el întregul univers, — într-o stare nouă, duhovnicească. În lumina acestui adevăr, sînt îndreptățiți acei liturghiști care spiritualizează cultul creștin, considerîndu-l drept grai al duhului de viață făcător, prin care Dumnezeu învață pe oamenii cei trăitori pe pămînt și purtători de trup neputincios. Înțelesul simbolurilor creștine este duhovnicesc.

În conștiința creștină, Evangheliia este personificată : ea reamintește atît cuvîntul care călăuzește la mîntuire, dar, mai mult, și pe Subiectul însuși al cuvîntului — Hristos Dumnezeu-Omul. Această rememorare are rolul de a ține locul lui Hristos Cel Viu, care este inaccesibil percepției în condițiile pămîntești. Noi însă, tîndem la o comuniune personală, la o vedere sensibilă a lui Hristos, față către față, să-L putem auzi în mod

16. *Către Filadelfieni*, cap. V, apud Skaballanovici, *Tolkovoi Tipikon*, vol. I, p. 60.

17. Scrierile bărbaților apostolici, *ibidem*, p. 60, obs. 1.

18. La Skaballanovici, *op. cit.*, vol. I, p. 188, obs. 2.

sensibil. Hristos a împlinit această dorință firească, lăsînd în locu-I, cuvîntul Său prin care noi pipăim cu mintea pe Hristos. Cîtă vreme sîntem în trup, noi tindem la o atingere mai reală. Or, iată care este porunca lui Iisus: să ni-L reprezetăm viu, petrecînd tot timpul împreună cu noi. «V-am spus aceste lucruri pentru ca, atunci cînd le va veni ceasul, să vă aduceți aminte de ele, că vi le-am spus» (Ioan XVI, 4).

Acest timp a venit odată cu Înălțarea Domnului. De atunci, Hristos Cel Veșnic este auzit prin Evanghelie și văzut în icoane. Faptul acesta a însuflețit pe Sfinții Părinți ai Sinodului II ecumenic, să hotărască să se dea Sfintei Evanghelii cinstire ca însuși chipului lui Hristos.

Odinioară, în locul lui Hristos cel istoric, stăruia amintirea vie a Sa. Acum, acest lucru este completat cu icoana Lui, cu Evanghelia Sa, ca unele care reprezintă în mod sensibil pe Domnul nostru Iisus Hristos. Toate acestea se petrec după aceeași lege a vieții omenești: în virtutea tendinței inerente tuturor, spre o comuniune sensibilă cu Dumnezeuirea și spre o exprimare concretă a stărilor spirituale personale. Această tendință se exprimă prin cuvînt, prin scris și, în fine, prin cartea Sfintei Evanghelii, ca printr-un monument material, ridicat în locul lui Hristos cel istoric. În același timp, adorarea plină de evlavie a lui Hristos se răsfrînge asupra reprezentărilor Sale concrete. Iată temeiul psihologic al cinstirii icoanelor, și în special al cinsitrii și venerării Sfintei Evanghelii, care de la sinoadele II și VII ecumenic a căpătat putere de lege bisericească» (prescurtare după cartea prof. prot. I. Gumilevski: *Hristianskoe bogoslujenie*).

Înceind expunerea noastră, vom spune că, dacă noi am fi început să interpretăm unilateral acțiunile sfinte din cadrul sfintelor slujbe, ignorînd sensul lor simbolic, în felul acesta, din crinii înmiresmați pe care-i alcătuiesc toate acțiunile sfinte ale slujbelor noastre bisericești, am fi făcut niște împletiri rigide, cu care, pe nesimțite, ne-am fi putut doar des-figura sufletul.

Prof. I. KOZLOV
profesor la Academia Spirituală
din Moscova
Trad. de magistrand ANATOLIE ZAREA

PĂSTORIȚII ȘI DUHOVNICUL LOR

De obicei se dedică un studiu atent, pastoral și psihologic duhovnicului, trecându-se ușor cu vederea peste păstoriții înșiși de care depind pastorația și psihologia religioasă. Or, păstoriții, din punctul lor de vedere, ridică o mulțime de probleme de care trebuie să țină seama și duhovnicul, dacă vrea să aibă succes în activitatea sa. Subiectul pastorației, credinciosul, este un factor decisiv și de intima sa cunoaștere depinde rodirea țarinei duhovnicești, înzecit și însutit.

Uneori duhovnicul aplică cu sîrguință și conștiinciozitate toate rînduielele pastorale în parohia sa, dar observă că vorbele sale sună în pustiu. Acest duhovnic socotește că dacă își face datoria mecanic, ignorînd credinciosul, este pe drumul cel bun. Atît timp însă cît el va proceda așa, roadele sale vor fi tot sărăcicioase și puține. Pe lângă știința teologică, duhovnicul trebuie să aibă și experiența vieții, să cunoască viața și să-și întoarcă toată știința sa către viață. Izolarea duhovnicului de viață este o izolare de păstoriții săi, iar pastorația ortodoxă nu a fost niciodată și nu poate fi o pastorație de la birou, desprinsă de credincioși, de țarina duhovnicească.

Așa stînd lucrurile, este de la sine înțeles că nu numai duhovnicul își are optica sa personală, formată la școală, ci și credincioșii își cîntăresc duhovnicul cu cîntare infinitesimală, de la primul pas în parohie. De impresia ce și-o fac, depinde adeseori bunul mers al duhovniciei.

E drept că prima impresie a credincioșilor despre duhovnicul lor este deosebit de complexă, că ea poate suferi modificări pe parcurs, în bine sau chiar în rău — și mai dese sînt cazurile în rău —, dar duhovnicul trebuie să fie conștient că în fața credincioșilor îi sînt urmărite, cu o deosebită atenție, toate mișcărilor, toate cuvintele. Totul are rezonanță în inimile credincioșilor. Fiind slujitorul celor sfînte, creditul moral al duhovnicului este foarte mare; citind din Sfînta Evanghelie, cuvintele lui au un deosebit preț. De aceste realități, înainte de toate, duhovnicul trebuie să fie conștient, spre a nu deziluziona pe credincioșii săi.

De aceea și este atît de greu, de complicat și imprevizibil, primul contact al duhovnicului cu păstoriții săi. Duhovnicul, tînăr sau bătrîn, pe de o parte este supus emoției clipei, știind că este cîntărit și judecat

de sute de ochi; păstoriții, pe de altă parte, sînt excesiv de receptivi, pentru că au înaintea lor, slujind la altar, pe cel care-i va păstori și le va arăta calea mîntuirii. Păstoriții știu că se dau pe mîna duhovnicului și că buna desfășurare a lucrării mîntuirii depinde nu numai de ei, ci și de duhovnic, așa că dragostea lor este totdeauna împletită cu un spirit critic. Duhovnicul are neapărată nevoie de încrederea păstoriților, pe care trebuie să o cîștige de la început. Dacă pierde mai apoi această încredere, munca sa pastorală este compromisă.

Cercetînd acum mai de aproape luarea de contact a duhovnicului cu păstoriții, prima sa întîlnire, trebuie să observăm că unii nu sînt emotivi; totul se petrece liniștit, fără mari impresii sufletești. Evenimentul pastoral trece neobservat, n-are nici o însemnătate. Alteori însă, duhovnicul, ca și credincioșii, au arderi sufletești deosebite, cuvîntul este sorbit cu sete, hrana duhovnicească este căutată. Situațiile acestea variate sînt datorite în cea mai mare parte duhovnicului, căci el va fi acela care va stăpîni sufletele păstoriților săi, căutînd să se facă iubit, înțeles, necesar.

Altcum, ce se va întîmpla într-o parohie în care noul duhovnic își indeplinește mecanic misiunea sa, fără o participare integrală? Într-un asemenea caz, se ridică un zid de răceală între duhovnic și păstoriți, care nu va putea fi doborît niciodată.

Este iarăși adevărat că în aceste luări de contact, factorul emotiv lucrează uneori intens și la duhovnic și la păstoriți, așa că nu trebuie să legăm totul de prima impresie, deși ea este cea mai durabilă. Activitatea pastorală se desfășoară în timp, iar pe parcurs, impresia primă se îmbogățește prin aluviuni noi sufletești. Alteori sărăcește, dar noi insistăm deocamdată asupra aspectelor ortodoxe favorabile.

Pentru a se întări impresia favorabilă, duhovnicul trebuie să fie cu credincioșii săi cît mai natural, arătîndu-le dragoste, bunăvoință, răbdare, interes pentru nevoile lor duhovnicești. Duhovnicul trebuie să aibă o atitudine constantă, o corectitudine fără pată și reproș, dacă se poate, din clipa primului contact cu credincioșii săi și pînă se desparte de dînșii.

În această privință să aibă mereu înainte pilda Domnului nostru Iisus Hristos, a Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți, care nu s-au dezmințit niciodată, ci au fost totdeauna egali cu ei.

Credincioșii prețuiesc un asemenea duhovnic și-i acordă toată încrederea lor, căci și-l știu devotat lor și altarului. Cuvîntul lui este ascultat; el se bucură de un deosebit credit înaintea parohiei sale, putînd influența în bine buna desfășurare a vieții lor zilnice.

Sînt însă și cazuri cînd duhovnicul nu ține seamă de credincioșii săi, îi neglijează, sau îi supără și îi jignește. Superbia greșit înțeleasă a unora care nu știu că sînt pentru popor și nu poporul pentru dînșii, avariția altora care împovărează duhovnicia cu pretenții materiale exagerate din partea credincioșilor, cum și alte defecțiuni profesionale, determină o răcire a relațiilor, o înstrăinare sau chiar — ceea ce este și mai rău — o dușmănie între păstoriți și duhovnic.

Căutînd cu atenție asemenea cazuri negative, vom observa că totdeauna este vinovat duhovnicul, deoarece credincioșii — în totalitatea lor — nu vor năpăstui niciodată pe duhovnicul cinstit și nevinovat. Urcărilor și scăderile de prestigiu se întîmplă deci pe parcursul duhovniciei. Sporul de cunoaștere se soldează astfel, fie cu aprecierea și ascultarea, fie cu dușmănia și desprinderea de duhovnic.

Viața însăși își spune cuvîntul său hotărîtor, așa că duhovnicul trebuie să țină seama de viață, să-și îndeplinească datoria conștiincios, să fie corect și să cîștige încrederea turmei sale duhovnicești. În cazul pozitiv al desfășurării continue a unei asemenea activități pastorale, avem bucuria de a vedea duhovnici iubiți de către credincioși, albiți la datoria lor și nedezmințiți de faptele lor, de viața lor.

Din cele înșirate pînă aci, putem deci constata că raporturile dintre duhovnic și păstoriți se pot rezuma la următoarele aspecte :

1. *Păstoriții pentru duhovnic.*

Intr-un asemenea caz, păstoriții își iubesc duhovnicul, iar duhovnicul corespunde așteptărilor și nevoilor lor. Sudura sufletească este perfectă : se înțeleg.

Să nu se creadă că pentru o asemenea armonioasă îndeplinire a datoriei este neapărată nevoie de daruri excepționale, suprafirești. Nu, nicidecum. Sînt binevenite atunci cînd duhovnicul adevărat le are, căci este mai bine să prisosească decît să fie lipsă, dar învățătura ortodoxă pune accent pe duhovnicul obișnuit, anonim, cu simțul datoriei și cu dragoste, pe care le poate avea fiecare.

Cînd păstoriții sînt pentru duhovnic, lucrarea lor religioasă se desfășoară normal, fără asperități sau durități. Credincioșii își iubesc și-și ascultă duhovnicul, iar acesta și-a dovedit cu prisosință viața sa pilduitoare.

2. *Păstoriții indiferenți față de duhovnic.*

De astădată, păstoriții nu se interesează de duhovnicul lor, nu-l cercetează și nu iau în seamă cuvintele lui. A contribuit la aceasta, de cele mai multe ori, individualismul duhovnicului, mîndria lui, sau jigniri repetate ale unora și ale altora dintre credincioșii săi, delăsarea de la datoria sa, sau chiar neglijarea slujbelor sfinte și a rînduielilor.

În asemenea condiții, învățătura ortodoxă îndeamnă pe duhovnic să-și mărească dragostea, să-și facă datoria, să fie conștiincios și cinstit, și mai cu seamă să-și întoarcă fața către credincioși și către viața lor, dovedind că le este necesar. Valorificarea utilității duhovnicului se face, în primă și ultimă instanță, de către credincioși.

3. *Păstoriții împotriva duhovnicului.*

De fapt, indiferența poate trece în dușmănie, cum poate trece și în prețuire și dragoste. Ca să fie păstoriții împotriva duhovnicului, trebuie să fie însă motive bine întemeiate. Și cu mîhnire, sînt încă asemenea motive și sînt încă asemenea duhovnici, care se desprind de credincioși,

merg împotriva intereselor lor duhovnicești, sau ajung la luptă și dușmănie cu ei. Consistoriile noastre duhovnicești mai au destule cazuri negative, care ne exemplifică racilele unei duhovnicii greșite, născînd vrajbă, dușmănie, certuri interminabile, uneori și brutalități, între păstoriți și duhovnic.

Cînd se ajunge la o asemenea stare de lucruri într-o parohie, cercetarea atentă a faptelor arată fel de fel de cauze: ura și mîncătoria între preoții parohiei, jignirea și bruscarea credincioșilor, zgîrcenia și lăcomia, beția, desfriul etc.

Asemenea purtări desprind pe duhovnic de la inima păstoriților săi. Aceștia își pierd încrederea lor în misiunea duhovnicului, care le devine dușman. Activitatea unui asemenea duhovnic este falimentară, iar cel care vine după dînsul întîmpină greutăți deosebite, căci trebuie să strîngă țurma risipită și învrăjbită a credincioșilor.

Iată cîteva aspecte ale raportului dintre păstoriți și duhovnic: Ele sînt deosebit de importante, căci de atitudinea ortodoxă a duhovnicului depinde și ducerea la bun sfîrșit a misiunii sale. Duhovnicul va căuta să-și îndeplinească datoriile sale în spiritul învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos, fiind conștient că de purtarea sa este strîns legată dragostea păstoriților săi.

Pr. prof. PETRU REZUȘ

BIBLIOGRAFIE

- G. Comșa, *Pastorația individuală și colectivă*, Arad, 1929.
 P. Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*, București, 1934.
 P. Vintilescu, *Spoedania și duhovnicia*, București, 1939.
 Sp. Cîdea, *Pastorația*, în revista «Mitropolia Olteniei», an. IX, nr. 7-8, iulie-august 1957, pp. 441-447.
 O. Bucevschi, *Despre duhovnicie*, în revista «Mitropolia Olteniei», an. IX, nr. 5-6, mai-iunie 1957, pp. 313-317.
 C. Sîrbu, *Duhovnicul cunoscător de suflete*, în revista «Mitropolia Olteniei», an. IX, nr. 3-4, martie-aprilie 1957, pp. 139-148.

ȘTIRI NOI DESPRE SFINTUL CALINIC DE LA CERNICA

Știrile asupra acestei sfințite figuri, egumen ales și riguros, episcop de înaltă disciplină și atenție grijulie pentru turma sa, nu sînt prea bogate. Afară de o biografie oarecum romanțată, mai veche, de altă mai nouă tipărită cu prilejul canonizării și o parte de corespondență ca Episcop la Rîmnic — ce am tipărit-o acum peste 30 de ani în urmă, — alte informațiuni nu mai avem.¹ De aceea m-am bucurat cînd în timpul din urmă am descoperit ceva din perioada vieții sale de stăreție la Cernica, și anume în rostul său de epitrop al operelor de binefacere de la Cîmpina (Prahova).

Perspectiva timpului n-a estompat figura și viața sa și nici activitatea sa umană, el fiind prea aproape de noi. Amintirea sa este încă vie pentru noi și exemplul vieții lui este pilduitor pentru sufletele plecate spre cele sfinte. Dar existența lui sfîntă, mortificările sale care-i chinuiau trupul chemînd amintirile suavului Francisc de Assizi, nu-l desprindeau de realitate. Corectitudinea vieții sale terestre era cunoscută și de aceea contemporanii l-au utilizat în operele lor de caritate și pietate, cum se va vedea din cele ce urmează aci. Anticipăm, spunînd că — din nefericire — aceste contacte îi aduceau și amărăciuni, pe care știa însă să le stăpînească.

Sîntem în anul 1825.² La 1 iulie al acestui leat, căminarul Grigore Bujoreanu, cu soția sa Marioara — care-și zice uneori și Marghioala — dau un act prin care declară că pentru odihna sufletelor lor fac la Cîmpina, — în curtea bisericii cu hramul Adormirea Maicii Precista și a marilor mucenici Gheorghe și Dimitrie, — șapte chilii, jos, cu cămăruțe, și alte cinci, sus, «unde să șază oameni sermani fără familii și parte bisericească». Ei mai dispun ca aci să se înliințeze și o școală unde să învețe copiii «de pomână»; să fie un dascăl rumînesc și altul grecesc, și fiecare să învețe cîte 30 de copii. Dacă vor veni mai mulți elevi, să-și ia plata de la părinții lor. Pentru acoperirea cheltuielilor, soții Bujor-

1. Nu uităm teza de licență, făcută la Institutul Teologic din Cluj, de Calopie Georgescu.

2. Arhivele Statului Buc., Min. Cultelor și Instrucției Publice, anul 1846. Administrative No. 1518, p. 10.

reanu dau o livadă de pruni împreună cu pământul ei, o cârciumă de la Muscel cu pământul ei, cu grădină și curte, și moșioara ce au la Corn, în drumul Brașovului. Mai dau pentru plata dascălilor și dresul chiliilor, pământul unde au făcut cârciumă la marginea Tîrgului. Peste mai puțin de doi ani după aceasta, la 20 februarie 1827, Grigore Mitropolitul, Dascălul, întărește diata Mariei Bujoreanca, fiica stolnicului Costantin Lupoianu, soția căminarului Grigorie Bujoreanu, adică donatoarea de mai sus.³ De data aceasta, dînsa alierosește partea sa de moșie din Cîmpina și Sotriile, «la biserica cea nouă ce se iaste să se facă de soțul său, la Cîmpina, cu odai împrejur, pentru primirea de streini și lăcuință de bolnavi; a fi atot pentru cele de nevoie ale hranei și căutăm ca cele de lipsă ale streinilor bolnavi ce să vor afla lăcuitori întracelea odăi, precum să va putea».

Era așadar, vorba de o bolniță de care cunoscuse suflarea romînească încă de pe vremea lui Neagoe Vodă Basarab la ctiitoria sa de la Curtea de Argeș. Era aceasta o influență bizantină.

Dar donatoarea nu uită nici chinovia care era condusă de sfîntul Calinic, Cernica. Ea dispunea: «jumătate moșiile le alierosesc la spitalul Mănăstirii Cernichi, a fi pentru hrana și celelalte trebuincioase ale părinților bolnavi, de acolo». Casa pe care o avea la București, în mahalaua Sf. Ștefan, o lăsa metoh mănăstirii Poiana Mărului, despre care dînsa va fi auzit lucruri bune. Erau acolo amintiri de la starețul Vasile care deslășurase în acele părți romîne răsăritene o activitate de pietate. Și ceea ce este mai important pentru noi, sint următoarele rînduri: «Epitropi asupra săvirșiri acestora, arînduescu pă părintele Arhimandritul Kalinic starețul Cernichi, carele după rugăciunea ce i-am făcutu, au primitu a să însărcina cu aceasta greutate (și pă dum. lui căminarul Grigore Bujoreanu prea iobitul meu soț) ... să îngrijască pentru venitul moșiilor a să da jumătate la cheltuelile ce vor urma peste anu, la ale bisericii din Cămpina trebuințe, și la lăcuitori streini și bolnavi din chiliile de acolo, și jumătate la bolnavi părinții din spitalul Cernichi».

Aceasta era situația la 20 februarie 1827, fericitul stareț luîndu-și în serios, — ca în toate, — rolul de epitrop al acestui legat.

După trecerea a 20 de ani aproape, Sfîntul Calinic este sezisat prin Departamentul Credinței, că pitarul Ioan Plopeanu, din Cîmpina, reclama dreptul său de a fi epitrop la legatul soților Bujoreanu. De aci înainte încep supărările sfîntului stareț. El știe însă ce să răspundă, pe temeiul curatului său suflet și clarității uimitoare de mînte ce se constată din întîmpinările ce face preopinților săi. Iată-le:

I.

Cinstitului Departament al Credinții.⁴

Cu cinste priimind supt iscălitul adresul Cinst. Departament cu nr. 1587 din 26 ale trecutului April însoțit cu reclamația D. pitarului

3. Idem, ibidem, p. 9.

4. Idem, ibidem, p. 6.

Ioan Plopeanu din Cimpina, și atingătu de pretențiile ce face de la noi, și luind în băgare de seamă ale lor cuprinderi, cu cinste să răspunde. Că răposatul serdar Radul Plopeanu tatăl jăluitoareului încă din leat 837 me-au încredințat mie acele înscrisuri de afieromă ale scoalelor ot Cimpina, a îngriji eu pentru dinsele, (precum sintem îndatorăți și de către răposatii dăniași cu îngrijirea venitului moșiei pentru căutarea bisericilor de acolo) pă temeiol carora am și urmat, după priimirea hîr-tiilor de la răposatul serdar cu a lor îngrijire, atit în viața răposatului diastimă de 7 ani, cit au mai trăit după aceea, precum și după moarte-i pînă acum alți 2 ani, în curs de 9 ani. Și dacă răposatul tatăl jăluitoareului nu me-ar fi încredințat mie aceasta îngrijire a scoalelor, negreșit că nici o dată nu m-ar fi putut îngădui pă mine în curs de 7 ani, cit au mai trăit, cu această îngrijire pînă ce ș-au dat opștescul slirșit.

Cinstit Departament, aceste afierosiri ale răposatului cămînar Grigorie Bojoreanu și soția sa sint ale școalelor, dela care eu nu am nici un enteres, ci mă allu numai un simplu îngrijitor și chivernisitor puți-nului lor venit, pre care, prin urmare, il întrebuițez întra școalelor tre-buintă. Și deși au rămas din uitare cea adeverința a părintelui iconom Elisei de primirea înscrisurilor dela răposatul, dar d-lui pitarului nu-i poate fi de nici un ajutor la pretenția sa, dacă nu avea osebit înscris dela taică-său. Iar dacă va avea dlui vreo înscrisă împuternicire dela răposatul tatăl său prin care să.l orînduească pă d.lui anume de epitrop și îngrijitor venitului acelor școale (potrivit coprinderii afieromilor) să.l dea de fața, și eu nu mă voi împotrivi, căci pravila glăsuește că tot cel ce cere este dator ca să-și dobîndească cererea .

1846 Al cinstitului Departament

Mai 8 Zmerit

No. 23 Kalinic arh. Cernic. ⁵

Plopeanu nu se dă bătut, rezistă, cerind de la stareț copie de pe hîr-tiile de danie, pe care acesta le trimite prin iconomul mînăstirii, Elisei. El nu avea nimic de ascuns.

Cinstitului Departamentului Credinții ⁶

Cu cinste priimindu-să porunca acelui C. Departament cu Nr. 1958 în pricina ce face D. pitar Ioan Plopeanu, după poruncă să trimite acelui C. Departament în copii hirtile cerute prin iconomul aceștii mînăstiri Elisei. Iar de curgerea acestii pricini am arătat mai pre larg în răspunsul nostru cu No. 23 dela 8 ale trecutului Mai, ce s-au dat la întiea poruncă cu No. 1587.

846 Al C. Departament

Iunie 8 Zmerit

No. 28 Kalinic arhim. Cernichi.

5. Sfîntul a iscălit toată viața cu acel K.

6. Idem, ibidem, p. 8.

La Departamentul Credinței era cineva, puțin interesat, care se su-punea tuturor înjoncțiunilor pitarului I. Plopeanu. Sfântul Calinic este invitat să vie să dea informații personal, verbale. Dînsul nu se derobează nici de la această pretenție și dă următorul răspuns lămuritor :

C. Departament al Credinții⁷

Cinstita poruncă cu No. 2424 aceluia cinstit departament cu zmerenie s-au priimit, și după poruncă gata ași fi fost a veni, dar fiindcă mă aflu cam neputincios nu putui a veni. Trimisei pă părintele Ilisei iconomul al aceștii monastiri, ca de să va putea sevîrși trebuința bine, iar de nu va mai fi adăstare două, trei zile. Și vrînd Dumnezeu a-mi fi mai bine voi veni însumi, pentru care nu lipsămi a face cunoscut.

Anul 1847

Kalinic arhim. Cernicăi

luna Iulie 8

Nr. 50

Paralel, activitatea se desfășura normal la așezămintele Bujorenilor, la Cîmpina, cum se constată din următoarele mărturii ale dascălilor. Ele au dublu interes și prin arătarea programei «didactice», pe care o îndeplineau ei cu elevii. De reținut că printre aceștia apar și două fete.

*Catalog pentru ciți copii să află în școala Sfintei Troițe lăsat de raposați cititori.*⁸

Șase Psaltiriști sînt care învață numai la Psaltire.

Zece băeți care învață numai la foite scrise de mîna.

patru băeți care învață la buchi, tot scrise de mîna, ca și ceilalți.

Două fete care învață numai sosoteală și scrisoare.

Doi băeți care învață numai la socoteala și scrisu după caligrafie.

Un băeat care învață la catihizmu.

Aștia sînt toți baeți din școala sfintei Troițe.

33 de băeți sînt toată suma.

Și eu dascalu Alecu Popescu ce mă numesc învățător de copii sim-briia mea îmi este și cu cîntarea la biserica lei șase sute, adecă șase sute tocmai.

600

1847

Iolie 4

Popa Stan cu simbrie lei 200 pă an

Paracliser 200 idem

Pe contrapagină

Un han în Cîmpina ce sa arenduește

O cîrciumă la Brosteni(?)

O livede de pruni

A patra parte din mosiea Cîmpina ce să arenduește pa an la 14.000, dar să gășește mușterii și pînă la 16.000 lei.

7. Idem, ibidem, p. 5.

8. Idem, ibidem, p. 22.

II

1847 Iulie 4°

Insemnare de citi copii să allă la învățătura, în școala Bisericii din Han, ce mă numesc eu Ioan Popesc învățător de copii și cîntăreț la Biserica. Simbria îmi este lei 500 sute și scutit de ale proprietăți. Imi sint toți copii treizeci și șase, 9 învața la Psaltire și scrisoare de reformă.

19 învață la Ceasloave scrisoare și socoteală.

4 învață la Catihism.

4 învață la Ioițe scrise de mîna.

Cîntăreț în dreapta Costache cu leafa lei 500 pã an.

Preotul Stoica) cu leafa de lei 150

— Ion) pã an fiecare

Șicanele însă nu se terminaseră. La 13 septembrie 1847, Sfintul Calinic trebui să răspundă la cererea făcută de interesați, prin Departamentul Credinței, ca să dea socoteli de «luari și dări». Starețul răspunde cum și-a înțeles rolul său de episcop, arătînd și înfăptuirile sale de la Cîmpina. Dînsul arată cum a făcut amîndouă bisericile în Cîmpina, cu chilia, cu preoți și cîntăreți. De asemenea și două școli cu 30 copii, în care se învață dreapta credință. Și acestea nu pentru vreo frică de judecată omenească, «ci pentru frica lui Dumnezeu». Dar, să-l lăsăm pe el însuși să se justifice. Iată ce spune:

C. Departament al Credinții¹⁰

Porunca acelu C. Departament cu No. 3150 scrisă dela două ale lui Sectembrie, cu zmerenie s-au priimit la doasprezece ale curgătoarei luni, și cele scrise am văzut, că mi să cere socoteli de luări și de dări, atît după diata răposatului căminar Grigoșe Bojoreanu, cît și după diata răposatei căminăreasa Maria Bojoreanca.

Zmerit răspundem, că noi după acelea diate, nu ne-am cunoscut supuși la socoteli, fiindcă nu sintem episcopi vremelnicește, ci ca niște moștenitori lăsați, atît noi, cît și urmașii noștri, și nici că ni s-a încredințat cu vre-o catagrafie avutul răposatului.

De acea nici că am ținut catastif de luat și de dat, și că noi nu am fi adus la îndeplinirea diatelor răposatilor. Noi știm cu toată silința ne-am silit de am îndeplinit îndatoririle cele puse asupra-ne. Am făcut amîndouă bisericile în Cîmpina cu toată podoaba lor, cu chilia împrejur și să allă în bună stare cu preoți, cîntăreți. Doă școale cu cite treizeci copii, în care învață dreapta credință, cinstirea de Dumnezeu, a citi și a scri, iar nu niscaeva dogme strine, care acestea sint în ființa astăzi.

Pentru care noi ne silim a le păzi în bună stare, nu pentru vre o frica a judecării omenești, ci pentru frica lui Dumnezeu dreptului judecător și pentru mîntuirea sufletelor noastre și pentru vecinica pomenire a răposatilor citori.

9. Idem, ibidem, p. 23.

10. Idem, ibidem, p. 72

Iar că jaluesc rudele asupra-ne de ne urmare, dumnealor au mai făcut cercări prin judecăți, dela care ș-au luat cuviinciosul răspuns.

Kalinic arhim Cernic.

Anul 1847

Sept. 13

No. 22

Dar Departamentul insista ca sfințitul episcop să țină catastife. Și fiindcă dînsul știa mai bine decît oricine cuvintele Scripturii, că : «cu cel îndărătnic te vei îndărătnici», răspunde Departamentului, mereu incitat din afară, că va ține catastif «de la începutul anului nou».

C. Departament al Credinții ¹¹

Porunca cu No. 3475 din 19 ale încetatei luni, la 2 ale acestii luni cu zmerenie s-au priimit, și am văzut cele poruncite.

Noi după cum am mai zis, nu ne-am cunoscut îndatorați de răposatu căminar Grigorie Bojoreanu, ca să ținem socoteli de dat și de luat. De aceea n-am ținut catastif.

Iar acum fiind că ni s-a poruncește de C. Departament vom ținea catastif de luare și de dare de la începutul anului nou.

Kalinic arhim Cernic.

Anul 1847

Oct. 3

No. 27

Preopinentul Plopeanu părea învins, dacă nu convins. Tot lui se datorește probabil, o altă acțiune pornită de astă dată de un urmaș din familia Bujoreanu, de către serdarul Mihalache Bujoreanu.

Kalinic arhimandritul dă la octombrie 1847 un amplu răspuns clar, edificator, iar la urmă, cu o mîhnire reținută, cere jeluitorului să se adreseze justiției. Este aci expunerea completă a acestei donațiuni, care — cum se vede — a pricinuit tulburare sufletului serafic al sfintului. Iată ce citim aci :

C. Departament al Credinții ¹²

Porunca cu No. 3805 scrisă din 11 ale curgătoarei luni la 19 tot ale acestii cu zmerenie s-a primit, și am văzut cele poruncite. Noi după cum am arătat C. Departament că răposatul căminar Grigorie Bojoreanu nu ne îndatorează prin diata ca să ținem socoteli de luat și de dat, nici ca să dam vreo socoteală la nimeni și nici că a rămas vre o stare însemnată, iar bani nici de cum, numai niște case în mahalaoa Sfînt Ștefan și un loc de casă în Podu Caliți și niște case vechi în Cîmpina și niște scule care acestea toate s-a vîndut, și cu banii ce s-a luat pã dînsule s-a făcut biserica din nou în Cîmpina, în Han, după cum raposatul m-a îndatorat,

11. Idem, ibidem, p. 74.

12. Idem, ibidem, p. 76.

cu toate cele trebuincioase, cu vesmintării, cărți, sfinte vase și alte lucruri trebuincioase bisericii, cu chiliile împrejur, clopotniță, plătind și legăturile pământului după coprinderea diatei. Iar banii ce lasă răposatul prin a sa diată a să scoate de pe la unii alții și a să mai da legăturile nu s-a putut scoate, fiind pricini vechi, încurcate, la care trebuiesc sume de bani de a să cheltui prin judecați. Și la cutremurul ce s-a întâmplat la leat 1839 Ghenarie 11 a căzut turla aceștii biserici și chiliile din prejur și le-am făcut iarăș la loc. Rămînînd acum numai o sforicică de moșie de trei sute stînjeni la Tărtășești și patru zeci stînjeni de pămînt lingă Cîmpina, cumpărați de răposatul căminar și s-a făcut venit școli dela Han, și nici că are această sforicică de moșie Tărtășești vre un venit deosebit, avînd numai patru clăcași pământului și vreo cîțiva pomi pruni, meri, care nu fac poame în toți anii, ci la cîte cinci șase ani, și nu mai niște fîn să face pământul moșioară, care întrebuițăm la vitele monastirii, iar nu l vîndem. De aceea nici nu s-a dat cu arendu la nimeni, ca să se poată cunoaște ce venit poate prinde, și nici socoteli n-am avut pămîntului ce să ținem, ne mai fiind alt acaret ca venit de cît această sforicică de moșie, care nu crez să-i fie venit, pămîntului cît noi cheltuim la biserică. Pentru care cu zmerenie este rugat C. Departament ca să bine voească a face cunoscut toate acestea D. șărdarului Mihalache Bujorean, adică jeluitorului, ca să nu ne mai supere, fiindcă noi nu putem să-i dăm nici un fel de socoteli, ne avînd pămîntului ce și nici că răposatul căminar nu ne îndatorează a da socoteli.

Iar D-lui șărdar Mihalache de socotește că are vre un drept, ca șătrice diata răposatului căminar, avem stăpînire rînduită dela Dumnezeu : sînt judecători, cum vor găsi cu cale pravilnicește ieu nu mă împotrivesc, pentru care cu zmerenie nu lipsăm a face cunoscut C. Departament.

Kalinic arhim Cern.

Anul 1847

Octombrie

No. 32.

Urmau trei ani de liniște, pînă în 1850, cînd sfîntul trebuia să ridice treptele scaunului episcopal de la Rîmnic.

În acest an de gloriificare a fericitului stareț, în cursul lunii aprilie, cînd era încă egumen, i se înaintează o cerere de la același Departament al Credinței, pentru niște hîrtii ale șărdarului Radu Ploeanu. Acestea erau cerute de pitarul Iordache Ploeanu, care credem că este același de care ne-am ocupat mai sus. De data aceasta, Sf. Calinic cere hotărît Departamentului să încunoștințeze pe susnumitul : «să nu mai facă nici un fel de suparare întraceasta, cu cereri netemeinice». Era, indirect, un afront și «Cinstului Departament».

Justificarea o făcea în chipul următor :

Clui Departament al Credinții¹³

Cu cinste primindu-să adresul Departamentului cu No. 2363 din 10 Apr. s-au primit la 22 tot ale următorului Apr., cu alaturare copie după reclamația Dlui pitarului Iordache Ploeanu din Cîmpina, scriindu-mi-să a îndestula cererea numitului. La care cu cinste răspundem Cinst. Departament, că mănăstirea pentru acele hârtii, ce le cere Dlui dela noi, s-au desfăcut cu raposatul sărdar Radul Ploeanu părintele Dlui, încă dela leat 1838 Apr. și rău zmacină pe mănăstire cu asemenea cereri netemeinice, numai pă temeiul unei adeverință a iconomului, ce s-au uitat a să lua de la răposat, cind să afla în vieață. Pentru care plecat rog pe C. Departament a da în cunoștința numitului ca să nu mai facă nici un fel de supărare întracasta, cu cereri netemeinice. Și după datorie nu lipsim a înștiința Cinstitului Departament.

Kalinic arhim Cern.

Anul 1850
luna Apr. 28
No. 14.

Totuși, lucrurile nu s-au terminat aci! Alecu Bujoreanu, nepotul testatorului, reclama Eforiei școalelor a merge mai departe, în fața justiției. «Și contestația urmată din parte-mi este numai pentru cuvîntul a se îndeplini dispozițiile testamentale și a se dirija aceasta epitropie potrivit luminatului ofis No.1368 din anul 1850» declară el mios într-o suplică către Ministerul Cultelor, la 14 iunie 1856.¹⁴ Aceasta numai cu cîteva luni înainte de pronunțarea «Curții aplicative civilă secția 5 din Valahia mare», care la 17 octombrie 1856 hotărăște ca «orice îndatorire să vede pusă asupra Părintelui Calinicu să treacă asupra Sf. mănăstur Cernica ca una ce este epitroapa averii răposatului Grigorie Bujoreanu».¹⁵

Aci se termină conflictul.

Așa se răsplătește bunătatea unui sfînt. Această împrejurare este o pagină tristă din existența alesei făpturi a lui Dumnezeu care a fost Calinic, starețul Cernicăi neîntrecut, și alesului Episcop al Rîmnicului, Noului Severin.

Din durerile sfinților, amestecate fără voie, în nimicniciile omenești

T. C. BULAT

13. Idem, *ibidem*, p. 81.

14. Idem, *ibidem*, p. 90.

15. Idem, *ibidem*, p. 117.

I. P. S. MITROPOLIT NIKOLAE KRUTIȚKI DESPRE LUCRAREA SFINȚILOR ÎNGERI

Marele predicator al timpurilor noastre, care este I. P. S. Mitropolit Nicolae al Krutiței și Kolomnei, în una din cele mai frumoase predici ale sale, tradusă în dulce grai românesc, plin de aroma vechiului nostru stil omiletic, de Părintele profesor Nicolae M. Popescu,¹ analizează în lumina învățăturilor biblice, evanghelice și patristice, temeiurile credinței creștine în sfinții îngeri și lucrarea lor în viața credincioșilor.

Constituind o lume nevăzută pentru ochii noștri trupești, spune I.P.S. Ierarh al Krutiței, din istoria Bisericii noastre știm prin cuvintele lui Dumnezeu chiar că locuința sfinților îngeri este în lumea suprapămîntească și că ei trăiesc și pe pămînt, în preajma noastră. Atunci cînd Bunul Dumnezeu a vrut să vestească oamenilor voia Sa, El a făcut din îngeri crainici ai adevărilor Sale. Din cuvintele sfințelor evanghelii știm că îngerii s-au arătat omului atît la începutul cît și la sfîrșitul lucrării pămîntești a Domnului Nostru Iisus Hristos și viața Sa în lume a fost presărată de angeloferii, fie pentru a executa voia Sa, fie pentru a lupta cu spiritele căzute, care întretin răul și durerea, generată de păcatele omenești.

«... De atunci au trecut multe veacuri. Ne adunăm la rugăciune în Sfintele noastre lăcașuri ortodoxe. Ascultăm cum cîntă în ele Sfînta Biserică: «Acum puterile cerești, împreună cu noi, nevăzut slujesc». Iar în altă cîntare, Biserica grăiește: «Ca pe Împăratul tuturor să-L primim, pe Cel înconjurat în chip nevăzut de cetele îngeresti».

«Ce ne spun cuvintele acestor rugăciuni? Ele cuprind credința Sfîntei Biserici că îngerii, în chip nevăzut, sînt de față împreună cu noi la sfintele noastre slujbe și iau parte la rugăciunile noastre. Înconjurînd, după cum ne învață cuvîntul dumnezeiesc, ziua și noaptea, ceresul tron al Domnului, și preamărînd în cîntări pe Dumnezeu, ei bat din aripi, în chip nevăzut și neauzit de noi, și lîngă altarele pămîntești ale bisericilor noastre. Mulțime de sfinți înconjoară Sfîntul Potir, cînd preotul

1. Nicolae al Krutiței și Kolomnei, *Cuvîntări Bisericești*, trad. de Pr. Nicolae M. Popescu, vol. II, p. 40-48.

se arată cu el în Ușile Împărătești, de vreme ce în acest Potir se află însuși Domnul, cu Dumnezeuiescui Său Trup și cu Singele Său cel dătător de viață. Ei sînt de față în lăcașurile dumnezeiești, în timpul slujbei noastre, nu numai pentru preamărirea Domnului, ci ca să ne ajute în slabele noastre rugăciuni și — întărind în noi duhul rugăciunii — să ne poarte cererile și suspinele la tronul lui Dumnezeu...».

«...Îngerii au vestit, așa dar, oamenilor Nașterea lui Hristos Mîntuitorul și învierea Lui. Îngerii ne povățuiesc pe calea mîntuirii noastre veșnice. Îngerii vor rămîne cu noi în veci nesfîrșiți, dacă vom fi vrednici de legături veșnice cu Dumnezeu. Aducîndu-ne aminte de toate acestea, să ascultăm în inima noastră credincioasă glasul sfinților îngeri ai lui Dumnezeu, pe care ei îl îndreaptă spre noi: greșitele noastre suflete să le pregătim pentru veșnicie. Spre această veșnicie ne cheamă și întreaga noastră slintă credință...».

«... Să rugăm pe apărătorii noștri cerești, pe păzitorii vieții noastre, pe sfinții îngeri, să ne întărească pe această cale. Căci nimic nu este mai îngrozitor decît pierderea veșnică a sufletului».

Ca profund teolog, I. P. S. Nicolae analizează cu o pătrundere subtilă latura eshatologică a lucrării sfinților îngeri, atunci cînd arată rolul pe care ei îl vor avea în ziua înfricoșatei judecări, rol pe care îl dezlăuie Mîntuitorul Insuși, atunci cînd spune: «Cînd va veni Fiul Omului întru mărirea Sa și toți sfinții îngeri cu El, atunci ședea-va în jețul slavei Sale» (Mt. XXV, 31). Legînd acest pasaj de altele, tot din Evanghelia de la Matei, cum sînt: «Trimite-va Fiul Omului pe îngerii Săi și vor culege dintru împărăția Lui toate smintelile și pe cei ce fac fărădelegea», (XIII, 41) «Lăsați să crească împreună și griul și neghina, pînă la seceriș și la vremea secerișului voi zice secerătorilor: Pliviți întii neghina și legați-o în snopi ca s-o ardem, iar griul îl stringeți în jitnița mea», (XIII, 43), «Atunci cei drepți vor străluci ca soarele întru împărăția Tatălui lor» (XIII, 43), el subliniază puternic principiile învățaturii noastre despre îngeri. Îngerii ajută pe om și conlucrează cu el în opera de mîntuire, petru care Dumnezeu i-a dat viață, și slujesc acestei mîntuirii. Cînd Mîntuitorul spune: «Așa va fi la sfîrșitul veacului: ieși-vor îngerii și despărți-vor pe cei răi din mijlocul celor drepți și-i vor arunca în inima focului; acolo va fi plîngerea și scrișnirea dinților» (Matei XIV, 49), arată că «Îngerii deschid înaintea omului ușile fericitei împărății cerești», ei îl ajută «pentru lucrarea mîntuirii sufletului nostru cel fără de moarte».

Psalmistul, în neîntrecutul său avînt poetic, înțelegînd că faptele rele ale omului mînie pe Dumnezeu, psalmodiază: «Întru mînia lui Dumnezeu s-a ridicat și pară de foc de la fața Lui, cărbuni aprinși de la El. Și a plecat cerurile și L-a pogorit și negură sub picioarele Lui. Și s-a suit pe heruvimi și a zburat; zburat-a pe aripile vîntului».

Văzînd lumina cea de seară, credincioșii cîntă către apusul soarelui vieții lor: «Sub acoperămîntul dumnezeiescilor tale aripi, păzește-ne pe noi, cei ce cu credință alergăm, Mihaile, dumnezeiască minte, și ne acoperă în toată viața și în ceasul morții ne fii ajutor milostiv, nouă tuturor».

Concepția teologului și ierarhului rus este ferm axată pe concepția dogmatică a celor mai competenți teologi, de la Sfinții Părinți, la scriitorii bisericești moderni.

După Toma din Aquino îngerii nu sînt corporali, nici materiali, și n-au o formă. Ingerii întrec pe oameni în număr și perfecțiune, diferă de om ca specie și ca rang și nu pot fi corupți. Ei pot lua un corp aerian, dar nu exercită funcțiunile vieții. Așa, spre exemplu, nu mănîncă astfel cum a făcut Domnul Hristos după Înviere. Ei nu pot fi în mai multe locuri în același timp. Ei nu au simțurile omenești, ci au o cunoaștere înăscută, intuitivă. Ingerii cunosc mai mult decît oamenii din ființa lui Dumnezeu, dar nici ei nu au o cunoaștere perfectă. Ei mai posedă și o cunoaștere imperfectă a unor evenimente viitoare. Posedă o voință liberă, înclinată mereu spre bine și sînt agitați de pasiuni. Ei au fost creați și se găsesc continuu într-o stare de fericire permanentă și neschimbătoare.

Duhurile necurate au căzut prin invidie și mîndrie, căci au dorit să se asemene și să se măsoare cu Dumnezeu. Căderea lor a avut loc mult mai tîrziu, după creație, și numai datorită voinței lor libere. Aceste spirite rele, vor fi și ele judecate la judecata de apoi. Nu se poate ști care va fi soarta lor, spune Sf. Maxim Mărturisitorul (Filocalia, III, pag. 44) : «În sfîrșit, ce vor păți în ziua înfricoșată a judecării, numai Dreptul Judecător o știe, care va da fiecăruia răsplata cea dreaptă după vrednicie și va împărți după măsura răutății felul osindei, hotărînd cu dreptate soarta cuvenită fiecăruia pentru veacurile nesfîrșite, potrivit cu judecățile lui cele bune».

În Simbolul credinței noastre, noi mărturisim credința în îngeri, atunci cînd spunem : «Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pămîntului, văzutele tuturor și *nevăzutele*».

Temeiul credinței noastre este și credința în îngerii lui Dumnezeu, care îi slujesc Lui, pentru mîntuirea noastră, așa cum spune cel de al 112-lea răspuns al *Învățăturii noastre de Credință Creștină Ortodoxă*. Noi ne ferim de cutezanța mîndriei în care au căzut duhurile și vrem să fim modești, buni, blînzi și curați cu inima și să ne aducem aminte că fiecare creștin e pus sub paza unui înger bun, căci Mîntuitorul însuși ne spune : «Căutați să nu defăimați pe unul dintr-acești mai mici ; că zic vouă : că îngerii lor din ceruri pururea văd fața Tatălui Meu, care este în ceruri» (Matei XVIII, 10).

Sfînta noastră Biserică prăznuiește în mai multe sărbători pe locuitorii cei tainici ai cerului, lumea cea bună, nevăzută, cetele îngerești și pe mai marii lor, sfinții Mihail și Gavriil. Existența reală a acestor puteri cerești fără de trupuri ne-a dezvăluit-o Dumnezeu, în cărțile Sfîntei Scripturi, în scrierile Sfinților, Părinți ai Bisericii, în aparițiile, angelofaniile, pe care le-au avut Sf. Apostoli, sfinții, martirii și binecredincioșii care au căpătat har înaintea lui Dumnezeu.

Una din aceste sfînte mărturii a credinței noastre în existența îngerilor, este aceea pe care o aflăm în cartea facerii : «Și plecă Iacob în calea sa și îngerii lui Dumnezeu îl întîmpinară. Și Iacob îndată ce-i văzu, zise : Aceasta este ceata lui Dumnezeu» (II, 1-2). În altă parte, tot în

cartea Facerii, Moise ne vorbește de o altă vedenie ce a avut-o în vis patriarhul Iacob, când a plecat cu turmele sale din Barșeba și s-a dus în ținutul Harah: «Și ajungînd la un loc, rămase acolo peste noapte, că soarele apusese. Și luînd o piatră o puse căpătii și se culcă. Și el avu un vis: Se făcea că o scară se întindea de la pămînt, al cărui capăt ajungea pînă la cer și iată îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe dînsa. Și iată Iehova sta deasupra scării și zise: Eu sînt Domnul Dumnezeuul lui Avraam, părintele tău și Dumnezeuul lui Isaac; pămîntul pe care tî dormi țî-l voi da ție și seminției tale». Cînd Iacob s-a deșteptat, înfricoșat a cugetat, zicîndu-și: «Cit de înfricoșat este locul acesta. Aceasta nu este alta decît casa lui Dumnezeu, da, aceasta este poarta cerului!» (Fac. XXVIII, 10-17).

Dar temeiori și mai puternice în existența și ajutorul neprețuit pe care omul îl are de la îngeri pe calea mîntuirii, noi creștinii îl avem din evenimentele legate de Nașterea și Viața Mîntuitorului Iisus Hristos, povestite de Sfintele Evanghelii. De aceea, Sfînta noastră Biserică se roagă lui Dumnezeu în ecteniile repetate în timpul slintelor slujbe: «Inger de pace, credincios îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre, de Ia Domnul să cerem!». În marea cîntare heruvimă de la Sfînta Liturghie, pe care corurile, strănile și credincioșii o înalță de veacuri în scumpele noastre melodii, iar preoții și diaconii o murmură în sfîntul aitar, mărturisim cinstirea slinților îngeri și tainica lor slujbă dumnezeiască, atunci cînd spunem: «Noi, care pe Heruvimi cu taină închipuim și făcătoarei de viață Treimi întreit slîntă cîntare aducem, toată grija cea lumească, acum să o lepădăm. Ca pe Împăratul tuturor să primim, pe cel înconjurat în chip nevăzut de cetele îngerești. Aliluia, aliluia, aliluia». La stihoavnă cîntăm de asemenea: «Puterile îngerești sînt înaintea scaunului Tău, rugîndu-se pentru neamul omenesc. Penru ale lor rugăciuni, surpă întăritarea neamurilor, dăruind pace tuturor credincioșilor».

Pe Sfîntii Mihail și Gavriil îi sărbătorim și cinstim îndeosebi, căci «mai marele îngerilor este Mihail, dar se preamărește după vrednicie împreună cu dînsul mai luminat, Gavriil, tainuitorul Darului și vestitorul Fecioarei cel cinstit, sfîntul cel fără de trup, mai înainte lucrurile vestind celor ce strigă: «Popoare prea înălțați pe Hristos în veci».

Îngerii sînt ceata cea mai apropiată de noi oamenii, dintre ei fac parte și îngerii noștri păzitori. Nouă sînt cetele de care ne pomenesc Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, epistolele Sfîntilor și scrierile părinților Bisericii. Ei sînt «dănțuitorii dănțuirii cerești, care înconjoară scaunul slavei și împrejurul lui Dumnezeu pururea se întorc, îngerii Il laudă și-L înalță, întru toți vecii.

În luptele cu stricătorii de credință din primele veacuri și de mai țîrziu, sfîntii Mihail și Gavriil erau pavază și scut de apărare și lor le cîntau dreptcredincioșii: «potoliți viforele patimilor și alinați împreună cu acelea toate smintelile credinței, sfîntilor și mai marilor slujitori ai Treimii, cei ce sînteți în chipul focului. În altă cîntare se arată că îngerii vor sta de față la înfricoșata judecată viitoare «cum că înfricoșată va

să fie venirea judecății Tale, arătată făcînd-o Daniil, mai înainte a grăit : «că scaunele s-au pus și Cel vechi de zile a șezut și mii de îngeri a adus, care stau înainte cu frică și cu glasuri fără tăcere strigau Treimii întru toți vecii». Tot lor, celor doi slinți îngeri, le cîntăm în tropar. «Mai marilor ai oștilor cerești, rugămu-vă pe voi, noi nevrედnicii ca, cu rugăciunile voastre să ne acoperiți pe noi cu acoperămîntul aripilor slavei voasre cei netrupești, păzindu-ne pe noi cei ce cădem cu de-adinsul și strigăm: Mîntuți-ne din nevoi, ca niște mai mari preste cetele puterilor celor de sus.»

Ei cîntau, cu glas neîncetat, Ființei lui Dumnezeu, întreita cîntare : «Sfînt, Sfînt, Sfînt», așa cum spune Arsenie, alcătuitorul de imnuri : «Scaunul cel fără materie înconjurînd, ființa înțelegătoare, dumnezeiești, fără trupuri, întreită cîntare lui Dumnezeu îndreptătorului, cu buze de văpaie cîntați : Sfînte Dumnezeule, Părinte cel fără de început ; Sfînte Tare, Fiule cela ce ești împreună fără de început ; Sfînte fără de moarte Duhule cel împreună de o ființă, cel împreună cu Tatăl și cu Fiul preaslăvit».

Sfîntul Mihail este «văzătorul, tăinuitorul și slujitorul dumnezeieștii vărsări de lumină. El este. El este «mai mare cetelor și apărător și îngerilor îndreptător». El se adapă din lumina cea neapusă și necuprînsă de minte omenească a Dumnezeirii și este povățuitorul îngerilor, apărătorul popoarelor creștine, după cum a fost apărătorul și călăuzitorul nevăzut al poporului lui Izrail, pînă la venirea Mîntuitorului, căci spune părințele și scriitorul bisericesc Dionisie Pseudo-Areopagitul, în lucrarea lui de străluminată înțelepciune *Ierarhia Cerească* : «Providența cea una, a Celui Prea Înalt, a încredințat pe toți credincioșii, pentru mîntuirea lor, călăuzii îngerilor respectivi, care să-i conducă spre cele de sus ; dar numai Izrail, în deosebire de toți ceilalți s-a convertit la lumina și cunoștința adevăratului Stăpîn.²

Sfînta noastră Biserică mai proslăvește una din marile minuni făcute de Sfîntul Mihail, în primele secole ale istoriei sale și, întru amintirea minunii săvîrșite în orașul Colosse, în Frigia, nu departe de Laodiceea, din Asia Mică. Locuitorilor acestei cetăți adresase Sfîntul Apostol Pavel epistola sa către Coloseni, prin ucenicul său Epafras, căci comunitatea începuse a prinde unele învățături rătăcite, printre care și una cu privire la îngeri. Comunitatea și-a îndreptat rătăcirile și cu timpul a devenit puternică, deși crunt încercată pe vremea persecuțiilor. Aci se zidise o frumoasă biserică în cinstea Sfîntului Mihail. Multe minuni se săvîrșeau în această biserică, care stîrnise pizna păgînilor din cetatea Colosse. Clevetirile și pîrile n-au stăvilit năvala credincioșilor așa că ura crescuse mai cu seamă împotriva preotului Arhip, slujitorul sfîntului lăcaș. Acesta era un bătrîn plin de vrednicie și din copilărie dusesese o viață fără de păcat, mîncînd o dată pe săptămînia legume și puțină piine. Pe patul său de piatră, acoperit cu sac zdrențuit, era o pernă umplută cu spini. Mulți păgîni, văzînd viața acestui curat slujitor, au fost convertiți de propovă-

2. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia Cerească*, trad. de Pr. Cicerone Iordăchescu, pg. 40-41.

duirea lui și au venit la Domnul. Dușmanii credinței au încercat în multe rânduri să-l omoare pe preotul Arhip, prin diferite vicieșuguri, dar n-au reușit, căci Sfântul Arhanghel îl ocrotea și îi era veșnic întru ajutor, oricât de mare ar fi fost înversunarea nelegiuțiilor acelora.

Sfântul Gavriil, al cărui nume înseamnă «puterea lui Dumnezeu», este vestitorul tainei întrupării Mântuitorului nostru, pe larg povestită de Sfântul Evanghelist Luca (I, 26-38). El a fost ales de Dumnezeu pentru a vesti Mariei că fecioară fiind, va naște pe Fiul lui Dumnezeu, care se face om. Tot Gavriil a apărut profetului Daniil, de mai multe ori, când era în robia regelui Darius al Persiei și al Babilonului. Profetul descrie-viziunea în care i s-a arătat Gavriil astfel: «Mă aflam pe malul fluviului celui mare, anume Tigrul. Ridicat-am ochii mei și am văzut și iaca un om îmbrăcat într-un veșmînt de in, și coapsele lui încinse cu aur curat de Ufaz; corpul său ca crisolitul, fața sa ca privirea fulgerului, ochii săi ca făclii de foc, brațele sale și picioarele sale ca arma lucitoare și sunetul cuvintelor sale ca vuietul unei mulțimi» (10, 4-6). Tot Gavriil a vestit și preotului Zaharia, pe când slujea în templu, că soția sa Elisabeta îi va naște fiu, care va fi Ioan Înaintemergătorul (Luca I, 11-20). El a slujit așa dar la iconomia tainei întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu din început pînă la sfîrșit.

În cartea Tobie a Sîntei Scripturi se vorbește de un al treilea înger, Rafail, din numărul celor șapte, care redă vederea bătrînului pios Tobie, spunîndu-i: «Cînd te rugai cu lacrimi și îngropai morții poporului tău, (în cetatea Ninive din Asiria, pe Tigru, morții se ardeau), cînd uitîndu-ți de mîncare ascundeai morții în casa ta ziua și îi îngropai noaptea, eu am înfățișat Domnului rugăciunea ta. Pentru că ai bineplăcut lui Dumnezeu, El te-a încercat. Acum Domnul m-a trimis să te tîmăduiesc și să gonesc pe diavol din Sara, femeia fiului tău (căreia îi murise pe rînd șapte bărbați, îndată ce se apropiau de ea). Eu sînt îngerul Rafael, unul din cei șapte, care stăm în preajma Domnului» (12, 12-15). Numele lui Rafail, înseamnă «leac dumnezeiesc» și acesta este purtătorul rugăciunii bolnavilor și suferinșilor.

Ațita tot putem ști, din descoperirea făcută de Dumnezeu, filcutorilor marilor taine scrise în sîntele noastre cărți. Începătorul cunoștinței de Dumnezeu, Mihail cel mai înainte stătător, stînd înaintea scaunului, cu ceilalți fără de trupuri îngeri, începătorii, scaune, domnii serafimii cei cu cîte șase aripi și heruvimii cei cu ochi mulți, sînt vasele înțelepciunii, puterii și dumnezeieștii stăpîniri.

Din primele veacuri Biserica afirmă existența îngerilor și arăta că slujba lor este îndeplinirea voinței lui Dumnezeu în scopul de a ajuta pe oameni să se mîntuiască.

Sf. Justin Martirul și Filozoful scria, în veacul al II-lea, că îngerii au în seama lor pe credincioși. Răul a apărut în lume după ce unii îngeri n-au ascultat de poruncile lui Dumnezeu și au dat naștere la demoni, prin păcătuire. Acești demoni au supus neamul omenesc în puterea lor și au sădit în el tot felul de slăbiciuni.

Atenagora precizează că îngerii exercită numai o parte din providența lui Dumnezeu asupra celor poruncite de El. Un fulger, numit Satan, în ebrește «acuzatorul!» s-a opus lui Dumnezeu și tot binelui care ieșise de la El. Demonii ațîță și puterile oamenilor.

Sf. Vasile cel Mare spune, într-o frumoasă imagine, că Lucifer a păcătuit prin invidie și mindrie. Bisericile și credincioșii își au îngerii lor păzitori, pe care păcatele oamenilor îi îndepărtează, asemeni fumului care împrășteie albinele și mirosurilor grele care gonesc porumbeii.

Tertulian, un alt părinte al Bisericii, spune că îngerii supun căsătoriile binecuvîntării lui Dumnezeu. Ca și îngerii, spiritele rele sînt pretutindeni și oamenii nu-i pot percepe cu simțurile obișnuite.

Sfinții Ieronim și Ambrozie arată că îngerii au fost creați înaintea lumii materiale. Ei arată și împărțirea lor în ranguri și cete, iar Eusebiu lămurește că dacă pe Dumnezeu îl adorăm, pe îngeri îi cinștim ca și pe martirii credinței.

Fericitul Augustin scrie că îngerii slujesc lui Hristos, care este Capul dumnezeesc nevăzut al Trupului tainic al Bisericii, dar ei ajută și pe oameni, care sînt membrele acestui Trup tainic, aici pe pămînt. Ei urcă și coboară, de la Capul Bisericii din ceruri, la membrii acesteia, de pe pămînt. Satan a căzut la începutul existenței, iar îngerii buni au văzut pe Cuvîntul, atunci cînd au fost creați. Îngerii căzuți îndeamnă pe oameni la păcat, ei se ocupă cu ghicitoriile, cu magia, dar puterea lor este limitată. Dumnezeu îi întrebuițează ca să pedepsească pe cel păcătos și slab de fire, sau de înger, cum se zice în popor; tot prin el pedepsește și pe cel bun, care cade și el în unele greșeli. Îngerul cel bun ne anunță voia lui Dumnezeu, îi duce rugăciunile noastre, ne iubeste și pururea mijlocește la Dumnezeu pentru noi.

De la sinodul de la Calcedon, pînă la Sf. Ioan Damaschin, în veacul al IX-lea, cultul îngerilor s-a dezvoltat în Biserică și s-a lămurit doctrina credinței în îngeri.

Cultul îngerilor era deci în practica Bisericii încă din primele veacuri, iar Constantin cel Mare a ridicat și o biserică, în apropiere de Constantinopol, închinată sfîntului Mihail. Sărbătoarea aceasta a fost trecută în calendar încă din secolul IX. La al doilea sinod ecumenic de la Niceea, din 787, s-a stabilit cultul îngerilor ca un cult generalizat pe întreaga Biserică.

M. BADIUȚEANU

DIMBOVICIOARA, VECHI AFLUENT AL DÎMBOVIȚEI LA POALELE DEALULUI MITROPOLIEI

Dacă cu timpul a dispărut afluentul din slinga Dîmboviței, București-oara, numită și Batiștea, — care izvora din lacul Icoana, unde astăzi este parcul cu același nume — nu este de mirare că aceeași soartă a avut-o și afluentul din dreapta, Dîmbovicioara, a cărei denumire obișnuită era «Gîrlița», după cum și Dîmboviței i se spunea în genere «Gîrla».

Denumirea Gîrliței, cu frumosul diminutiv Dîmbovicioara, o găsim repetată într-un act de vânzare a unui «loc dă moștenire», în anul 1834, al fostului ministru al Dreptății, Iordache Golescu, act contrasemnat de toți frații Golești,¹ și care are începutul următor :

«Printr'acest înscris adeverez că vînd un loc dă moștenire în orașul Bucureștilor, lîngă podul Galicilor, pã marginea apei Dîmboviței, și a dîmbovicioarei, ce se numește mahalaoa Golescului, din tracest loc lăsînd drumul dîmbovicioarei slobod, ce merge la dîmboviță, după hotărîrea gospod, lat de trei stînjeni, din fața podului pînã la dîmboviță pã lîngã ulucile caselor rãposatului vornicului fôtache Știrbei...»²

Autoritatea de care se bucura în trecutul neamului nostru frații Golești, — dintre care unii locuiau în mahalaua ce le purta numele : «Mahalaoa Golescului», nu poate lãsa nici o îndoialã, nici asupra numelui gîrliței Dîmbovicioara, nici asupra existenței ei ca afluent al Dîmboviței cu un curs bine precizat, mai ales cã «drumul Dîmbovicioarei» a fost o realitate pînã în zilele noastre, fiindcã ne-a rãmas un crîmpei cu denumirea de «Fundătura gîrliții» (1935), nu departe de biserica Sf. Ilie-Rahova.

Cursul acestui afluent este indicat exact numai în «Planul Bkurestului», ridicat și publicat în anul 1852 de maior Rudolf Artur Borroczyn.³ Izvorul lui era la punctul scris în plan : «Baschka», situat la poalele Dealului Spirii, dincolo de biserica Albã-Postãvari, apoi trecea pe la

1. Actul original se aflã în arhiva bisericii Sf. Ilie-Rahova.

2. Vornicul Fôtache Știrbei este ctitorul acestei biserici.

3. Biblioteca Academiei R.P.R. — D. 22/1935, Colecția N. Docan.

mînăstirea Antim, de unde primea apă din «lacul Antimului»,⁴ și ajungînd la intersecția străzilor Emigratului cu Sfinții Apostoli, o traversa pe cea din urmă, spre str. Orfeu, apropiindu-se de Dîmbovița, al cărei curs — neregulat pe atunci — făcea un cot mare, pînă aproape în str. Artei, în dosul Curții Judecătorești, adică Palatul Justiției de azi.

Pentru o mai bună orientare a cititorului, trebuie reținut faptul că pe atunci Dîmbovița curgea printre bisericile Sfinții Apostoli și Sf. Spiridon-Vechi ocolind și palatul și grădina Brîncoveanu, locul unde se găsește începută clădirea zisă a Senatului, pe temeliiile căreia se vor ridica mărețe clădiri, cea din mijloc avînd în planul de construcție 17 etaje.

Dîmbovicioara făcea și ea un cot spre sud, în fața acestui cot mare al Dîmboviței și traversînd podul calicilor (actuala calea Rahovei), pornea aproape paralel cu actuala str. Bibescu-Vodă, la oarecare distanță de altarul bisericii Sf. Ilie-Rahova, mergînd la poalele dealului Sîntei Mitropolii, de unde se îndrepta spre răsărit și se unea cu Dîmbovița dincoace de podul Șerban Vodă.

Dîmbovița, prin cotul cel mare menționat mai sus, trecea în timpul revărsărilor ei dese și umfla albia Dîmbovicioarei așa de mult, încît aceasta apărea — pe ultima porțiune — ca un braț al Dîmboviței, fapt care a făcut pe vechii cartografi străini să o înscrie astfel în planurile lor.

Așa, de ex. în anul 1770, în planul orașului București, alcătuit de ofițeri topografi ruși, — a cărui copie se găsește în Muzeul de istorie a orașului București,⁵ Dîmbovicioara apare ca un braț mai subțire al Dîmboviței :

Tot așa Franz Iosif Sulzer,⁶ la anul 1781, schițează în același loc, două brațe *egale* ale Dîmboviței, închizînd la mijloc cunoscutul «prund», care a purtat pe vremuri diferite numiri : «Mahalaoa Livedea Gospod», care era o prelungire a Curții (domnești) vechi peste riul Dîmbovița ; «Mahalaoa Doamna Bălașa din Prunt», sau, simplu «Mahalaoa Prundului», care cuprindea în sinul său încă o biserică de piatră : «Sf. Nicolae din Prund», dărîmată în anul 1899.

Cartograful Franz Purcel,⁷ locotement în armata austriacă venită în Capitala țării în campania din 1788-1791, indică Dîmbovicioara în planul său ca și cum ar curge dinspre Mitropolie, în cotul susmenționat al Dîmboviței, dîndu-i deci un curs invers și nenatural ; iar Ferdinand Ernst,⁸ avînd aceeași calitate în armata austriacă, și în același timp (1791), face din Dîmbovicioara o apă ce are legătură tot numai cu cotul cel mare al Dîmboviței, însă cu debit de apă mai bogat spre partea de jos, unde simte nevoia să deseneze podul boltit de trecere a ei, în dreptul aleiei Mitropoliei.

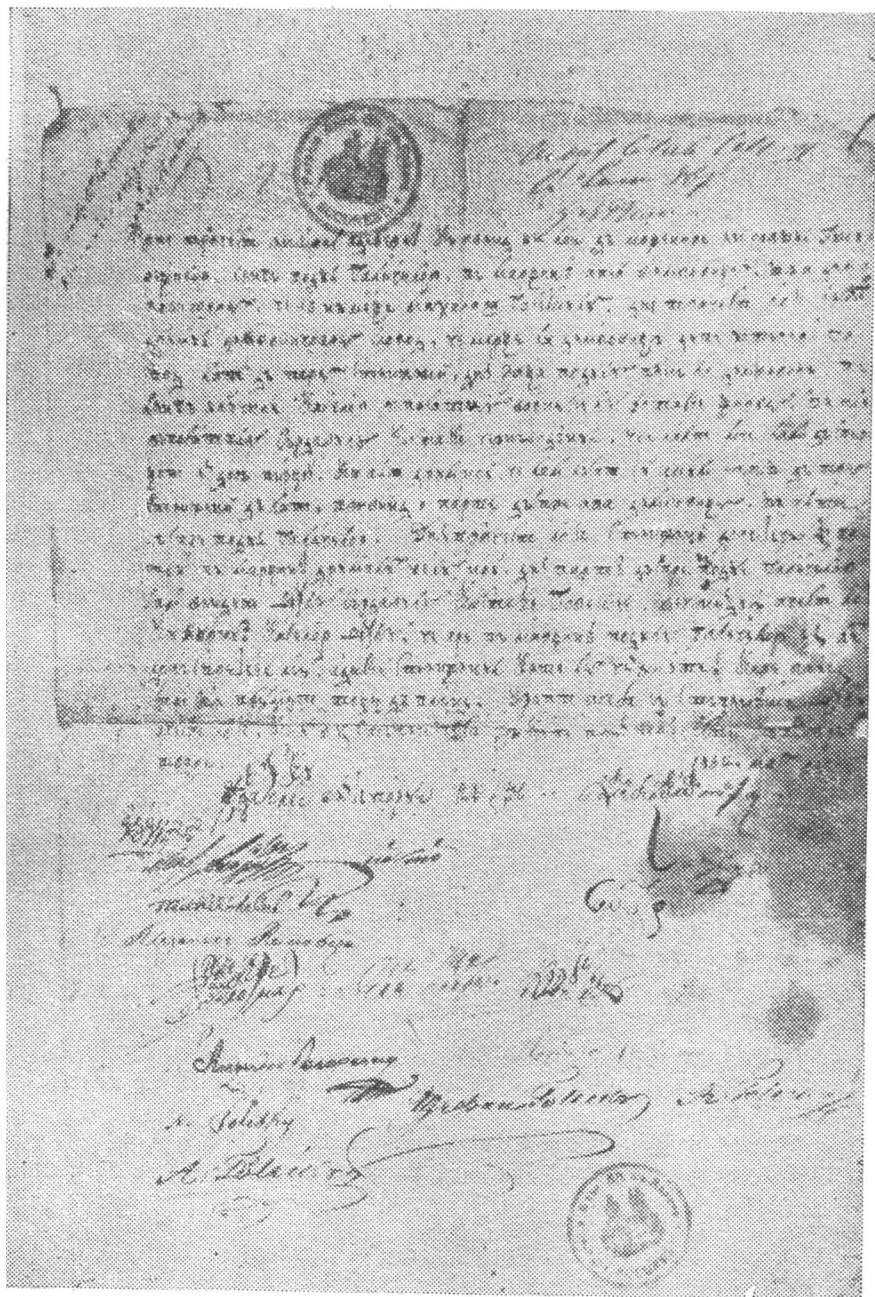
4. Act de vînzare a unui loc «moștenesc», semnat de Iancu Bălcescu, 1835.

5. Planul original se găsește în Arhiva istorică militară din Moscova (nota Muzeului de istorie a orașului București).

6. Biblioteca Academiei R.P.R., nr. inv. 1255 — DXXXVIII.3.

7. Ibidem, D. 33/1950 N. Docan S. 92.

8. Ibidem, cota H. S. 91.

Actul de vânzare contrasemnat de frații Golești

Din cauza scăderii debitului de apă, atît de la izvor, cît și din «lacul Antimului», — azi dispărut —, pînă la cotul Dîmboviței, din care primea apă numai în timpul revărsărilor, Dîmbovicioara a ajuns să fie menționată prin actele Sfatului orășenesc ca un «șanț», numai pentru scurgerea apelor din ploi.

Asemenea «șanțuri», pe care autoritatea comunală avea datoria să le îngrijească, se astupau din timp în timp: ...«din ploile ce au fost zilele trecute, au venit mulțimea de apă pe această scursură și neau înecat curțile caselor, și sau umplut pivnițele încît la unele din case poate să să dărapene și zidurile...». ⁹

Și din cuprinsul reclamației adresată de Elisabeta văduva, «Cinstiului Sfat orășenesc», se poate vedea ce pericole prezentau «șanțurile» negrijite, prin anul 1840: «Prin multe jalbe am arătat Cinstiului Sfat, că șanțu ce este pîn curtea mea, pentru scursoarea apelor podului caliții, stă nedăstupat, din care ne pricinuește înecăciune, putoare, iar mai virtos că, cad copii pîntrînsul, și poate să se întîmple vreo primejdie, de aceea mă rog și printraceasta, a se face punere la cale spre a să dăstupa, a să ghizdui și a să acoperi căci întralt chip nu voi mai îngădui această robire pîn curtea mea, și voi fi silită a mă arăta cu jelbi către măriea sa Vodă». ¹⁰

Așa se petreceau lucrurile cu «șanțurile» din Capitala țării, pe vremea cînd Dîmbovița nu era adîncită.

O descriere a Dîmbovicioarei o găsim într-un raport al «cinovnicului Costi», făcut către Cinstitul Sfat, în același an 1840: «Girlița ce merge prin ulița Kaliți și pe supt poalele Sf. Mitropolii ese în Dîmboviță să vede astupată, și aceasta din pricină că să aruncă de necurătenie întrînsa de către proprietatea d'alătura ei și alți, și încă alocurea surpate malurile ei, acum și strîmbată din fireasca ei linie, Și pentrucă această girliță urmează a se afla tot-dauna în ceruta curătenie, pentru a să putea scurge apele la vreme de trebuință pentru care este înlîințată. Plecat fac cunoscut Cinstiului Sfat ca să facă cuviincioasa punere la cale întru cea curătenie și regularisire». ¹¹

În anul următor, 1841, Sfatul orășenesc trimite «arhitectonului orașului», Feiser, în copie, «otnoșenia cinstitei Agii ¹² cu nr. 3022 pentru proasta stare a bolții dupeste girliță din dreptul porții caselor D(umnea-lui) Marelui Logofăt Iorgu Bibescu,... ca văzînd a ei cuprindere», îndată să meargă la fața locului și cercetînd starea acelei bolți, să arate Sfatului

9. Arhivele Statului, Fondul Primăriei nr. 669 din an. 1835 sept. 4.

10. Arhivele Statului, Fond Municipiu București nr. 867/1840 (fila 552). Ghizduirea și acoperirea numai în parte a «șanțurilor» se făcea cu «tălpoae de stejar» și «grinzi de tufan» (fila 523).

11. Arhivele Statului, Fond. Primăria orașului București nr. 868/1840, nr. 48 «Dela (dosarul) regularisirii Girliții».

12. Adresa Miliției Capitalei privind podul bollit despre care s-a amintit la descrierea planului lui Ferdinand Ernst.

deslușit «ce este trebuință a să face la dinsa pentru temeinica ei îmbunătățire». ¹³

Însăși Sfînta Mitropolie a cerut în anul 1847, — anul în care Capitala a ars în mare parte, — ca Cînsitul Sfat să ia măsuri de îmbunătățirea cursului gîrliței, iar arhitectul orașului, de origină german, raportează următoarele, într-un stil destul de greoi :

«Acea cerere la care C. Sfat nu poate face vreo îndestulare fără a cunoaște raportul ce eczistează în truceia ce o aliniează cu alte părți la care să raportează ea ,adică că apele ce să scurg din scoborișul mitropolii să varsă pînă în zioa de astăzi în gîrlița ce trece pe lîngă palatul de lăcuință al mării sale Vodă, dar fiind că acest gîrliță vătămătoare sîntăți în formează o haznea de înneacăciunea mahalali, și nu slujește nici cum pentru scurgerea apelor dela antim distinația ce i s'au fost dată dintîiaș dată, ori din greșală sau din necunoștința alocalităților, astăzi adevăratul folos al ei nu este decît aprimi apele mitropolii, care adunîndusă acolo stau încă baltă de atîtea ani pricinuind putoare de ne suferită.

Judecînd dar că această gîrliță este cutotul nefolositoare pentru scurgerea apelor dela Antim și că împiedică pe cele ce să scurg din Dealu mitropolii, sîntem de părere de a o desființa cu totul din punctul unde trece pîn ultița calliții pînă în locul unde se varsă în Dîmbovița, și ori să facă pe dinsa o uliță așternută cu piatră spre scurgerea apelor mitropolii sau să derăfeze chiar apele sale prin ulița ce să va lăsa pe locul D(umnea)lui Crețulescu cesau cumpărat de C. Sfat spre podul depeste apa Dîmboviții pe lîngă hanul manuc...» ¹⁴

Așadar, în anul 1847, arhitectul orașului propunea desființarea cursului inferior al Dîmbovicioarei și transformarea într-o «uliță așternută cu piatră» !

Și astfel s-a ajuns ca în zilele noastre să vedem clădite și case pe cursul ei !

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU
Biserica Sf. Ilie-Rahova

13. Arhivele Statului, Fond Primăria orașului București, nr. 935/1841 (nr. 19), «Dela (dosarul) regularisirii Gîrliții».

14. Arhivele Statului, Fond Primăria orașului București, anul 1847, nr. 1528 (în creion).

«Hanul manuc» există și astăzi, fostul Hotel Dacia, pe str. 30 Decembrie.

BISERICA CURȚII DOMNEȘTI DIN TIRGOVIȘTE

Pentru cine vizitează astăzi Tirgoviștea, locul cel mai atrăgător îl constituie fosta curte domnească. Se pot vedea aici ruinele vechiului palat — odinioară reședință a unor glorioși voievozi — turnul Chindiei, din vârful căruia privirile cuprind o încântătoare priveliște asupra orașului și împrejurimilor, și biserica domnească.

Aici s-a plămădit, în vremile de mult apuse, o parte din zbuciumata istorie a Țării Românești. De aceea acest loc «e scump românilor, ca un monument care le vorbește de timpurile lor de glorie și mărire». ¹

Și totuși, «această elocventă ruină» ² ascunde încă multe taine, din care unele vor rămâne pentru totdeauna necunoscute.

Însăși povestea acestor relicve ne este în mare parte necunoscută. Lipsa unor informații cît de sumare, a fost principala cauză a faptului că pînă acum, cu toată importanța lor, nu li s-a închinat nici o lucrare specială. Datele zidirii palatului și a turnului Chindiei sînt cu totul ipotetice, iar aceea a fondării bisericii domnești a stîrnit discuții între specialiști, deși știrile privitoare la ea sînt ceva mai bogate și mai precise.

Tirgoviștea, avînd o poziție prielnică negoțului, se dezvoltase mult către finele secolului XIV. Prosperitatea sa economică l-a determinat pe Mircea cel Bătrîn să fixeze aici scaunul domnesc, părăsind Argeșul, mai izolat.

Probabil, el a zidit și primul palat domnesc în noua capitală, construcție de proporții modeste, totuși mai impunătoare decît cele de la Curtea de Argeș.

Cum în evul mediu, Biserica era o instituție foarte puternică, prima grijă a domnitorului era să construiască alături de palat și un paraclis, unde să asculte Liturghia împreună cu curtea sa. Care va fi fost prima biserică a curții domnești din Tirgoviște, nu putem ști precis. În urmă cu un sfert de veac, cercetătorul Virgil Drăghiceanu a descoperit în imediata vecinătate a zidului de nord al palatului, și la baza laturii răsări-

1. N. Bălcescu, *Istoria Romînilor sub Mihai Vodă Viteazul*, în editura «Cartea Romînească», ed. IV, p. 110.

2. *Ibidem*.

tene a turnului Chindiei, temeliiile unei biserici. Singura mențiune documentară despre această biserică, — pînă acum 25 de ani cu totul necunoscută —, o avem într-un manuscris latin, aflat la Biblioteca Botyaneum din Alba Iulia: «În partea apuseană, — se spune în act —, se vede un turn înalt, unde erau închisorile, și lingă el, îndată un paraclis (capelă) mic, unde principele cu sexul femenin cercetau sfînta slujbă la vreme potrivită pentru ele». ³ Deși documentul citat vorbește de cele două edificii, — capela și turnul Chindia la oalltă —, credem că biserica este mai veche. Către această concluzie ne conduce nivelul ei, mult sub nivelul actual al solului și chiar sub nivelul bazei turnului. Forma bisericii, în special mărimea absidei principale, ne îndeamnă s-o datăm către finele secolului XIV. Temeliile ei, foarte bine conservate, arată un edificiu de proporții reduse. Biserica avea forma de cruce, absida principală ocupînd aproape jumătate din lungimea totală a construcției. Naosul era cuprins între cele două abside laterale, de unde, printr-o trecere deschisă în perețele de sud al naosului, se intra în pronaosul foarte mic.

Planul bisericii amintește pe cel de la Cozia și Vodița, fapt care pledează pentru datarea ei în secolul XIV.

Spre mijlocul secolului XV, poate că această biserică era deja ruinată. Cu timpul, temeliiile ei vor fi acoperite cu pămîntul scos de la lucrări ulterioare, executate în incinta curții domnești.

Ajunghînd în starea de a nu mai servi nevoile curții din cauza stricăciunilor, cronica spune că Vladislav II (1447-1456) zidește «biserica domnească din Tîrgoviște». ⁴

Noua construcție se clădea ceva mai departe de palat, spre răsărit, pe terasa ce se înalță deasupra văii Ialomiței. Este actuala biserică Sf. Vineri, pe care Drăghiceanu o socotește cea mai veche din oraș. ⁵ Pînă la începutul secolului trecut, ea a purtat numele de: «biserica domnească cea mică». ⁶

Biserica Sf. Vineri este deci a doua biserică a curții domnești din Tîrgoviște și va servi acestui scop pînă la zidirea actualei biserici. Suferind unele renovări, ea se păstrează pînă astăzi și este cuprinsă între zidurile fostei cetăți.

Ctitorii. Părerile istoricilor și arhitecților oscilează între Petru Cercel și Matei Basarab. Pentru cel din urmă pledează în special unele detalii arhitectonice. Totuși, adevăratul ctitor este Petru Cercel. Pisaniile păstrate, deși mult mai noi, pe el îl menționează drept ctitor: «Această sfîntă și dumnezească biserică a curții domnești din Tîrgoviște — spune pisa-

3. Mînăstirea din Tîrgoviște a Sfîntului Francisc, cel însemnat cu sfintele semne. Copiat de la un călugăr din Cîmpulung, de către Părintele Cosma Funtok — 1835 (traducerea textului latin aflată la muzeul din Tîrgoviște, p. 11).

4. *Istoria Țării Romînești*, ed. G. Ioanid, București 1859, p. 4.

5. V. Drăghiceanu, *Călăuza monumentelor istorice din jud. Dimbovița*, Tîrgoviște 1907, p. 9. La data cînd făcea această afirmație, nu descoperise monumentul descris mai sus.

6. *Ibidem*.

nia lui Constantin Brîncoveanu — din temelia ei făcută este de Petru Voievod Cercel». ⁷

Cronica țării, de asemenea, arată că : «Petru Vodă Cercel sin Patrașcu Vodă, au venit domn de la poartă, intrînd în București aug. 29 leat 7092 și au făcut biserica ce este în cetatea Tîrgoviște». ⁸

Arhidiaconul Paul de Alep, descriînd biserica, cu prilejul vizitei făcută la Tîrgoviște, spune la un moment dat : «partea principală a bisericii e mare și cu aparență de a fi din vechime». ⁹

El vizita Tîrgoviștea pe vremea lui Matei Basarab ; ori, biserica nu putea să aibă aspectul de vechime, dacă ar fi fost construită de acest voievod.

Cronica țării dă lista tuturor bisericilor și mînaștirilor zidite din temelii de Matei Basarab, sînt în total 20 de locașuri, dar între ele nu figurează biserica domnească din Tîrgoviște. O omisiune nu poate fi admisă, deoarece lista se încheie cu mențiunea : «și s-au îndemnat Matei Vodă de au făcut cetatea din Tîrgoviște de iznoavă leat 7152 (1644).» Nu putem admite că ei n-ar fi însemnat un fapt alît de important ca zidirea unei biserici de așa proporții.

Rămîne deci, neîndoelnică cîtoriva lui Petru Cercel. Acest înzestrat principe, care obține domnia cu sprijinul regelui Franței, Henric III,—după mai mulți ani de ședere în capitala ultimului Valois, imitîndu-l în obiceiul de a purta cercei, — hotărînd să scuture jugul otoman, părăsește Bucureștii și se așează la Tîrgoviște, cu gînd să facă din ea o capitală vrednică de numele său, asemănătoare cu orașele văzute de el în apus.

Fericite timpuri pentru Tîrgoviște ! Meșteri vestiți, care îl urmaseră pe Petru în domnescul alai către moștenirea părintească, venind din apusul ce trăise din plin marea revoluție culturală a Renașterii, îi înfrumusețează reședința, zidindu-i aici o serie de noi edificii : pe resturile vechiului castel al străbunilor, au înălțat un palat nou, cu încăperi frumoase și mărețe, stîrnind admirația tuturor vizitatorilor, Călătorul francez Iacob Bayenus îl găsea «mic, dar măreț și magnific».

Distrus de mai multe ori, și de aproape două secole ruinat, greu ne putem face o idee de înfățișarea acestui palat. Toate descrierile păstrate pînă acum, sînt sumare și-l privesc în ansamblu. Una singură — se pare inedită — cuprinsă în acel manuscris al călugărilor franciscani, menționat mai sus, dă unele amănunte arhitecturale exterioare. Datele fiind culese «de pe mai multe documente originale cu antichități», merită toată atenția. Palatul este astfel prezentat : «Reședința principilor ocupă centrul. Este o clădire mare și costisitoare. Pe din jos, în întreaga clădire se află pivniți foarte bune, iar pe dinafară, pe o scară dublă se face urcarea la balcon aproape regesc, susținut de coloane foarte mari, artistic sculp-

7. Pisania interioară deasupra ușii tindei.

8. *Istoria Țării Românești*, ed. citată, p. 46.

9. Emilia Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romine*, București, 1900, p. 85.

tate din cîte o singură piatră ; întreg palatul a fost pardosit cu table de marmură». ¹⁰

Alături de palat, spre sud, a fost ridicată biserica mare de piatră. Ea deservea în primul rînd nevoile palatului ; de aici și denumirea de biserică domnească, adică a principilor, care stă acolo de față pînă astăzi, și «slujba dumnezească totdeauna acolo este ascultată». ¹¹

Gustul pentru fast și mărire al ctitorului se vede și în edificarea acestui lăcaș, înălțat pentru prăznuirea «Adormirii stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare». ¹²

Noua construcție întrecea prin proporții și măreție pe cele anterioare.

Dar, abia terminase construcțiile de aici, și zelosul principe este nevoit să părăsească țara, fiind mazilit. O soartă vitregă l-a lipsit de posibilitatea de a-și găsi odihnă veșnică în frumoasa-i ctitorie. Trupul său avea să piară în unda sărată a Bosforului.

Nu peste mult, gîndurile lui de emancipare a țării urmau să fie temporar realizate de fratele său, Mihai Viteazul. Acțiunea era dificilă și dușmanul foarte puternic. După Călugăreni, Mihai s-a retras spre munte, așteptînd ajutor de la principele Transilvaniei. Turcii au ocupat atunci Bucureștii, apoi Tîrgoviștea, pe care o fortifică. Peste cîteva luni însă, Mihai, cu ajutorul de la Sigismund Bathory și de la Răzvan Vodă, domnul Moldovei, pornește ofensiva antiotomană. Primul obiectiv a fost despresurarea Tîrgoviștei, unde inamicul se întărise, în speranța unei îndelungi stăpîniri.

În timpul ocupației turcești și a asediului oștilor creștine, biserica domnească a suferit stricăciuni. În peretele nordic, pînă astăzi se allă înfiptă o ghiulea, după tradiție rămasă din timpul bombardării cetății, de artileria oștilor creștine venite să despresoare orașul ocupat de păgîni.

Deși biserica era relativ nouă, construită numai cu circa 12-13 ani înainte, stricăciunile puteau fi atît de serioase, încît domnul, în 1598, depuse jurămîntul de credință către împăratul Austriei, sus la mînăstirea Dealului. ¹³

Și pisania lui Brîncoveanu, de la finele secolului XVII, arată că, în special vremile «mai vîrtos cele răsmirinoase, rău o au stricat».

Dacă solii unui împărat nu puteau fi primiți într-un lăcaș ce necesita serioase reparații, biserica era folosită pentru nevoile curții. Poate aici s-au făcut rugăciunile cu urări de biruință ale lui Radu Șerban, înainte de campania contra lui Moise Szekely «și cînd fu la purcesul lui din Tîrgoviște, strînse preoții bisericilor de făcură bdenii și slujbe dumnezești și-l blagosloviră toți rugînd pe dumnezeu să-l poarte în această cale cu sănătate și biruință asupra vrăjmașilor». ¹⁴

Biruința a obținut-o voevodul și ruga de mulțumire va fi făcut-o tot în această biserică a palatului.

10. *Minăstirea din Tîrgoviște*, p. 10.

11. *Idem*, p. 10.

12. *Pisania*.

13. Cristache Georgescu, *Malei Basarab*, București, «Universul», 1937, p. 52.

14. *Istoria Țării Românești*, p. 72.

Dar în semn de răzbunare față de înfrîngerea suferită de Moise Szekely, — spune un raport venețian din 13 septembrie 1603, — un căpitan din oastea ardeleană, făcîndu-se turc, a năvălit în Țara Romînească, trecînd Dunărea cu 200 călăreți, și ajungînd pînă la Tîrgoviște, metropola țării, a devastat palatul domnesc.¹⁵

E de la sine înțeles că de jaful păgînilor nu a fost cruțată nici biserica curții.

Peste cîțiva ani, o nouă nenorocire se abate asupra Tîrgoviștei. Spre sfîrșitul anului 1610, Gabriel Bathory, craiul Ardealului, fără veste atacă Țara Romînească, cu gînd să-l prindă pe Radu Șerban. Oștile sale au făcut atunci cumplite jafuri și distrugeri, bisericile și mînaștirile fiind între primele obiective vizate de jefuitori, pentru odoarele lor. Tîrgoviștea, unde s-a fixat pentru o vreme prințul ardelean, a suferit mult acum.

«Iată Bator Gabor, — spune cronica țării, — s-au tăbărit la scaunul Tîrgoviștei, sezînd aice în țară trei luni, dînd voie ostașilor de au prădat toată țara și toate mînaștirile, cît n-au mai rămas nimica în țară, nici altă dată au mai fost aicea în țară răutate și jaf ca acela».¹⁶

Este normal că principala biserică a orașului nu putea să fie ocolită de prădăciunile oștilor craiului.

Sub domniile următoare, tulburate de puternicile răscoale antigrecești, Tîrgoviștea a cunoscut noi jafuri și distrugeri. Prinși de evenimente și sub povara obligațiunilor față de Poarta Otomană, în plină ofensivă contra Austriei și Poloniei, succesorii lui Radu Șerban nu vor fi avut răgazul necesar să repare stricăciunile de la biserica curții.

Ruina va fi înaintat, continuînd opera de distrugere a frumosului edificiu.

În 1632, domnitor al țării ajunge Matei Basarab, bătrîn boier de țară, priceput gospodar, mare ctitor și renovator de sîinte lăcașuri.

În lunga lui domnie, a reparat numeroase mînaștiri și biserici, construind altele din temelii. Am arătat mai sus motivele pentru care nu-l socotim pe el întîiul ctitor al bisericii. Deși nu găsim nici o mențiune din care să reiasă că el ar fi reparat chiar biserica, este mai mult ca sigur că lui i se datorește prima restaurare substanțială a edificiului.

Fiixîndu-și în Tîrgoviște reședința, domnul, puternic atașat de acest oraș, se va îngriji în mod special de înfrumusețarea și întărirea lui.

El a refăcut zidurile cetății, a reparat stricăciunile palatului, odată cu care a renovat și biserica, care va fi aleasă ca grozniță a familiei sale.

Afirmăm aceasta, sprijiniți pe faptul că în timpul său, biserica era din nou în plină strălucire. Toți călătorii străini în trecere prin țara noastră, menționează alături de palat, biserica mare de piatră. O descriere detaliată ne-a lăsat călugărul sirian Paul de Alep, care însoțea într-o călătorie prin Țările Romîne pe patriarhul Antiohiei, Macarie.

Reședința domnească de la Tîrgoviște este descrisă astfel: «Curtea beului muntenesc e mare și înconjurată de un zid de piatră. La o parte

15. Andrei Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, vol. III, București 1934, p. 167.

16. *Istoria Țării Romînești*, p. 74.

curge riul. Înăuntru e o prea frumoasă biserică, de mari dimensiuni, în care te sui pe trepte. Ea cuprinde trei diviziuni. Partea exterioară e o arcadă, ce formează naartica de afară ; apoi intri pe o a doua ușă în al doilea apartament, unde sînt mormintele beilor ; în fine intri pe o a treia ușă în partea principală a bisericii, care e mare și cu aparență de a fi din vechime : cupolele ei sînt înalte și e prevăzută cu locuri sau strane de jur împrejur... Tronul beilului în biserică e înalt și poleit cu aur. Din dosul lui sînt scări, ce conduc la un loc secret, unde stă doamna, însoțită de dame învălate. De aici e o trecătoare la camera de consiliu a beilului și încă alte multe suiri și pogoriri și au punctul lor de plecare tot de aici». ¹⁷

Călătorii sirieni au vizitat Tîrgoviștea în ultimul an de domnie a lui Matei Basarab. Descrierea arhidiaconului dă o serie de detalii existente și azi.

Se vorbește de acel coridor care lega altădată biserica de palat. Nu știm dacă el a fost construit de Petru Cercel sau de Matei Basarab. Cert este că în vremea acestui ultim voievod se afla și îndeplinea rolul de paserelă între palat și biserică. De existența lui se vorbește de altfel și în însemnările călugărului franciscan : «numai coridorul prin care treceau principii din palat la biserică a fost dărîmat». ¹⁸

Deși coridorul nu mai există acum, locul său se vede foarte bine, mai ales din balconul bisericii.

E posibil ca Matei Basarab, renovînd biserica, să o fi mărit, făcîndu-i unele adaosuri. Mențiunea lui Paul de Alep că partea principală avea aparență de vechime, în timp ce pridvorul cu arcadă nu i-ar fi făcut aceeași impresie, ne poate duce la ipoteza că el ar fi zidit partea anterioară a bisericii.

Oricum, strălucirea locașului în timpul său, ceremoniile și slujbele ce se oficiau zilnic în biserică, alegerea edificiului ca loc de odihnă veșnică pentru el și familia lui, ne îndreptățește să-l socotim pe Matei Basarab ca al doilea ctitor.

Curînd după moartea sa, biserica va fi din nou pradă «vremilor răs-miricioase». Sub urmașul său, Constantin Șerban Cîrnul, se răscoală seimenii. Pătrunzînd în biserică, răsculații au sărîmat mormîntul lui Matei Basarab, scoțîndu-i osemintele afară. ¹⁹

Împreună cu altele din oraș, biserica a fost prădată și în chip nemai-pomenit devastată : «călcară sîntele biserici ale lui Dumnezeu, încă slujînd preoții sînta liturghie, iar ei intrară în biserici de îi scotea de păr afară și-i dezbrăca de veșminte ; și au jefuit sîntele biserici și preostoalele și lua potirele de au vărsat jos sîntul sînge și trup al domnului nostru Is. Hs. ; și sîntele moaște le călca cu picioarele și zicea că sînt farmece, tot ce au aflat în biserici au luat, numai pietrele goale au lăsat și vindea cărțile bisericesti la tîrg». ²⁰

17. Emlia Cioran, *Călătoriile...*, p. 83.

18. *Minăstirea din Tîrgoviște a Sf. Francisc*, p. 10.

19. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. III, partea I, ed. II, București 1944, p. 63.

20. *Istoria Țării Românești*, p. 104.

După mazilirea lui Constantin Șerban, turcii au pus domn pe Mihnea, «de neamul lui grec cămătar». ²¹ Ca domn, el și-a zis Mihai Radu, sau Mihnea III. El venea însoțit de turci și tătari să ocupe tronul. Constantin Șerban voia să reziste la Tîrgoviște și porunci să se ardă Bucureștiul.

Urmărite de tătari, oștile sale se retrag spre Tîrgoviște, și de aici spre Cîmpulung. Tătarii intră în Tîrgoviște, îi dau foc și o jefuiesc. S-a dat foc palatului mitropolitului și bisericilor din curtea domnească. ²²

Așa era de pîrjolit orașul, că noul domn n-a găsit unde sta, fiind nevoit să se întoarcă la București.

Fazili pașa, care-l însoțea, ordonă să se dea din nou foc Tîrgoviștei, în semn de răzbunare pentru arderea Bucureștilor.

După acest dezastru, orașul e refăcut de Mihai Radu, dar curînd este și el mazilit de turci, împotriva cărora se ridicase. Succesorul său, Gheorghe Ghica, din ordinul turcilor dă foc întăriturilor de la Tîrgoviște, fixîndu-și reședința la București. «Iară în urma lui numaidecît împărăția au poruncit la Ghica Vodă, carele venise domn în urma Mihnei, de au surpat casele și le-au slărîmat de tot ca să nu mai fie scaun domnesc acolo; căci mai sub munte fiind, se temeau turcii de hainie». ²³

Părtașa atîtor nenorociri abătute asupra-i, la care trebuie să adăugăm și părăsirea de către aceia care erau interesați s-o mențină în bună stare și strălucire, biserica curții domnești din Tîrgoviște cunoaște o nouă epocă de înceată ruinare. Totuși, slujba se oficia obișnuit aici, altfel nu s-ar explica aducerea unui clopot nou în 1669. Clopotul este mare, de bronz, și poartă o inscripție latină: «Laudate dominum, omnes gentes anno domini 1669». Mutarea în 1668 a scaunului mitropolitan la București va micșora și mai mult însemnătatea sa.

Această stare de lucruri a durat pînă la venirea ca domn a lui Constantin Brîncoveanu, continuator al marilor lucrări de restaurare a vechilor monumente. Reluînd tradiția strămoșilor de a sta măcar o parte din an la Tîrgoviște, «după al patrulea an din domnia mării sale de care s-au apucat, nemaiputînd lăsa un scaun vechi ca acela după la strămoșii mării sale, să stea pustiu și în tot felul și în multe rînduri au cercat ei împărăția pînă i s-au dat voie ca și casele să facă și cînd va vrea acolo să șează». ²⁴

Ispravnic cu marile lucrări de restaurare din Tîrgoviște și din toată țara a numit pe unchiul său, spătarul Mihail Cantacuzino. Palatul era gata în 1695. În ziua de Sf. Maria a acestui an, domnul a venit la curtea domnească, mai întii la biserică la Sfînta Liturghie, numai după aceea s-a urcat și, mulțumit se pare de înfățișarea lui, «o au desbrăcat de kabanîța sa cea domnească cu care s-a îmbrăcat și au îmbrăcat pe Mihail Cantacuzino vel spătar, pentru că fusese ispravnic pre care rînduise de început pînă s-au isprăvit». ²⁵ Apoi, reluînd tradiția, domnul, cu vlădica

21. *Ibidem*, p. 111.

22. Alex. Vasilescu, *Tîrgoviștea*, monografie în manuscris, p. 22.

23. *Istoria Țării Românești*, pp. 233-234.

24. *Ibidem*, pp. 233-234.

25. *Ibidem*, p. 233.

și boierii, s-au așezat la masă și s-au ospătat. Cronicarul nu uită să menționeze: «unde alt domn n-au mai putut să șează încă înainte vreme cu vreo 35 de ani». ²⁶

După palat, lucrările au continuat la curtea domnească, construindu-se în grădina palatului «un foșor boltit, ciudat de frumos împodobit», ²⁷ și începându-se renovarea bisericii.

Cu ocazia acestei renovări, deasupra ușii tindei s-a scris o frumoasă pisanie, care se păstrează foarte bine.

«Această sfință și dumnezeiască biserică a Curții Domnești din Tîrgoviște, unde hramul Adormirii stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare se prăsnuiește, din temelia ei făcută este de Petru Voievod Cercel, la anul de la zidirea lumii 7091, cînd domnia țara și așa de atunci nemai căutîndu-se și nemai tocmindu-se de nimeni, s-au învechit și vremile, mai virtos cele răsmericioase rău o au stricat. Luminatul deci Io Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod ales spre dumnezeieștile locașuri blagocestiv și foarte osîrdnic fiind a drege, precum multe și prin multe locuri se văd, nu numai direse ci și din temelie sfințe biserici și mînăstire au ridicat și au înfrumusețat, așa și aceasta dumnezeiască biserică s-au dres și o au împodobit cu zugrăveală peste tot cu pardoseală și cu alte toate trebuințele, pentru nemuritul său nume și bună pomenire-i în veci. Isprăvind-o la leat 7207 intru al zecilea an al domniei și obləduirii acestei țări moșteane a lui, care cu multă priveghere și mari osteneli, ales prin cumplitetele acestei vremi ale oștilor, bine și creștinește o ocîrmuiește și o păzește». Lucrările erau terminate în toamna anului 1699, pe la culesul viilor, «atunci s-au isprăvit și biserica domnească din Tîrgoviște de zugrăvit, măcar că și mai înainte zugrăvită era, ci se învechise și se stricase zugrăveala, iară măria sa au pus de iznoavă de au zugrăvit-o și au pardosit-o cu lespezi de piatră cu multă cheltuială și foarte frumos o au înfrumusețat-o». ²⁸

Negustorul englez La Motraye, în trecere peste cîțiva ani prin Tîrgoviște, este încîntat de înfățișarea palatului din Tîrgoviște, pictat ca și biserica, «à la grecque». ²⁹

Poate el se refera și la inscripțiile grecești care explică picturile. Zugrăvi acum au fost Constantin, Ioan, Ioachim și Stan. Tot Brîncoveanu a făcut și catapeteasma. Probabil acum a fost desființată trecerea din pronaos spre tribună, descrisă de Paul de Alep cu prilejul vizitei sale.

Prin Brîncoveanu, nepotul lui Matei Basarab, Tîrgoviștea își avu ultimele zile glorioase. ³⁰

Sfîrșitul dramatic al domniei sale însemna și sfîrșitul vremurilor de glorie a orașului. Părăsit definitiv de domnie, el își va duce modesta existență, tulburată uneori de jaful oștilor străine, sau de cîte un incendiu pustiitor.

26. *Ibidem*, p. 233.

27. *Ibidem*, p. 270.

28. *Ibidem*, p. 271.

29. N. Iorga, *Istoria Romînilor prin călători*, vol. II, p. 72.

30. N. Iorga, *Romînia, cum era pînă la 1918*.

Biserica domnească — care pe viitor va păstra numai acest nume, în virtutea rolului său anterior —, va fi din nou pradă vremilor schimbătoare. Rămasă fără acoperiș, se pare în urma unui incendiu, este învelită de Grigore II Ghica în 1734.³¹ În timpul războiului dintre austriaci și turci din 1736-1739, biserica este aprinsă din nou. Un cutremur de pământ întregeste opera de distrugere, dărâmindu-i turla și pridvorul. Același Grigore II Ghica, în a doua domnie (1748-1752), îi reface stricăciunile.

În 1785 era din nou dezvelită, bolțile ruinate amenințau să cadă, între absida principală și restul bisericii se iviseră serioase surpături. La insistențele poetului Enăchiță Văcărescu, pe atunci mare vistiier, Miha'il Șuțu și soția sa Sevastia Calimachi, se învredniciseră și scăpară biserica de ruină totală.³²

Nenorocirile nu cruțară însă sfântul locaș. În 1803 luă foc și rămase cîtăva vreme părăsită. Din nou reparată, biserica nu are posibilitate de întreținere.

La 1813, eclesiarhul Popa Gheorghe se plînge domnitorului Caragea. Acesta dispune cercetarea jalbei și aprobă pentru întreținerea bisericii și a slujitorilor ei paraua tîrgului de săptămîină și 10 scutelnici.³³

Tot atunci, vornicul Isac Ralet cerea aceluiași domnitor terenul curții domnești, precum și administrarea veniturilor bisericii. Probabil că locul acestei curți n-a adus foloase familiei Ralet, deoarece fiul vornicului, în 1827 cedează locul lor bisericii domnești, spre a-i lărgi proprietățile din jur.³⁴

Veniturile bisericii scad și mai mult după Regulamentul Organic, care, desființînd scutelnicii, lasă bisericii numai veniturile cutiei pentru paraua tîrgului de săptămîină.³⁵

Aceste sume nu acopereau însă decît în parte nevoile bisericii, ele nepermițînd nici măcar plata personalului ajutător. Față de această stare precară, protopopul plășilor Dealurilor și Dîmboviței cere, prin adresa nr. 47 din 6 februarie 1846, de la magistratul orașului suma de 250 lei, sumă necesară pentru «acoperirea hramului și plata simbriei cîntărețului și paracliserului». Peste o lună, la 6 martie, se dau dispoziții casierului să se achite suma solicitată, «prin lăsare de înscris în condică».³⁶

O îndreptare se produce în 1852, cînd se alocă bisericii, în bugetul Departamentului Credinței, suma de 5000 lei anual, sumă redusă prin reforma monetară din 1867, la 1851 lei.³⁷

Totodată, biserica primea în continuare subvenție din încasările tîrgului de afară.

31. V. Drăghiceanu, *Călăuza...*, p. 14.

32. N. Iorga, *Romînia, cum era pînă la 1918*, p. 196.

33. R. Geoglovan, *Biserica Domnească*, în cadrul monografiei orașului Tîrgoviște, manuscris, p. 244.

34. Arhivele Statului București, *Mitropolia*. B. XXXIII/25.

35. R. Geoglovan, *Monografia...*, p. 245.

36. Arhivele Statului Tîrgoviște, *Fond primărie*, dosar nr. 21, an. 1846-II/7.

37. R. Geoglovan, *Monografia...*, p. 245.

Pe lângă întreținerea personalului slujitor la biserică, se pot aduce și ușoare îmbunătățiri, ca zugrăvirea în 1854 a icoanelor de la tîmplă, punerea dușumelelor bisericii și ulterior, jilțuri.

Pînă la 1873, biserica a fost învelită cu șindrilă. În acest an a fost acoperită cu tablă. La începutul secolului nostru, «printre șipcile bolților se vedea cerul, tinicheaua zburase toată, iar ploaia ce cădea în voie, făcea o pastă noroioasă peste mormintele voievozilor». ³⁸

Într-o pictură din 1903, executată de profesorul Ștefan Vasilescu, de la gimnaziul din localitate, spațiul dintre stîlpii pridvorului erau acoperiți cu scînduri, iar bolta de la intrare închisă cu o ușe tot de lemn. ³⁹

Reparată din nou, biserica va continua să îndeplinească rolul de catedrală a orașului, pînă la sfințirea noii mitropolii, în 1933.

Cutremurul din 1940 i-a provocat ușoare stricăciuni la bolțile din fața absidei principale. În cîteva locuri, zugrăveala a căzut, dăunînd atît arhitecturii cît și frumuseții picturale a edificiului. Datorită nepăsării de care trecutul a dat dovadă, ruina avansa, amenințînd un monument de mare valoare. Grija pe care regimul nostru o acordă monumentelor culturii s-a îndreptat și asupra bisericii din Tîrgoviște. Statul a alocat o sumă apreciabilă pentru renovarea edificiului, care va fi făcută științific, de oameni de specialitate.

Biserica, gropniță domnească. Atașat ca nimeni altul de vechea capitală a Basarabilor, Matei Basarab a dorit ca el și familia lui să odihnească în veci în țărîna ei. Așa se explică de ce singurele morminte domnești aflate în biserica domnească sînt ale familiei lui.

Primul, a fost coborît sub lespezile pronaosului fiul său adoptiv, Mateiaș Postelnicul, botezat de dînsul și desemnat succesor. Era, de fapt, fiul vestitului cărturar Udriște Năsturel Herescu. Rămas fără mamă de la naștere, a fost înfiat de Matei Voievod și de buna doamnă Elena, ei neavînd copii. A murit tînăr, la numai 17 ani, înainte de moarte eliberîndu-și rușinii, de pe toate moșiile.

La puțînă vreme apoi, și «Elena doamna, prea pohtită soție a luminatului Matei Vodă, care de două ori douăzeci ani împlinind vrednicia de soție, și-a încheiat viața în vîrstă de 54 ani, în anul 1653». ⁴⁰

Mormîntul ei, singurul ce se mai păstrează întreg, se află în partea dreaptă a pronaosului. Este un masiv sarcofag de piatră, acoperit cu o piatră masivă, bogat împodobită.

Ornamentele sculptate amintesc de stîlul folosit în cioplirea pietrelor tombale peste munți în Transilvania, decît de stilul tradițional din Țara Romînească. Sigur a fost lucrat de meșteri ardeleni, știut fiind că soțul ei avea trainică prietenie cu principele vecin.

Piatra de deasupra mormîntului doamnei este stricată la colțuri, probabil de la 1659, cînd, în timpul tulburărilor petrecute în oraș, au fost profanate și mormintele din biserica domnească.

38. V. Drăghiceanu, *Călăuza...*, p. 14.

39. Tabloul este expus în turnul Chindiei.

40. Inscripția de pe mormînt.

Așa cum am arătat mai sus, tot aici a fost înmormântat în aprilie 1654 și Matei Basarab. Relatînd faptul, cronica arată că «făcutu-i-au pogrebanie precum se cade, ridicîndu-l cu mare cinste, pînă l-au băgat în groapă în biserica domnească din Tîrgoviște». ⁴¹

Seimenii care-l supăraseră și în viață fiind, nu-i dădură pace nici după moarte. Răsculîndu-se în timpul lui Constantin Șerban, au profanat mormîntul fostului voievod Matei Basarab și i-au scos osemintele afară. În 1658 venind tătarii în Tîrgoviște, au pătruns în oraș, în biserică, și scoțînd osemintele domnului, le-au purtat prin oraș. Venind domn Mihnea III, a adunat oasele lui Matei Basarab și le-a înmormîntat la Minăstirea Arnota din județul Vilcea, unde sînt și astăzi.

Biserica domnească din Tîrgoviște este de mari proporții, avînd forma de navă. Are trei cupole masive, una mai mare deasupra naosului și două ceva mai mici, în același plan, deasupra pronaosului. Ca și la Minăstirea Dealu, turlele secundare asigură echilibrul accentelor în încheierea conturului. Turlele se ridică pe baze cubice. O notă originală o dă bisericii arcadele ce se deschid în părțile laterale de la înălțimea streășinii, în dreptul cupolei principale.

De jur-împrejur, biserica este înconjurată cu un brîu, care în dreptul pridvorului se ridică pentru a permite înălțarea stîlpilor ce sprijină acoperișul acestuia, atît cît să dea o notă de armonie și eleganță fațadei.

Registrelle de deasupra brîului sînt arcuite la partea superioară, cele inferioare fiind dreptunghiulare.

În interior impresionează tîmpla, bogat ornată în lemn aurit, dînd impresia unei adevărate broderii. La fel de plăcută privirilor este ușa de la intrare, din stejar, sculptat cu multă măiestrie.

Pictura actuală este cea de la Brîncoveanu, păstrînd caracteristicile vremii. Este una din cele mai valoroase din țară, prin vechimea și nota tradițională în care a fost zugrăvită.

Este singura biserică din țară pe pereții tîndei căreia se găsesc pictați un număr atît de mare de voievozi : Matei Basarab, Neagoe Basarab, Constantin Brîncoveanu și Petru Cercel — ca ctitori, țîn biserica în mînă —, Mihai Viteazul, Șerban Basarab (Radu), Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino și Mihnea Voievod.

Inițiativa organelor noastre de Stat, care arată o atenție atît de mare monumentelor culturii materiale, trebuie apreciată, ea urmînd să conserve un valoros edificiu, vizitat în fiecare an.

Alături de interesul și admirația arătată monumentului, ei vor saluta grija Statului față de moștenirea culturală a trecutului.

Prof. MIRCEA GEORGESCU
Tîrgoviște

UN DOCUMENT HERALDIC

Este cunoscută în istorie expansiunea musulmană, împotriva căreia a trebuit să se poarte lupte înverșunate, mai ales de către creștinii care locuiau de-a lungul Dunării.

Sînt nenumărate izvoare care vorbesc de această epopee.

Nu s-a observat însă unul care înfățișează și plastic contribuția noastră la această luptă. Acest izvor arată participarea popoarelor din Spania pînă la gurile Dunării. Pentru noi, acest izvor este de o însemnătate esențială: este vorba de stemele care au ca figuri heraldice «capetele de negri». Acest simbol demonstrează și participarea Țărilor Românești, timp de veacuri, la această luptă pentru înlăturarea jugului otoman. Aceasta reiese clar din prezentul studiu.

B. P. Hasdeu în anul 1872 relatează că a descoperit stema Țării Românești în «Cronologia» lui Hulsius, sub forma a «trei capete de negri».

El spunea că această stemă este un rebus în heraldica evului mediu. Și pentru a da o explicație acestei probleme, ajunge la următoarea soluție: această stemă nu aparține nici Munteniei și nici Moldovei, ci exclusiv neamului Basarabilor, motivînd astfel apariția stemelor atribuite Țărilor Românești:

«Ceiace nu e mai puțin caracteristic, este că străinii, confundă familia princiară cu însăși țara, puneau acele *arabități*, proprie neamului basarabesc, în locul vulturului muntean și al zimbrului moldovean».¹

B. P. Hasdeu era într-o privință genial, dar imaginația lui prea bogată îl ducea să afirme drept realități ceea ce nu erau decît ipoteze îndrăznețe.

Și luînd de bază această ipoteză, Hasdeu afirmă: «Ceia-ce-i comun tuturor variantelor rebusului heraldic al Basarabilor, constituind simburile lor, partea cea fundamentală, este *negreața de Arab*».

Cu aceeași certitudine scrie: «Cuvîntul Bass-arab are mai multe drepturi la un cap de negru, decît chiar provincia spaniolă *Alg-arabia*, orașul belgian *Mor-in* sau casa engleză *Mury-son*».

1. B. B. Hasdeu, *Istoria critică a rominilor*, vol. I, ediția II, București, 1874, pp. 96-98; idem, *Etymologicum Magnum Romaniae*, cap. Basarabii.

În schimb, B. P. Hasdeu reușește să lase o bogată literatură folclorică, din multe țări, în legătură cu Basarabia.

Mai târziu, un cercetător al acestui rebus heraldic, spunea că stema «capetelor de negri» nu este adevărata stemă a Țărilor Românești, ci a fost așezată de orașenii din Constanța (Baden), ca semn de recunoaștere pe casele unde erau găzduiți delegații noștri în timpul Conciliului (1414-1418).²

Nu este vorba de o simplă întâmplare, și scopul studiului prezent este de a explica acest lucru și de a arăta de ce s-a făcut în acea vreme în Occidentul Europei apropierea între Țările Românești și stema «capetelor de negri».

Stema «capetelor de negri», atribuită Țărilor Românești în publicații balcanice și occidentale. Asupra acestei probleme s-au scris multe articole și studii.³ În tabelul heraldic întocmit și desenat de Milan A. Simici, care completează studiul lui Ianko Schafarik, între «stemele acelor țări care au aparținut lui Ștefan: Dușan, țarul Serbiei» (1331-1355), aflăm și stema atribuită «Ungrovlahiei de altfel așa numita Mica Vlașca sau Banatul din Craiova», reprezentând un scut în al cărui câmp de aur se află «trei capete de negri» (vezi fig. 1). Descrierea Conciliului de la Constanța a fost făcută în «Chronik des Constantzes Concils oder das Concilium so zu Constentz ist gehalten worden 1414-1418», de către Ulrich von Richental, el fiind desemnat de către municipalitatea acestui oraș, dându-i-se în acest scop și manuscrisul dezbaterilor, din arhivă.

Manuscrisul original al «Cronicii», care probabil a fost scris între anii 1420-1430, ar fi ars în 1697.⁴

Descrierea Conciliului de la Constanța a fost tratată sub diferite forme, schimbându-se gravurile între ele.

2. Constantin I. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța (în Baden), în anul 1415*, în «Anal. Acad. Rom.», sec. ist., seria III, tom. 7, 1927; idem, *Portretul și stema lui Grigorie Țamblac și misiunea sa la Conciliul din Constanța*, în «Anal. Acad. Rom.», sec. ist., seria III, tom. XXVI, 1943-1944.

3. D. A. Sturdza, *Cronica lui Ulrich de Richental asupra Conciliului de la Constanța (1414-1418)*, pp. 97-106, în «Anal. Acad. Rom.», seria II, tom. XVI, dezbateri, 1893-1894; Cezar Boliac, în *Daco-romane*, nr. XXII; Alexandru Xenopol, *Istoria românilor*, ed. 1914, vol. III, p. 152; G. M. Ionescu, *Etiopienii în Dacia preistorică* (1925); Mihail Popescu, *Capetele de arabi în stema Basarabilor*, în «Revista Arhivelor», nr. 4-5, 1927-1929; D. C. Pelrescu, *Rostul capetelor de arabi în stema Bășăreștilor*, în «Convorbiri Literare», Octombrie 1925.

4. Pentru tabelul heraldic întocmit de M. A. Simici, vezi Ianko Schafarik, în rev. «Glasnik», tom. 9, Belgrad, 1857, pp. 341-348. Rudolf Kautsch, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, în *Neue Folge*, Band IX, Heft 3, Karlsruhe, 1894 (cf. Const. I. Karadja, *Delegații...*).

Stema «capetelor de negri», atribuită Țărilor Românești, în publicații

Codexul de la Aulendorf (Baden), despre care se crede că ar fi cea mai veche copie a manuscrisului inițial dispărut al lui Richental, fost în biblioteca contelui Königsegg, și care se presupune că ar fi fost scris între anii 1433-1450, a fost reprodus în facsimil în anul 1881, la Karlsruhe.

Manuscrisul aflat în Biblioteca Universității din Praga, de asemenea copie a «Cronicii» lui Richental, este datat din anul 1464.

Prima tipăritură s-a executat la Augsburg, în anul 1483, și este intitulată «Conciliumbuch zu Costencz», de către Anton Sorg, gravor fiind «der Meister des sorgschen Kolumna». ⁵

În anul 1882, M. R. Buch publică o nouă ediție intitulată «Der Aulendorfer Codex». ⁶

Trebuie să menționăm că în anul 1536 apare o altă reproducere a «Cronicii» lui Richental, intitulată «Das Concilium so zu Constantz gehalten ist worden», tipărită de Henrich Steiner, asemuitoare cu cea din 1575 a lui Paul Refeler și Siegmund Feyerabend.

La 1597, Levinus Hulsius Gandensis tipărește o «Cronologie», ⁷ în care, cu toate că este bine informat în privința stemelor celorlalte state, atribuie Valahiei, ca stemă, un scut în care se află «trei capete de negri».

Dintr-un început, arătăm că autorii care au descris dezbaterile Conciliului de la Constanța, n-au lucrat unitar, reproducând întocmai manuscrisele sau tipăriturile cele mai vechi ale «Cronicii» lui Richental, și în dorința de a veni cu noi rebusuri heraldice, constatăm că același subiect a fost tratat în mai multe forme și schimbându-se gravurile între ele.

În prezentul studiu vom enumera datele privitoare la Țările Românești (Țara Românească și Moldova), căutând să elucidăm punctele obscure referitoare la stemele care însoțesc pe reprezentanții acestor țări, în manuscrisele și tipăriturile mai sus amintite.

Țara Românească. În «Codexul de la Aulendorf (Baden), cea mai veche copie existentă a «Cronicii» lui Richental, și presupus datată între anii 1433-1450, stema care însoțește pe delegatul Țării Românești, reprezintă un scut în cimpul căruia se află un leu rampant (în două picioare). Sub stemă, inscripția tradusă astfel: «Serenisimul principe duce despot⁸ al Valahiei mari, a cărui delegație a venit cu Thebermur» ⁹ (vezi fig. 2). Credem că Thebermur s-ar putea traduce: Dobromir.

5. Leo Baer: *Die illustrierten Historienbücher* (cf. C. Karadja, *l. cit.*); o copie anastatică a tipăriturii lui Anton Sorg se află la Biblioteca Academiei R.P.R.

6. Ed. Literarische Verein in Stuttgart, Tübingen, 1882 (cf. C. Karadja, *l. cit.*, și M. Popescu, *l. cit.*).

7. *Cronologia, hoc est brevis descriptio rerum memorabilium in provinciis hac adjuncta tabula topographica comprehensis gestarum, usque ad hunc MDIIC annum presentem: ex variis fide dignis authoribus collecta per Levinium Hulsium Gandensem. Nat Imp: Noribergae. Typis Christophori Lochneri.*

8. Referitor la cuvântul «despot», s-ar putea afirma că Mircea cel Bătrîn își zicea așa în titlul său, ca: «despot al țării lui Dobrotici», pentru că slăpinea un despotat și exclusiv numai în legătură cu Dobrogea. Era despot al Dobrogei, întocmai cum era herțeg sau conte de Făgăraș pentru că slăpinea un comitat (cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1943, p. 47).

9. După Anton Sorg, f. 109 av; stemele din manuscrisul publicat de M. R. Buck,

Tărite Românești. Peciți, monede și blazonul lui Ștefan cel Mare

În manuscrisul aflat în Biblioteca Universității din Praga, datat în 1464 (de asemenea reproducere a «Cronicii» lui Richental), se găsesc două steme: prima reprezintă un scut în câmpul căruia se află un leu rampant și încoronat (vezi fig. 3). Inscripția deasupra stemei este la fel ca în manuscrisul anterior. Aici mai găsim o altă stemă reprezentând tot un leu rampant și încoronat, care are o stea cu șase raze, așezată pe coamă, iar sub picioarele dinainte o semilună. Deasupra stemei, inscripția tradusă astfel: «Thobermur din Walahia» (vezi fig. 4).

În tipăritura lui Anton Sorg din 1483 cit și în ediția lui M. R. Buck, publicată în anul 1882 (ambele reproduc aceeasi «Cronică»), delegații Țării Românești au avut în frunte pe Thebemur (Thebermur), însoțiți de o stemă reprezentând un scut în care se află același leu rampant și încoronat, iar deasupra ei inscripția tradusă: «Thebemur din Wa'ahia»¹⁰ (vezi fig. 5). Tot în cuprinsul acestor reproduceri aflăm că: «De la serenissimul principe duce despot ai Walahiei Mari a venit soli cu Thobermue», cu o variantă a stemelor precedente, scutul fiind timbrat cu o coroană (vezi fig. 6), (A. Sorg, f. 109 av.).

De asemenea, în reproducerea «Cronicii» lui Richental, tipărită la 1536 de Henrich Steiner, stema atribuită Țării Românești reprezintă un leu rampant, având în dreptul coamei o stea cu șase raze, iar sub picioarele dinainte, lună nouă. Inscripția tradusă: «Thebemur din Walahia».

Reproducerea lui Paul Refeler și Siegmund Feyerabend din 1575, este asemuitoare cu cea a lui Henrich Steiner.

În tipăritura (Cronologia) lui Levinus Hulsius Gandensis, din 1597, stema se prezintă astfel: într-un scut de culoare argintie, trei capete de negri, cu bandă, ce privesc spre dreapta. Deasupra scutului se află inscripția «Walachia» (vezi fig. 7).

Moldova. În Codexul de la Aulendorf, fost în biblioteca conteiui Königsegg, stema Moldovei este reprezentată printr-un scut, în câmpul căruia se află «trei capete de negri», cu bandă. Sub stemă se află inscripția tradusă astfel: «Ducele de Ascholott din spatele Walahiei» (Ascholott, probabil Iași) (vezi fig. 8).

În manuscrisul aflat în Biblioteca Universității din Praga, datat în 1464, stema este reprezentată astfel: în câmpul unui scut, «trei capete

seamănă cu celea din tipăritura lui Anton Sorg, de asemenea și inscripțiile sînt aproape la fel.

Referitor la stema cu reprezentarea în scut a «leului», heraldistul Palliol, în volumul *La vraye et parfaite science des armoiries*, 1665, Dijon, ne relatează: «Leul este mobila heraldică, ce posedă calitățile dominante: puterea, curajul, generozitatea, vitejia».

Referitor la stema atribuită de Hulsius, Moldovei, ne vom ocupa într-un studiu viitor.

10. După Anton Sorg, f. 182 av.

«de negri», cu bandă; deasupra scutului se află inscripția tradusă astfel: «Ducele de Ascholott din spatele Walahiei» (vezi fig. 8 bis).

În tipăritura lui Anton Sorg din 1483, delegații Moldovei au o stemă reprezentând un scut în câmpul căruia se află «trei capete de negri», cu bandă, care privesc spre dreapta. Scutul este timbrat de o coroană. Deasupra, inscripția tradusă astfel: «Prea nobilul duce de Ascholott din spatele Walahiei» (vezi fig. 9).

În tipăritura lui Henrich Steiner, din 1536, stema Moldovei reprezintă «trei capete de negri», cu bandă. Inscripția este la fel ca în reproducerea precedentă.

În reproducerea lui Paul Refeler și Siegmund Feyerabend din 1575, lema este identică cu cea din lucrarea lui Henrich Steiner.

În «Cronologia» lui Levinus Hulsius Gandensis, tipărită în anul 1597, stema Moldovei este astfel prezentată: într-un scut al cărui câmp este de argint, se află două crengi heraldice care au în vîrfurile lor «două capete de negri», față în față. Deasupra scutului, inscripția: «Moldavia» (vezi fig. 10).

Stemele Țărilor Românești, la data cînd s-a ținut Conciliul de la Constanța. Din cercetarea stemelor aflate pe peceteile și monedele Țării Românești și ale Moldovei, în epoca în care s-a ținut Conciliul de la Constanța (Baden), se constată că ele nu reprezintă «capete de negri», ci se prezentau sub alte forme, ceea ce arată că stema «capetelor de negri» a fost atribuită acestor țări, de scriitori și cronicari din afară, care erau și heraldiști de seamă și care, după cum vom arăta, cunoșteau tot atât de bine istoria Țărilor Românești.

Țara Românească. La această dată, în scaunul țării era voievodul Mircea cel Bătrîn (1386-1418).

Stema Țării Românești reprezentată pe *pecetea domnească* a acestui voievod, prezintă scutul Basarabilor,¹¹ în care se vede vulturul cu capul întors spre stînga, privind o cruce latină; lîngă cruce, soarele și luna. Pe margine, între două cercuri concentrice se află legenda voievodului (vezi fig. 11).

Monedele în timpul acestui voievod sînt ducații și banii.

Ducatul are pe *avers* înfățișat pe voievod cu coroană pe cap, cu mantie regală (hlamidă) pe umeri, cu globul cruciger în mîna stîngă, iar

11. Stelian Metzulescu, *Stema lui Matei Basarab din tipăriturile bisericești*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXVII, nr. 3-4 (martie-aprilie), 1959.

Referitor la «ducații», am prezentat tipul cel mai caracteristic; reversul acestor monede diferă. Astfel, pe altele aflăm bustul lui Hristos, însoțit de monograme, iar legendele slave. Referitor la semnificația dată înclinării scutului, vezi P. V. Năsturel, *Interpretarea mobilelor heraldice de pe monedele Țării Românești*, în «Bul. Soc. Numismatice Rom.», an. XI, nr. 21, 1914, pp. 19-23.

în cea dreaptă lancea. Intreaga reprezentare este înscrisă într-un cerc perlat, sub care se află legenda voievodului. Pe *reversul* acestor monede se află stema Basarabilor: un scut înclinat și despîcat, în primul cartier fasciat, în al doilea, plin; scutul este timbrat cu un coif, iar în vârful lui se află vulturul cu capul întors spre stînga. Intreaga reprezentare se află înscrisă într-un cerc perlat, sub care se citește legenda voievodului, care începe cu o cruce bizantină (vezi fig. 12).

«Dreptul de a reprezenta scutul înclinat îl aveau numai familiile nobile, care au luat parte la cruciade».

Banii. Pe *avers*, într-un cerc perlat o cruce, avînd între cantoanele sale cîte trei puncte. Pe *revers*, într-un cerc perlat, un scut înclinat, despîcat și fasciat în primul cartier, în al doilea, plin. Deasupra scutului trei puncte; în colțul stîng al scutului, vulturul cu capul întors spre stînga (vezi fig. 12 bis).

Moldova. În scaunul țării era voievod Alexandru cel Bun (1400-1432).

Stema Moldovei, reprezentată pe *pecetea domnească*, prezintă un scut avînd în cîmpul său un cap de bour, iar între coarne o stea cu cinci raze. În dreapta soarele, în stînga un pătrar de lună. Pe margini, între două cercuri concentrice perlate, legenda voievodului (vezi fig. 13).

Monedele din timpul lui *Alexandru cel Bun* sînt de trei feluri: dublu gros moldovenesc, gros, și jumătate de gros (sau sfert de gros).

Dublu gros moldovenesc. *Avers*: între două cercuri concentrice, legenda voievodului; în centru capul de bour avînd între coarne o stea cu cinci raze. La dreapta soarele, în stînga un pătrar de lună. *Reversul.* Intre două cercuri concentrice legenda, în centru un scut despîcat, în primul cartier fasciat, în al doilea cinci flori de crin (vezi fig. 14).

Grosul moldovenesc are dimensiuni mai mici decît dublu gros, iar prezentarea lui este de obicei asemănătoare cu a acestuia (vezi fig. 14 bis).

Jumătate de gros. Pe *avers* are capul de bour, între coarnele cărui se află o stea cu cinci raze. În dreapta soarele, în stînga semiluna. Pe *revers* o cruce cu brațele egale (bizantină), avînd în cantoanele superioare un II și un T întors, iar în cele inferioare în dreapta soarele, iar în stînga un pătrar de lună (vezi fig. 15).

Originea stemei «capetelor de negri». Faptul că o seamă de cronicari și heraldiști au atribuit Țărilor Românești stema «catepelor de negri» nu este întîmplător.

Nici un istoric n-a cercetat originea acestor «capete de negri», pentru a putea justifica apariția lor în reproducerea «Cronicii» lui Richental și alte publicații. De la început trebuie să precizăm că această temă era folosită, atribuită sau însușită de acei regi, provincii, cavaleri, orașe și țări, care luaseră parte la cruciade, la războaiele contra musulmanilor.

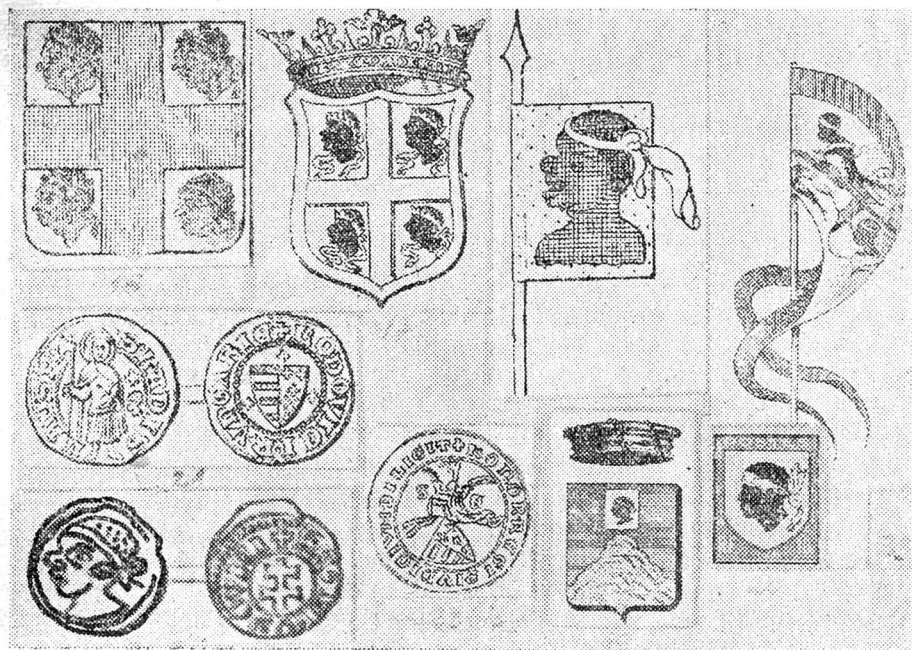
«Aceste capete de negri», sînt piese heraldice foarte frecvente în blazon și care în general sînt amintiri ale cruciadelor.¹² Potrivit unui

12. M. Bachelin-Deflorenne, *La science des armoiries*, Paris, 1880, p. 234.

obicei barbar din această epocă, șeful învins era decapitat, iar capul acestuia era arătat în vârful unei sulițe, luptătorilor învingători.

Spania. Pedro I, cel de al treilea rege al Aragonului, în urma luptei victorioase pe care a avut-o la 18 noiembrie 1096 pe cîmpia de la Alcoraz (Alarcos), nu departe de orașul Huesca, în care *patru regi mauri* au fost fost găsiți morți, își schimbă vechile armoarii ale regilor Aragonului.

Astfel, el introduce în scutul său, într-un cîmp de argint, crucea roșie conturnată cu «patru capete de negri», fiecare cu bandă regală de meșină¹³ (vezi fig. 16).

Steme, drapele, monede și mărci poștale, avînd simbolul «capetelor de negri», atribuit sau însușit de diferite țări

Sardinia. Această insulă a fost invadată de mauri sau sarazini, în anul 720, și are o istorie care abundă în războaie.

Se organizează prima cruciadă pentru eliberarea Sardiniei de către Papa Benedict VIII, în anul 1017, iar a doua cruciadă de către Papa Leon IX, pentru ca în anul 1297, Papa Grigore VII să declare această insultă patrimoniul său, acordînd investitura de rege al Sardiniei lui Iacob II,

13. M. Joseph Lavaliée și M. Adolphe Guérout, *Espagne*, Paris, 1844, p. 254 ; Louvan Geliot, *La vraie et parfaite science des armoiries ou l'indice armorial*, vol. I (sur l'imprimé à Paris, 1660), réimpression reproduite en fac-simile, et publiée en 1895, p. 49.

care era rege și al Aragonului, cu condiția de a ofiția un omagiu anual și de a porni o cruciadă la Sf. Mormînt.¹⁴

Cu această ocazie, scutul cu cele «patru capete de negri» devine stema regatului Sardiniei (*vezi fig. 17*). Această stemă o aflăm cuprinsă în armoariile lui Victor Amedeo Marie de Savoia, rege al Sardiniei (1720-1730), iar în prezent este păstrată în armoariile acestei provincii.

Corsica. În anul 1114, poporul corsican luă parte la marea expediție organizată de arhiepiscopul Pedro din Pisa și cardinalul Boson, care împreună cu flota pisană, au distrus pe maurii invadatori.¹⁵

Drapelele corsicane purtau «trei capete de negri», cu bandă, care mai târziu au fost reduse la unul singur (*vezi fig. 18*). Pentru prima dată, «capul de negru» apare în armoariile Corsicei, în anul 1573.

Blazonul cu «capul de negru» l-a purtat Pascal Paoli, emancipatorul poporului corsican. În virtutea scrisorilor Republicii Genoveze din 6 martie 1759, familia Maussion du Joncheray are dreptul de a adăuga armoariilor sale pe cele ale regatului Corsicei, ca descendentă, prin femei, din vechii regi ai acestei insule (*vezi fig. 19*).

La 26 iunie 1946, poșta franceză emite o marcă de zece centime, pe care apare armoaria provinciei Corsica. Această marcă a apărut în două variante de culori: ultramarin pe negru, și cenușiu-albastru pe negru. Desenul mărcii prezintă un scut în al cărui cîmp de argint se află un cap de negru, cu bandă, privind spre dreapta. Scutul este înconjurat de un cadru de culoare ultramarin sau cenușiu-albastru (*vezi fig. 20*).

Ungaria. Dar «capul de negru» apare și pe unele monede ale lui Ludovic I, regele Ungariei (1342-1382) (*vezi fig. 21*).

În urma victorioasei campanii din 1366, repurtate contra musulmanilor, pe malurile Dunării, dincolo de Porțile de Fier,¹⁶ introduce pe unele monede sigla «capul de negru», cu o cruce deasupra, ca semn distinctiv.

Menționăm că pe alte monede ale lui Ludovic I, se vede scutul înclinat, ceea ce confirmă susținerea noastră că este un cavaler cruciat (*vezi fig. 22 bis*).

Mult mai înainte, Ungaria luase parte la cea de a V-a cruciadă (1217-1221) în timpul lui Andrei II.

14. M. le Président de Grégory, *Sardaigne*, Paris, 1850, pp. 10 și urm.

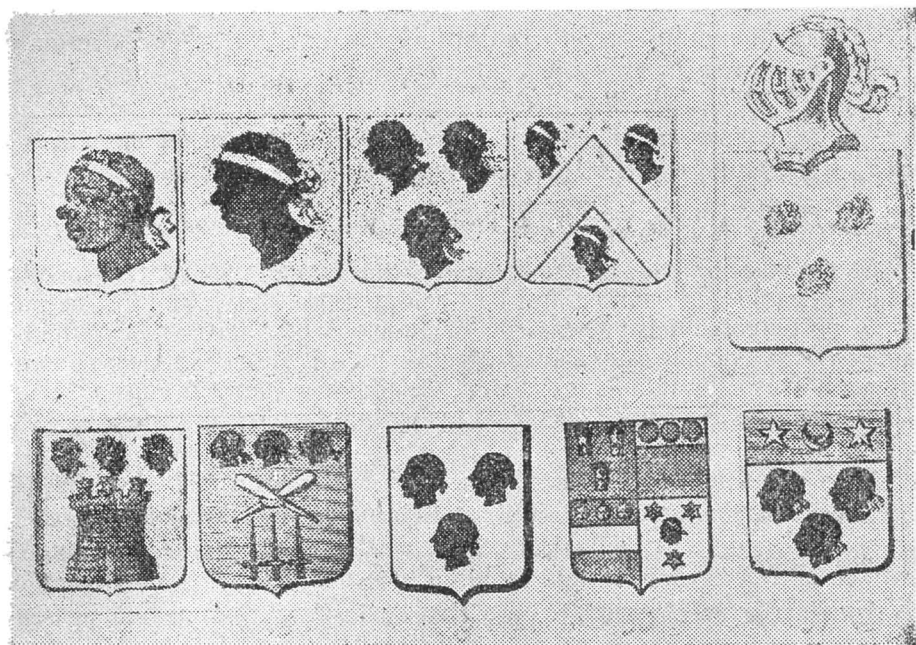
15. M. Friess de Colonna, *Corse*, Paris, 1850, p. 23; D. de Mailhol, *Dictionnaire historique et héraldique de la noblesse française*, 1896, Paris.

16. Eduard Sayou, *Histoire générale des Hongrois*, tom. I, f. an, pp. 339-341. Istoriografia maghiară încearcă să atribuie sigla «capului de negru», aflată pe aceste monede, lui Iacobus Sarachenus — comite de cămară, bazați pe un document din anul 1375 (Arhivele Statului din Budapesta, Dl. 62523). Pe monedele lui Ludovic I, apariția «capului de negru» este semnul heraldic care amintește campania din 1366, iar monedele «care au imaginea sau inscripția magistrului Sarachenus» (ymaginem seu superscriptionem magistri Saracheni) sînt deosebite de cele ale lui Ludovic I, și-l reprezintă numai pe «magistru» în chestiune (*vezi fig. 22*).

Italia. Este destul de cunoscută participarea orașelor italiene la cruciade.

În biserica San Francesco din Arezzo (în Toscana), aflăm o frescă reprezentând un drapel din secolul XV, pe care se văd «două capete de negri» (vezi fig. 23). Această frescă se datorește pictorului Piero della Francesca (Piero degli Francesca, 1423-† 1492).

După cum se constată, «stema capetelor de negri» este legată de țări sau de regi, care au luptat împotriva musulmanilor.

Blazonul «capetelor de negri», însușit de cavalerii cruciați

Dar aceste armoarii devin ereditare, încît le aflăm pînă în secolul XIX, foarte frecvente, în țările apusene, în blazoanele foștilor cavaleri cruciați; de asemenea în blazoanele vechilor orașe și provincii din Occident. Exemple grăitoare sînt: blazonul lui Donaes de Flandra (vezi fig. 23 bis), apoi Spisser din Elveția (vezi fig. 24), Clauvet (vezi fig. 25), Morin, oraș în Belgia (vezi fig. 26), Negri (lui Jacques Negri în calitate de reprezentant suprem al Republicii Genova, i-a fost remisă spada de către regele Alfons de Aragon și de Neapole, după apărarea flotei sale în apropiere de Chio, la 4 august 1435)¹⁷ (vezi fig. 26 bis), Gaudrin de

17. Eugén R(izo) R(angabé), *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valahie et de Moldavie* (deuxième édition), Athènes, 1904.

Montespan, a cărui familie datează din sec. XIII (*vezi fig. 27*), D'Espourrin (Spania) (*vezi fig. 28*), Le Noir de la Cochetière (Anjou) (*vezi fig. 29*), Bourrée de Corberon (*vezi fig. 30*), De Mauret (Languedoc) (*vezi fig. 31*),¹⁸ Roussillon și alții.

Dar și Mircea cel Bătrîn este un cavaler cruciat. El a luat parte la cruciada condusă de Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, și urmată de bătălia de la Nicopole la 25 septembrie 1396, care marchează sfârșitul acestei campanii; această cruciadă era vie în ochii lumii apusene, căci luase parte și ea.

Nu trec nici 17 ani și urmează Conciliul de la Constanța.

Luptele domnului român contra musulmanilor, desigur că erau cunoscute și înscrise în cronicile contemporane.

Desigur că, numai sub influența blazoanelor cavalerilor cruciați apuseni, se întocmesc și se atribuie steme Țărilor Românești, caracteristice epocii, și pe care le aflăm în diferite publicații balcanice și occidentale.

Numai așa se explică prezența «capetelor de negri», ca semn heraldic atribuit Țărilor Românești.

Simbolul celor «trei capete de negri» din stema atribuită Ungrovlahiei, numită Mica Vlașca sau Banatul de Craiova, între anii 1331-1355, ar putea dovedi participarea Țării Românești la luptele contra turcilor, în timpul lui Basarab I și Nicolae Alexandru. Menționăm că Țara Românească pentru prima dată este numită Ungrovlahia, de Ioannes Cantacuzenus, în *Historiae* (Corpus scriptorum historiae byzantinae), libri IV, Bonnae, 1828, p. 175.

Este neîndoielnic că stema «capetelor de negri» a fost atribuită Țării Românești, în manuscrisul inițial al «Cronicii» lui Richental, care face descrierea Conciliului de la Constanța, deoarece această țară și nu Moldova, se afla pe atunci în luptă cu turcii.

Inversarea acestor steme, care trec de la Țara Românească pe seama Moldovei, dacă trebuie să ne referim la anul când «Cronica» lui Richental a fost reprodușă în manuscrise sau tipărituri, se datorește faptului că, o parte din autorii lor au fost influențați de vitejiile voievozilor români reputeate contra musulmanilor, în timpul când această «Cronică» a fost reprodușă.

Pentru întărirea susținerii noastre, avem și stema atribuită Moldovei în «Manuscrisul de la Praga» din 1464, și «Tipăritura lui Anton Sorg» din 1483, care reprezintă un scut în cîmpul căruia se află «trei capete de negri». Această stemă a avut ca izvor de inspirație pentru autorii ei, numai victorioasele bătălii ale lui Ștefan cel Mare.

18. Drapelul din fresca bisericii San Francesco din Arezzo, după A Parmantier: *Album historique*, vol. II, Paris, 1909; blazoanele cavalerilor, orașelor și provinciilor, după M. Bachelin-Deflorenne, *op. cit.*; Louvan Geliot, *op. cit.*, vol. I și II și D. de Mailhol, *op. cit.*

Trebuie menționat faptul că pe unele monumente heraldice din timpul lui Ștefan cel Mare, blazonul său se prezintă astfel : *scut înclinat*, timbrat cu un coif, avînd în vîrf un bour (*vezi fig. 15 bis*).

Mai tîrziu, în tipăritura lui Henrich Steiner din 1536, stema atribuită Moldovei este de asemenea reprezentată prin «trei capete de negri». Desigur că autorul acestui rebus heraldic a avut ca izvor de inspirație luptele contra turcilor, repurtate de Ștefan Vodă cel Tânăr, denumit Ștefăniță (1517-1527). Despre aceste victorii, Grigore Ureche scrie în «*Letopiseșul Țării Moldovei*», în capitolul «*De o oaste turcească*»: «Intorcîndu-să o samă de oaste turcească de la Țara Leșască, din pradă, pre apa Prutului, la Tărăsăuți, le-au ieșit Ștefan vodă înainte și din 4 mii de oameni, pușini au hălăduit (scăpat) la locurile sale».

În reproducerea «Cronicii» lui Richental din anul 1575, datorită lui Paul Refeler și Siegmund Feyerband, unde stema Moldovei reprezintă de asemenea un scut în care se văd «trei capete de negri», izvorul de inspirație pentru întocmirea acestui rebus heraldic, au fost victorioasele războaie repurtate de Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574), contra turcilor.

Cronicile moldovene remarcă aceste războaie, pe care occidentalii desigur le cunoșteau destul de bine. Astfel, Grigore Ureche, în «*Letopiseșul*» său, ne relatează trei războaie «cîndu au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească».

De asemenea, aceeași stemă este atribuită Țării Romînești de către Levinus Hulsius Gandensis, în «Cronologia» sa, tipărită la 1597 —, avînd ca izvor de inspirație luptele fără seamă din istoria romînilor, ale lui Mihai Viteazul cu turcii, și care de asemenea au fost înscrise în cronicile vremii.

Din cele expuse mai sus, reiese clar că stemele care au fost atribuite domnilor Țărilor Romînești în publicațiile balcanice și occidentale au fost întocmite de istorici și heraldiști de seamă, numai sub influența spiritului vremii, cit și a renumelui de luptători contra musulmanilor, pe care această stemă îi reprezenta. Iată cum stema «capetelor de negri» se leagă de istoria Orientului și prezintă relații chiar cu istoria țării noastre, care se dovedește că era foarte cunoscută.

STELIAN METZULESCU

C R O N I C Ă

BICENTENARUL LUI HAENDEL

În luna aprilie s-au împlinit două sute de ani de la moartea marelui Georg Friedrich Haendel (1685-1759), unul din marile genii muzicale ale omenirii. Născut la Halle, în același an cu Bach, și din același popor, Haendel și-a petrecut o bună parte din viață în Anglia. Începîndu-și activitatea în formele muzicale medievale, el ia ca model pentru primele sale oratorii, motive și forme ce circulau în repertoriul comun eclesastic. Haendel excelează în concertele de orgă. Aceste compoziții dintru început destinate ansamblului de cuit, se lărgesc și capătă un caracter indiscutabil de laicizare. Lucrările de orgă aveau ca prim obiectiv să pună în valoare posibilitățile virtuosului și ale instrumentului său. Ele erau înserate în dileritele părți ale oratoriului, pentru a crea o atmosferă mai ușoară auditoriului. Printre lucrările pur instrumentale, cele *12 Mari Concerte* (1739) sînt demne de notat. Genul constă dintr-un dialog între un grup de soliști și corul instrumentelor. El fusese realizat perfect de Corelli. Concertele lui Haendel sînt *Stimmungsbilder* (picturi de impresii), traduse într-o formă precisă și suplă de emoții. Ele au devenit în Anglia bucăți muzicale, preferate în aer liber, concerte în grădină. Prin acestea, Haendel «face parte din artiștii care vorbesc poporului și pentru popor».¹ Pe cînd la antecesorii și contemporanii săi corul rămînea redus la niște limite de echilibru, la Haendel capătă rol de prim plan. În epopeea corală *«Israel în Egipt»*, «încercarea cea mai uriașă care a fost făcută vreodată de vreun oratoriu pe de-a-ntregul în coruri», Haendel acordă corului un rol profund dramatic.

S-a acordat multă atenție metodelor pe care Haendel le întrebuița, împrumutînd din lucrările altor compozitori.²

În oratoriul mai sus menționat, vreo 27 de măsuri au fost luate în întregime dintr-o serenadă de Stradella. Corul «Egiptul era fericit» e o transpunere a unei bucăți de orgă de J. C. Kerl. La British Museum, în Royal Library, se află un Magnificat, din care 6 fragmente se găsesc în *«Israel în Egipt»*. Un mare virtuoz al instrumentului (orgă) improvizează pe datele oferite de mediul și cadrul său istoric, imprimîndu-le accentul său personal genial. Tematica și textul își au rădăcinile în meditația biblică, în reflexia și zbuciumul omului în luptă cu destinul, cu elementele inumane, încercînd permanent să realizeze prin muzică un elan atotbiruitor și o mare încredere în forțele binelui.³

Deși au subiecte biblice, oratoriile sale sînt laice și au fost scrise într-un orizont mai larg, teatral. În oratoriile sale, «adevărate tragedii corale», străbat ecourile aspira-

1. Romain Rolland, *Haendel*, Paris, Alcan, 1920, 24^a pp.

2. *Grove's Dictionary of music and musicians*, ed. 5, edited by Eric Blom, vol. IV, H—K, London, Macmillan et Co. Ltd., 1954, 881 pp. *Haendel* (pp. 37-62).

3. În „*Israel în Egipt*” totul e umplut de Iehova și poporul său. La sfîrșitul acestei bucăți, în apogeul corurilor, prin contrast, vocea feminină, singură fără nici un acompaniament se ridică, și imnul său alternează cu corurile care-l repetă (Romain Rolland, *op. cit.*).

țiilor progresiste ale epocii sale. Suitele «*Muzica Apelor*», «*Foc de Artificii*», erau menite să fie cîntate în aer liber.

Corurile haendeliene se disting esențial de operă, subsumîndu-se tragediei corale. În oratoriile lui Haendel, ele sînt sufletul operei sale. Cele trei elemente ale oratoriului: nararea, reprezentarea auditivă, meditația sînt transfigurate muzical, prin poeme descriptive și dominate de un stufiu puternic religios. *Messia* (1741), *Samson* (1741), oratoriu eroic, compus după Samson Agonistes al lui Milton, *Juda*, oratoriu patriotic, *Theodora* (1749), singura sa tragedie creștină, arată că drama umană își găsește în forma muzicală o modalitate de strălucitoare expresie și un instrument de artă majoră, *Messia*, e mai echilibrat ca arhitectură. Contrastul între arii, recitativ și cor este folosit cu un efect magistral. Un sentiment de calm filozofic domină chiar și în momentele cele mai emoționante.

În 1753, Haendel dădu o serie de concerte pentru orgă, unde cîntă din memorie. La 6 aprilie 1759 prezidează la orgă execuția lui «*Messia*», la Covent Garden.⁴ La 14 aprilie 1759, Haendel murea în orașul Londra. La 20 aprilie a fost înmormîntat în Westminster Abbey. Cordialitatea, sentimentul de apreciere față de oameni, dincolo de creația sa muzicală, s-au exprimat din plin. Cea mai importantă din faptele sale a fost generozitatea manifestată față de «*Spitalul de copii găsiți*», căruiu în 1750 i-a dăruit o orgă și i-a lăsat bunuri prin testamentul său. El, care a cunoscut altele griji și lipsuri, a putut aprecia valoarea unei existențe asigurate.

Muzica sa nu e o formă de divertisment, ci e o chemare, o invitație la prefacerea omului, o aspirație spre idealurile scumpe umanismului: libertate, lumină. Nu sînt întîmplătoare accentele de încredere în forța și geniul poporului, ce le găsim în oratoriul «*Messia*». «*Poporului care rătăcește în întuneric / Lumină mare i se arată, / Cît e de plăcut pasul solilor / Cînd ne rostesc pacea*». În «*Belsazar*», încrederea într-o înfrățire universală e limpede exprimată: «*Dușmănia popoarelor va avea sfîrșit, / Libertatea, pacea, timpuri fericite / Își vor întinde împărăția din hotar în hotar*». Beethoven și alți mari compozitori⁵ au apreciat în mod deosebit mesajul artei haendeliene.

Muzica haendeliană nu și-a pierdut nimic din mesajul său vibrant, din forța patetică și răscolitoarea sa chemare.⁶

Manifestările comemorative inițiate de Consiliul Mondial al Păcii, sărbătorirea de proporții de festival, ce au avut loc în Republica Democrată Germană, concertele executate și la noi în țară — au adus un omagiu de înaltă apreciere și recunoștință genialului Haendel, care prin muzica sa e atît de aproape de sensul mărețelor prefaceri sociale din epoca noastră, făuritoare a socialismului și înfrățirii popoarelor.

CRONICAR MUZICAL

4. Am scris „Aliluia” din „Mesia”, ca și cum aș fi văzut „Paradisul deschis și cel Atotputernic de față” (Haendel).

5. Beethoven spunea: „Aici e adevărul. Haendel e cel mai mare compozitor care a existat vreodată. Cît aș vrea să îngenunchiez la mormîntul său!”. Haydn, de asemenea: „Haendel e mare cît lumea” (José Bruyr, *Georges Frédéric Haendel*, pp. 26-29, în „*Muzica*”, Avril 1959, Paris).

6. „Trebuie să pătrundem în înțelesul profund etic al muzicii sale, să ne apropiem de dorința maestrului, care a spus unui admirator al artei, că *muzica sa nu trebuie numai să placă, ci trebuie să facă pe oameni mai buni*” (p. 45) (Richard Petzold, *Georg Friedrich Haendel*, Leipzig, VEB Bibliographisches Institut, 48 pp.).

„Simplitate, putere, cunoaștere, unite într-un patos autentic, realizate-n muzică, acestea-s punctele marcante ale creației, care-l deosebesc de ceilalți și fac din el cel mai mare retor, cîntăreț și vestitor veritabil al idealurilor umaniste” (p. 147). (Walther Siegmund-Schultze, *Georg Friedrich Haendel. Leben und Werk*, Leipzig, Deutsches Verlag für Musik, 156 pp.). „Haendel rămîne o personalitate gigantică, ce poate fi comparată cu Pascal în precocitate, cu Michel Angelo în măreție, cu Balzac pentru uimitoarea sa vitalitate” (*Journal musical français*, Janvier 1959, Paris).

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

ROMANOSLAVICA

(Asociația slaviștilor din Republica Populară Română, București, 1958. Vol. I, 291 pp., vol. II, 287 pp., vol. III, 355 pp.).

Cele trei volume de studii privind limba și istoria culturii noastre, legăturile multiseculare dintre poporul român și popoarele vecine slave, constituie o importantă contribuție la cunoașterea trecutului și o prețuire de mare însemnătate a unor documente istorice.

Semnălam din numeroasele și valoroasele articole și studii următoarele: academicianul Emil Petrovici (*Toponimia de origine slavo-bulgară pe teritoriul R.P.R.*, vol. I, pp. 9-26), în limba rusă, prezintă diferite toponimice sub raportul fonetic. O bună parte din acestea au fost create de români din cuvinte românești de origine slavă. (Breazu, Dealul Mare, Leasa, Neamțu, Prisaca etc.). A. Rosetti (*Slavo-romanica. Sur la constitution du système vocalique en roumain*, pp. 27-30), concluce că evoluția limbii române n-ar putea fi înțeleasă fără a face apel la factorul limbilor slave meridionale. I. Pătruț (*Influences slaves et magyares sur les parlers roumains*, pp. 31-43), cit și G. Ivănescu (*Les plus anciennes influences de la romanité balkanique*, pp. 44-51) arată puternica influență slavă asupra fonetismului limbii române. G. Mihăilă (*Termeni de rudenie de origine slavă în limba română*, pp. 52-62), articol scris în limba rusă, prezintă o seamă de termeni: frate, soră, socru, noră, care provin din fondul de cuvinte slav. O parte din ei au pătruns în limba română din graiurile sud-slave, într-o perioadă veche.

V. Costăchel (*Comunitatea de terminologie între «Russkaja pravda» și actele românești de cancelarie din evul mediu*, pp. 73-87), în limba rusă, analizează caracterul comun al dezvoltării instituțiilor la poporul român și popoarele slave.

Damian P. Bogdan (*Inscripția dobrogeană din anul 943*, pp. 88-104), în limba rusă, cercetează inscripția găsită în 1950, conținând istorisirea laonică a unui eveniment militar, probabil o incursiune a maghiarilor împotriva bizantinilor, invazie semnalată de cronicile bizantine. Inscripția dobrogeană din anul 943, e cea mai veche inscripție chirlică, lucrată în piatră și datată. Din punct de vedere fonetic, ea se apropie de textele slave vechi de redactare rusească. G. Ivănescu (*Les plus anciennes influences de la romanité balkanique sur les slaves: luna-«lune», lunatik «sornabule» etc.*, pp. 44-51), arată influența populației romane din peninsula balcanică asupra populației slave. Ea apare prin termenul slav «Rusalii», sărbătoare deja menționată de «Cronica» din Kiev (1068).

P. P. Panaitescu (*Les chroniques slaves de Moldavie au XV-e siècle*, pp. 146-168) infirmă opinia istoricilor noștri mai vechi, după care cronicile moldovenești derivau din pomelnicele mânăstirilor. Existau cronici slave care erau recopiate în Țările Române de caligrafii cancelariilor. Cronografiile universale slave sau cronici bulgare, sârbești, erau copiate în Moldova. De exemplu cronica «sârbo-moldovenească» a Mânăstirii Neamțu, care e o cronică universală, conține pasaje intercalate, cu privire la istoria moldovenească. Macarie, Evtimie și Azarie, cronicarii moldoveni ai sec. XVI, au luat ca model stilistic

cronica în limba medie bulgară a lui Manasse. Cronica de la Putna e o remaniere a sec. XVI, a prototipului cronicilor moldovene în limba slavă din sec. XV, o remaniere mai târzie, datînd din prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538). Cele trei versiuni ale cronicilor moldovene în limba slavă din sec. XV derivă dintr-un prototip comun pe care-l numim: Cronica prinților Moldovei secolului XV. Așa zisa cronică de la Mînăstirea Bistrița a fost scrisă în cursul domniei lui Ștefan cel Mare. Atît în Bulgaria, cît și în Rusia Occidentală, cronicile erau scrise la curtea părinților suverani, într-un scop net politic. Cronica, unic prototip al tuturor variantelor, a cunoscut o largă circulație, suferind numeroase adaptări în limbile poloneză, rusă, germană. Ea e cunoscută în străinătate, ceea ce probează caracterul său oficial, de cronică de curte. Macarie, Evlimie și Azarie sînt scriitorii de curte, și declară că au scris aceste cronică din porunca domnilor. Cronicile lor sînt prelungirea directă a cronicilor slave din secolul XV. Macarie începe din locul de unde s-a terminat cronica sec. XV, adică de la moartea lui Ștefan cel Mare. Inscricțiunile votive de biserică, ridicate de Ștefan cel Mare, coincid cu datele conținute în cronici. Toate indicațiile arată că a fost scrisă la curte și nu au o origine monahală. În timpul lui Ștefan cel Mare, Moldova intră în stadiul întăririi puterii monarhice, opusă boierilor. Întărirea autorității centrale constă în evoluția economică a societății feudale. Autoritatea domnitorului crește în urma victoriilor sale și a prestigiului cîștigat în lupta pentru independența contra turcilor, ungarilor și polonezilor. În această fază a monarhiei feudale apare o astfel de cronică, destinată să întărească autoritatea principală.

Limba slavă ia întrebuințarea exclusivă în Biserică și în cancelarie, e întrebuințată în mod egal în corespondență. Voievodul Moldovei, Ștefan, e solidar cu toți prinții creștini în lupta sa contra pericolului turcesc, toate statele creștine interesate în această luptă sînt numite «hristianstvo» sau lumea creștină. În capitala sa, Suceava, voievodul e primit ca un «pobiedonoset». E vorba de un termen religios semnificînd la propriu «purător de victorii», care însă în limba slavă nu se acordă decît sfinților militari, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, luptînd pentru credința și putînd deci fi tradus «sînt purtător de victorii pentru credința creștină».

Așa zisa cronică a «Bistriței» reproduce vechea versiune oficială, emanînd de la curte, unde se spune că Ștefan a învins prin grația lui Dumnezeu. El a dus o politică de transformări lente în spirit medieval. Caracterul oficial al cronicii de curte nu poate fi contestat. Fiind scrisă în limba slavă, ea se integrează în literatura generală slavă a timpului său, ca și modelele care i-au servit ca izvoare de inspirație. Ea poate fi considerată ca prima operă laică originală a literaturii savante, scrisă de romîni.

P. Olteanu (*Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie du Nord et le Maramureș*, pp. 169-197), susține că slavii din nordul Transilvaniei și Tisei superioare au intrat în sfera de activitate a lui Chiril și Metodie, iar răspîndirea liturghiei slave în Dacia ar avea aici începuturile. Faptul că cultura creștină în Moravia a fost glagolitică, nu exclude posibilitatea introducerii liturghiei la noi, venind din Marea Moravie. Liturghia slavă s-a răspîndit pe întreg teritoriul Daciei înaintea cuceririi Transilvaniei de unguri, adică pînă la sfîrșitul sec. XI, căci ungarii fiind atașați Romei, ar fi împiedicat propagarea cultului slav. Multe cărți slave au fost imprimate în Budapesta. Un centru de cultură slavă trebuie să fi existat la Oradea, în marea cetate Biharia, unde un episcop, poate ortodox, e înlocuit cu unul latin, în sec. XI. Vechile mînăstiri ale Transilvaniei și Ungariei devin focare de cultură slavă, ca mînăstirea Peri, fundație a romînilor, unde se întocmeau documente slave și pe care patriarhul constantinopolitan o supusese jurisdicției sale. La sfîrșitul sec. XII și începutul celui de la XIII-lea circula liturghia în limba lui Chiril și Metodie, în Slovacia Orientală. Aici ar fi fost scrisă partea chirilică a Evangheliarului de la Reims.

Elemente numeroase din vechea limbă de cultură a slavilor moravi se găsesc în textele vechi cehe, scrise în Slovacia. O mînăstire din împrejurimi, Ostrihon, avea călugări greci, de rit bizantino-slav (consemnare într-un document din 1221). Vechii slavi au fost asimilați de populația romînă majoritară. Ei au lăsat urme în toponimie și mai ales în lexic.

Multe elemente slave ale regiunii Crișul Negru, confirmă că slavii nu erau aici destul de numeroși. Simbioza și bilingvismul trebuie să fi durat mult aici. Ipoteza unei activități a ucenicilor lui Chiril și Metodiu în Marea Moravie, nordul Transilvaniei și Maramureș, nu e exclusă. Ea e confirmată prin particularitățile slavei bisericești

a Carpaților, pe care o întrebunțează pînă astăzi slovacii, rușii și ucrainenii ortodocși și greco-catolici. Slava ecleziastică a Carpaților păstrează moravisme chiar în structura sa morfologică. În «Viața lui Chiril și Metodiu», mesagerii Marii Moravii spun împăratului din Bizanț: Viadyko. Slovacia au astăzi conștiința că strămoșii lor au fost creștini-zați în limba slavă de Chiril și Metodiu. Vechile biserici din Slovacia Orientală, din Gemer, de pe Tisa superioară, ca și unele școli evanghelice, păstrează icoane de rit oriental, purtînd inscripții chirilice. Munkaci, Peri, Halici, devin locare de cultură slavă, care intensificîndu-se, determină pe romîni ca alături de slavi să introducă limba romînă în Biserică. Exemplul husit al slavilor moravi contribuie la aceasta. Primele texte romîne în dialect rotacizant, au fost traducerea textelor slave locale, în marea majoritate, de redactare slavă carpalică și orientală. Ele oferă adevărate comori prin arhaismul și varietatea formelor. Astfel s-a afirmat mai mult tradiția milenară a comunității de cultură între slavi și romîni.

P. Ș. Năsturel (*Une reminiscence roumaine de la messe latine à l'époque de la littérature slave*, pp. 198-209), probează că înainte de a adopta ritul slav, romînii au posedat efectiv liturghia latină. Analizînd pasajul din *Viața patriarhului Nișon* (ediția lui Tit Simedrea), în care ni se relatează sfințirea bisericii mînăstirii noi, ridicată la Curtea de Argeș de Neagoe Basarab, relevă că «Doamne meserere» (Doamne miluiește), e cu totul neașteptat. El e o reminiscență liturgică foarte veche, o supraviețuire a unei formule din liturghia în limba latină. P. Ș. Năsturel găsește în Psaltirea scheiană 37 exemple de meserere. Pe măsură ce cuvîntul se învechește, acela de «milă» îi ia locul. Schimbarea de rit va fi intervenit după anul 900, după introducerea liturghiei bizantine la bulgari, tradusă în slavonă însă înainte de sec. XI. Schimbarea de rit se atribuie simbiozei slave în contact cu romînii autohtoni.

Conform cercetărilor lui Dvornik, Nikolskii, Grekor, liturghia slavonă e compozită. Cînd frații Chiril și Metodiu convertiră pe moravi, pentru care traduseseră cărțile sfințe în slavă, ei urmară ca esențial nu ritul bizantin, ci pe cel latin, pe care preoții occidentali îl precedaseră, introducîndu-l în Moravia.

Pe coasta adriatică a Croației, parohiile catolice urmează liturghia latină în slavonă (Milovitch). Unele din cele mai vechi texte slavone păstrate, denotă un prototip, legîndu-se nu de ritul bizantin, ci de cel al Romei (*Foile de la Kiev, din sec. X*). Romînii din sud erau familiarizați deja cu ritul grec, iar cei din nordul Dunării erau de rit roman. În sec. X, latina era destul de dificilă pentru romîni. Treptat, în procesul de bilingvism, de etnogeneză a sîrbilor, bulgarilor, romînilor, slavii sînt asimilați de romîni. Slavizarea terminologiei religioase e ilustrată prin «meserere» și alți termeni.

Bogatul vocabular latin al Creștinismului romîn arată că creștinarea în masă a teritoriului daco-roman nu s-a putut produce în timpul domniei țarului Boris. Anton Balolă (*La littérature slavo-roumaine à l'époque d'Etienne le Grand*, pp. 210-234), subliniază interesul pentru cultură, manifestat de Ștefan cel Mare.

Activitatea artistică a copiştilor moldoveni dir: mînăstirile Neamț și Putna probează valoarea realizărilor, care nu se mărginesc numai la opere teologice, liturgice, ele fiind în mod egal și o realizare politică. Cele două manuscrise ale Faptelor Apostolilor din 1463, care se găsesc la Moscova și la Mînăstirea Hilandar, sînt primele produse ale atelierelor copiştilor moldoveni, comandate de domnitor. Scopul lui Ștefan cel Mare a fost acela de a dota Putna cu un nou centru de literatură slavo-romînă. Au fost transferați aici, de la Neamț, călugării Casian, Ioanichie și Nicodim.

Operele medio-bulgare, scrise în Moldova de Grigore Țamblac, Predicile sale, Viața Sfîntului Ioan cel Nou, consultarea teologică, dată în 1487 de episcopul Vasile de Roman mitropolitului Gherontie de Moscova, recopierea Syntagmei lui Matei Vlastaris, de două ori, din ordinul voievodului în 1474 și 1495, pun în evidență rațiuni de Stat, care au patronat activitatea celor două ateliere ale copiştilor. Literatura slavo-romînă se adresa unui cerc mai larg decît acela al clerului, căci în atîtea manuscrise numeroase păstrate, apar apocrife, ce denotă o circulație mai largă. Romanul lui Varlaam și Ioasa, păstrat într-un manuscris bulgar sud-dunărean, din sec. XIV (ms. slav 132 din Biblioteca Academiei R.P.R.) apare în mai multe copii în sec. XV. Letopisețul de la Putna reprezintă «inițiativa culminantă a activității culturale a voievodului».

127. Inscripția de la Războieni, în medio-bulgară, circulara din 1475, replica voievodului dată în 1504 de Ștefan cel Mare, cu privire la Pocuția, arată că el cunoștea și utiliza limba slavă. Legenda întemeierii Moldovei, «izvodul moldovenesc», model utilizat de copiii ruși ai celei de a doua jumătăți a sec. XV, poezia epică slavo-română orală, cronică, balada, folclorul, arată că «civilizația slavo-română» și-a avut izvorul în activitatea vie, creatoare, specifică vieții feudale române. Ea a fost forma de manifestare proprie vieții publice feudale române, așa cum latina medievală a fost forma de manifestare proprie societății maghiare sau poloneze.

Din volumul II, integral în limba rusă, remarcăm:

Damian Bogdan (*Particularitățile fonetice ale limbii documentelor slavo-romine din sec. al XIV-lea*, pp. 55-76).

Pandele Olteanu (*Unele particularități ale limbii slavone din Transilvania*, pp. 77-114).

Ion Const. Chițimia (*A. Mickiewicz, N. Bălcescu și «Cântarea României»*, pp. 133-148).

Tr. Ionescu-Nișcov (*Grigore Skovoroda și scrierile filozofice ale lui Alexandru Hasdeu*, pp. 149-162).

Tatiana Niculescu (*Unele probleme ale influenței literaturii ruse asupra literaturii romine din sec. al XIX-lea, cu specială privire asupra lui Gogol*, pp. 199-234).

P. P. Panaiteșcu (*Legăturile culturale ale Țărilor Române cu Rusia, în epoca reformelor lui Petru I. Date noi*, pp. 235-248).

Volumul III, în limba română, conține variate studii asupra vechii și noii noastre culturi, asupra fondului comun de valori religioase medievale, a popoarelor.

Gheorghe Mihăilă (*Adjective de origine slavă în limba română*, pp. 61-76) semnalează un grup de adjective de origine slavă, care denumesc însușiri morale ale omului: vesel, mîndru, destoinic, vrednic, prost, mișșav. Ele se explică printr-un bilingvism slavo-romin.

Anton Balotă (*Despre genetica și tehnica epicii orale sud-slave*, pp. 159-186) afirmă că «guslarul», cîntărețul public, are o adîncă tradiție în lumea sud-slavă sîrbă. El e înainte de toate un artist, un adevărat creator și nu numai un executant.

Forma epică a cîntecului popular e strîns legată de activitatea spirituală a Bisericii în perioada medievală sîrbă. Biserica, în urma cuceririi turcești a peninsulei balcanice, a cultivat și transmis faptele de arme, gloriile poporului. În capitolul «Recenzii» e prezentată lucrarea Acad. prof. P. Constanlinescu-Iași: *Studii istorice romîno-bulgare*, 1956, 250 pp.

Damian P. Bogdan prezintă lucrarea lui E. E. Granstrem: «*Descrierea manuscriselor rusești și slave pe pergament. Manuscrise rusești, bulgare, moldo-valahe, sîrbe*. Leningrad, 1953». Printre manuscrisele descrise se află și 11 manuscrise slavo-romîne. Cel mai vechi dintre acestea e Psaltirea Mînăstirii Putna, care în 1470, a fost scrisă din porunca lui Ștefan cel Mare. Urmează o Psaltire din sec. XV, care e dăruită de mitropolitul Anastasie Crimca, Mînăstirii Dragomirna, în 1616, un Liturghier din sec. XVI, o Evanghelie scrisă în 1470 de popa Dobromir, un Liturghier scris în anul 1532. Granstrem e primul cercetător slav, care în descrierea manuscriselor slave acordă un capitol special manuscriselor slavo-romîne.

Cele trei volume, *Romanoslavica*, au marcat contribuția romînească la Congresul Slaviștilor, ținut la Moscova în anul 1958, servind cunoașterii istoriei și culturii popoarelor slave, tradiției seculare de prietenie și comunitate istorică dintre poporul romîn și vecinii săi.

C. B.

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
Au apărut și s-au pus în vânzare:

Pr. ION RUNCU

IN VREMEA ACEEA...

FRESCĂ MUZICALĂ PENTRU COR, SOLI ȘI ORGĂ-PIAN
(Repertoriu pentru corurile bisericesti)

Tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului
† JUSTINIAN
PATRIARHUL ROMÂNIEI

Format în 4°, 200 pagini Lei 75.—

CÎNTARILE **SFINTEI LITURGHII**

ȘI

PODOBIILE CELOR OPT GLASURI

TIPĂRITE CU APROBAREA SFÎNTULUI SINOD
ȘI CU BINECUVÎNTAREA PREA FERICITULUI

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Format în 8°, 234 pag. Lei 42.—

La comandă se va adăuga 1 leu de exemplar pentru expediție